

1263

"Eihän Jyväskylässä ole kahvilakulttuuria!"

Jyväskylän kahvilat kaupungin arkielämän osana 1930-1990- luvulla

Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen

Pro gradu- tutkielma.

Syyslukukaudella 1998

Jaana Ojala

Jyväskylän yliopiston humanistiselle tiedekunnalle

Lausuntona opiskelija **Jaana Ojalan** etnologian (kansatiede) pro gradu työksi tarkoitettusta tutkimuksesta " 'Eihän Jyväskylässä ole kahvilakulttuuria !' Jyväskylän kahvilat kaupungin arkielämän osana 1930-1990-luvulla" (118 s.) toteamme seuraavaa:

Työ on sangen perusteellinen kartoitus kasvavan ja muuttuvan kaupungin kahviloista 70 vuoden aikana, ei kuitenkaan mikään historiallinen selvitys, vaan kaupunkikulttuurin ja kaupunkielämän analysointi sellaisena kuin se kuvastuu kahviloiden "ilmeistä", kahvilaelämästä, muistoista ja assosiaatioista, jotka liittyvät kahviloihin. Tekijä on tällä tavoin paljastanut sitä elämänpiiriä, jota etnologisesti voidaan kutsua **kahvilakulttuuriksi**.

Työ perustuu laajaan haastatteluaineistoon (18 henk., synt.1922-1969), jota täydentävät dokumentti- ja arkistolähteet. Tekijä osoittaa hallitsevansa aineiston lähdekriittillisiä valmiuksia hyvin. Hän on myös perehtynyt aikaisempaan kulttuurihistorialliseen kahvilatutkimukseen, jota hän käyttää valikoiden. Johdanto on teoreettisesti erittäin hyvin kirjoitettu, tekijän pohtiessa arkielämän tutkimusta, tilan ja paikan, yksityisyyden ja yhteisyyden, perinteen ja kulttuurin sekä elämäntapa-käsitteen relevanssia. Historiallisessa katsauksessa perehdytään myös Jyväskylän vanhempaan kahvilahistoriaan.

Pääluvut (3-6, s.27-107) käsittelevät kronologisesti kaupungin kahviloiden olemusta ja elämää niiden ympärillä. Karttoihin merkityt kohteet tarjoavat lukijalle mahdollisuuden perehtyä sijaintiin, arvoasemaan ja muutoksiin. Vyöhyke Kauppakatu poikkikatuineen on kuitenkin aina ollut tämän elinkeinomuodon keskus. Oman tyyllinsä muodostavat kesäkahvilat. Pitkät, hyvin valikoidut sitaatit kertojien haastatteluista valaisevat erinomaisesti kahvilakulttuuria elämänmuotona, heijastaen esim. kaupungin sosiaalista hierarkiaa tai eri aikojen yhteiskuntaihanteita myötäileviä kahvilanimiä (Musta Karhu, Baari, Auto, Aula, Lotta, Paukku-Korsu). Sodan jälkeiset taloudelliset ja yhteiskunnalliset muutokset antoivat "pikkukaupungin" kahvilaelämälle uusia rakenteita. Nuorison suosimat baarit ja tavaratalojen kahvilat ovat esimerkkeinä tästä "suuren maailman" saapumisesta. Tekijä on hämmästyttävän seikkaperäisesti perehtynyt myös kahviloiden sisustukseen, jopa asiakkaiden istumajärjestykseen sekä kahvilaelämään liittyvään kielenkäyttöön, ilmaisuihin ja vitseihin.

Loppuluvussa tekijä pohtii erään tuttavansa esittämää kysymystä "Onko Jyväskylässä kahvilakulttuuria?" (s.108-114) kulttuurianalyttisesti ja vertailevassa perspektiivissä. Myönteinen vastaus sisältää tärkeän huomautuksen kahvilakulttuurin luonteesta alituisen muutoksen kaupungissa. Nopea taloudellinen, demografinen ja sosiaalinen kehitys on juuri se kaikkein ominaisin piirre Jyväskylässä, joka on synnyttänyt omaperäisen kahvilakulttuurin. Traditioiden "puutetta" ei nähdä negatiivisena ilmiönä (kuten usein kaupunkitutkimuksen

mielikuvissa) vaan kulttuurisena edellytyksenä. Tässä toteamuksessaan tekijä arvioi kriittisesti aikaisempaa tutkimusta ja luo samalla omalle tekstilleen sen vahvinta antia.

Jaana Ojalan työ on erittäin hyvin ja hallitusti kirjoitettu pro gradu tutkielma, joka osoittaa syvää perehtymistä alansa. Tutkimus tullaan julkaisemaan Etnologian laitoksen sarjassa (sekä myös ilmeisesti Atena Kustannus Oy:n kirjana). Tutkimus kiinnostanee jyvaskyläläisiä.

Puollamme työn hyväksymistä arvosanalla **magna cum laude approbatur**.

Jyväskylässä 20.11.1998

Bo Lönnqvist
Bo Lönnqvist

Pirjo Korkiakangas
Pirjo Korkiakangas

Sisällys	1
1. Johdanto	2
Tutkimusongelma	2
Tutkimusaineisto	5
Tutkimuksen käsitteitä ja lähestymistapoja aiheeseen	9
Arkielämän tutkimuksen historiaa	13
2. Kahvin ja kahviloiden historiaa	16
Kahvi osana arabialaista kulttuuria	16
Eurooppalaiset kahvilat	19
Kahviloiden tulo Suomeen	22
Jyväskylän kahvilat ennen 1930-lukua	23
3. 1930-50-luku - pikkukaupungin kahvilat	27
Suosituimmat kahvilat	28
Muita kahviloita	38
Jyväskylän kesäkahvilat:	
Lounaispuiston, Harjun, Jyväsjärven ja Löylyjoen kahvilat	44
"Pränttäpaikat" - miesten kahvilat	47
Kahvilatoiminta sodan jälkeen	50
Yhteenveto: Pikkukaupungin kahvilat - jokaiselle jotakin	54
4. 1960-70-luvulla suuri maailma saapuu kaupunkiin ja sen kahviloihin	61
Kahvilat nuorison tapaamispaikkoina	62
Tavaratalokahvilat: Askon, Sokos, Centrum, Tyynelä	72
Baarit valtaavat alaa	74
Yhteenveto: Kahviloiden merkitys nuorisolle - verbaalikoulua ja baarivillitystä	76
5. Kahvilat kadoksissa 1980-luvulla	81
Muutosten jälkeen säilyneet kahvilat	82
Yhteenveto: Kahvilatyhjiö Jyväskylässä 1980-luvulta 90-luvun alkupuolelle	87
6. 1990-luvulla keskusta eläväksi: Kävelykatu ja kahviloita	90
Uusia kahviloita kävelykadun tuntumaan	91
Muita kahviloita	99
Yhteenveto: "Se on oikeestaan sekä kahvi, että seura on yhtä tärkeit..."	101
7. Jyväskylä kahvilakaupunkina - onko Jyväskylässä kahvilakulttuuria?	108
Kahvilakulttuurin luonne alituisen muutoksen kaupungissa	108
Lähteet	115

1. JOHDANTO

Tutkimusongelma

Tarkoitukseni oli alunperin tehdä pro gradu- tutkielmani jo yli sata vuotta Jyväskylässä toimineesta R. Ruth Oy:stä ja sen merkityksestä Jyväskylän kaupungille keskittyen yhtiön leipomo- ja kahvilatoimintaan. Tarkemmin aiheeseen perehdyttyäni huomasin, että yhteen yritykseen keskittyessä tutkimukseen olisi vaikea löytää vahvaa etnologista näkökulmaa ja tutkimuksesta olisi vaarassa tulla yrityshistoria. Myös merkitysten ja arvojen selvittäminen pelkästään yhtä yritystä kohtaan tuntui vaikealta. Päätin laajentaa tutkimukseni koskemaan myös muita Jyväskylässä toimineita kahviloita ja tutkia niiden merkitystä kaupunkilaisille sekä osuutta kaupungin elämässä. Koska en itse ole syntyperäinen jyvaskyläläinen, vaan muutin tänne vasta vuonna 1990 opiskelujeni myötä, oli kaupunki, sen kehitys ja asukkaat minulle aivan uusi tutkimuskohde. Toisaalta olen kaupungin asukkaana itse nähnyt tutkimusajanjaksoistani viimeisen, 90-luvun. Myös syntyperäisenä maalaisena oli kaupunkikulttuuri minulle vierasta. Haastatteluja tehdessäni huomasin myös, etten itse ole varsinainen kahvilaihminen samassa mielessä kuin monet informanteistani, jotka saattavat istua kahviloissa pitkiä aikoja. Omat kahvilakäyntini hoituvat yleensä nopeasti.

Koska sekä kaupunkikulttuuri, että kahvilakulttuuri olivat minulle vierasta aluetta, saatoin syventyä tutkimukseeni ulkopuolisen tarkkailijan silmin. Ulkopuolisena olo tuo tutkimukseen myös objektiivisuutta - kerron informanttien mielipiteistä ja näkemyksistä, toimin heidän näkemyksiensä julkituojana. Ulkopuolisen tarkkailijan roolistani huolimatta pyrkimykseni on saada tutkimukseeni emisistinen näkökulma. Emisistinen näkökulma selvittää tutkittavan ryhmän sisältä lähtevää näkemystä ja käsitystä omasta ryhmästään (Greverus 1987, 102). Emisistisen periaatteen mukaan pyrin käyttämään

informanttieni sanoja ja käsitteitä kahvilakulttuurista, kuvaamaan kulttuuria kulttuurin kokijan ja tutkimuskohteen näkökulmasta. (Suojanen 1982, 22-23.)

Kuvaan tutkimuksessani eri aikakausien kahviloita käyttäen mahdollisimman paljon haastateltavien kuvauksia, annan aineistoni puhua. Tarkoitukseni ei ole kartoittaa yksityiskohtaisesti kaikkia tutkimusaikana kaupungissa toimineita kahviloita, kohteina olivat parhaiten mieliin jääneet kahvilat, jotka haastatteluissa tulivat esille. Luotuani kahvilakuvausten avulla kuvan kaupungin kahviloista, tarkastelen kahviloiden merkitystä eri aikoina kaupungin asukkaille, sekä miten kahvilat ovat muuttuneet kaupungin mukana, mitä ne kertovat kaupungista, jossa toimivat ja toisaalta miten kaupungin muuttuminen on heijastunut kahviloihin. Tarkoitukseni on selvittää onko Jyväskylässä kahvilaperinnettä ja kahvilakulttuuria sekä miten se ilmenee.

Haastattelujen yhteydessä nuoremmat informanteista kyseenalaistavat jyväskyläläisen kahvilakulttuurin olemassaolon, koska kaupungissa ei ole säilynyt vanhoja kahviloita, eikä kaupungin kahviloita pidetä erityisen omaleimaisina. Jyväskylän kahvilakulttuuri koetaan matkimiseksi. Vanhemmilla informanteilla on puolestaan muistoja aiemmin toimineista kahviloista, he ymmärtävät syyt niiden katoamiseen ja nopean muutoksen kuuluvan kaupungin luonteeseen. Kaupungissa ei ole toiminnassa enää yhtäkään ennen sotia toiminutta kahvilaa, 50-luvun kahviloistakin on jäljellä vain Ruthin kahvila, joka paikanvaihdon myötä on menettänyt suuren osan tunnelmastaan ja merkityksestään. Kuitenkin kahviloita on ollut Jyväskylässä koko kaupungin historian ajan, ja ne ovat kaikkina aikakausina liittyneet kaupungin katukuvaan - kahvilat eivät ole olleet niinkään perinteen kantajia, vaan senhetkisen ajan ja kaupungin kuvastajia.

Varsinainen ympärivuotinen kahvilatoiminta alkoi Jyväskylässä vasta 1900-luvun alussa ja säilyi vuosisadan alkukymmenet melko samanlaisena. Tutkimusaikani alkaa 1930-luvun lopulta, koska halusin saada aineistoa myös sotaa edeltävältä ajalta. Koska aineistoni on pääasiassa muistitietoa, pidemmälle ajassa taaksepäin en halunnut tutkimustani ulottaa, sillä 30-luku on vielä juuri muistitiedon rajalla. Tiedon totuudellisuutta olen pyrkinyt tarkistamaan vertaamalla keräämääni tietoa keskenään. Kumuloituvuus toimiikin etnologisen muistitiedon lähdekritiikkinä: mitä useampia

tiedonantoja asiasta saadaan, sitä paikkansapitävämmäksi se voidaan arvioida (Korkiakangas 1996, 12.) Muistitieto koetaan toisaalta ongelmalliseksi tiedon lähteeksi, sillä vaikka muistitietoa pidetään kollektiivisena, yhteisön perinteitä ja historiaa säilyttävänä, muistot ovat jokaisen yksilön henkilökohtaiseen elämään liittyviä. (Ibid., 13-15.)

Tutkimusajan 1930-luvusta 1990-luvulle olen ajallisesti jakanut neljään jaksoon, joiden aikana kahvilatoiminta muuttui oleellisesti. Ensimmäinen ajanjakso käsittää 1930-50-luvut. Ajanjaksolla kahviloiden määrä lisääntyi paljon ennen sotia, sotien aikana ja sodan jälkeen kahviloiden määrä väheni rajusti, myös palvelu kahviloissa muuttui. 1960-70-luvuilla kahvilat olivat erityisesti nuorten tapaamispaikkoja, baarit tulivat kahviloiden rinnalle ja keskioluen vapautumisen jälkeen monet kahvilat muuttuivat keskiolutkuppiloiksi. 1980-luvulla kahviloita oli vähän, haastateltavat puhuivat kahvilyhjiöstä. 1990-luvulla kahviloita alettiin jälleen perustaa kaupungin keskustaan.

Eri ajanjaksoista kertovien lukujen alkuun olen sijoittanut ajanjaksoja kuvaavat kartat, joihin on merkitty tekstissä mainittujen kahviloiden sijainti. Kartat olen piirtänyt käyttäen apunani Jyväskylän asemakaava vuodelta 1951. Lukujen alussa on myös Jyväskylän kaupungin historiasta kertovien teosten perusteella kirjoitettu lyhyt kuvaus kaupungin kehityksestä. Kahviloita kuvaavien lukujen jälkeen ovat vuorossa yhteenvetona kahviloiden merkitystä ja kahvilakulttuuria kuvaavat luvut. Tutkimusalueeksi olen rajannut Jyväskylän keskustan. Haastateltavani käsittivät keskustan alueeksi yleensä nykyisen ydinkeskustan alueen, jota rajaavat yliopiston alue ja Tourujoki, vastakkaisilla sivuilla taas Harju ja Jyväsjärvi.

Kahviloista puhuttaessa mielipiteeseen vaikuttavat kahvilatilan lisäksi kahvilan sijainti, tarjottavat tuotteet, henkilökunta ja muut asiakkaat. Kahvila on seurustelupaikka, mutta siellä seurustellaan yleensä vain oman seuralaisen kanssa. Kahvilaan mennään usein katselemaan ihmisiä, mutta kuitenkin ihmisiä ei saa liian avoimesti tuijottaa tai kuunnella, eikä muille asiakkaille puhuta. Kahvilaan liitetään lepo, virkistys ja rauhoittuminen. Paikkana kahvila on rauhallinen, siisti, meluton, savuton ja hajuton tila. Itsenäiset kahvilat erotetaan myös jyrkästi tavaratalo- ja huoltamokahviloista, jotka luokitellaan pikaisiksi käyntipaikoiksi. Eri kahvilat keräävät erilaisen asiakasjoukon.

Kahvilaa voi tutkia myös keskittymällä sen tuotteisiin, kahvila tarjoaa ympäristön, jossa kahvilatuotteita nautitaan. Haastattelujen edetessä kävi kuitenkin ilmi, etteivät kahvilan tarjoamat tuotteet ole tärkeimmässä asemassa Jyväskylän kahvaelämässä. Informanttini nostivat tuotteita tärkeämmäksi kahviloiden lepoon tai seurusteluun tarjoaman tilan. Arkiseen kahvilakäyntiin ei myöskään kuulu herkuttelu, vaan kupillinen kahvia tai teetä riittää, leivokset kuuluvat juhlahetkeen. Kahvila on ihmisille arkinen nautinto, mutta vaikka kahvilakäynti kuuluukin arkipäivään, sen voi helposti muuttaa yksityiseksi juhlahetkeksi suomalla itselleen vähän aikaa rauhoittua ja nauttimalla herkulliset leivoskahvit. Tämän näkemyksen mukaan nimenomaan kahvilasta ostettu tuote on se tekijä, joka määrittelee onko kahvilakäynnissä kyseessä arki vai juhla.

Kahviloiden kautta heijastuu myös jyväskyläläinen identiteetti, jyväskyläläiset ovat keskisuomalaisen pikkukaupungin asukkaita, joista suurin osa tuntee toisensa, joilla on yhteisiä muistoja, jotka kaipaavat vanhaa Puu-Jyväskylää. Kaupunki puolestaan yrittää edelleen kovasti päästä irti pikkukaupungin maineestaan repimällä vanhoja rakennuksia alas, rakentamalla uutta ja eurooppalaistumalla - caféineen, pizzerioineen, kävelykatuineen, pubeineen ja kebab-paikkoineen. Kahvilakäytöksessä ja toiminnassa puolestaan tulee esiin "suomalaisuus": toisten asiakkaiden kanssa ei seurustella, vaan istutaan tiukasti omalla paikalla. Keskustelu vieraiden kanssa ei kuulu suomalaiseen kahvilakäyttöön.

Tutkimusaineisto

Kahviloita koskevassa tutkimuksessa minulla oli esimerkkinä Marketta Wallin teos Hangon kahviloita, ruokaloita, ravintoloita ja majataloja (1994). Wall keskittyy tutkimuksessaan kuvaamaan tarkasti eri kahviloita koskevat tiedot, mutta jättää merkitysten pohtimisen vähemmälle. Hangon kahviloiden historiassa on havaittavissa samanlainen kehitys kuin Jyväskylässäkin. Kieltoain aikana myös Hangossa löytyi kahviloita, joissa tarjoiltiin "kovaa teetä"(Wall 1994, 15). Kahviloiden kulta-aikaa oli

Hangossakin maailmansotien välinen aika (ibid., 35). Sodan aikana lähes kaikki kahvilat olivat tuhoutuneet, ja 1950-60- luvuilla perustetut kahvilat olivat amerikkalaisvaikutteisia nuorison suosimia baareja. Keskioluen vapautumisen myötä 1968 monien baarien taso laski ja varsinaiset kahvilat vähenivät määrällisesti. 1990-luvun puolivälin kahvilatilanteesta ei teoksessa ole enää tietoja. (ibid., 40-41.)

Jyväskylän historiasta kertovissa teoksissa kaupungin kahviloista on vain lyhyitä mainintoja. Erillistä tutkimusta alueen kahviloista ei ole tehty. Kahvilatoiminnan varhaisvaiheita 1800-luvulla käsittelee Erkki Fredrikson ravintolatoiminnasta kertovassa pro gradu- tutkielmassaan (1978). Ravintoloiden historiasta sen sijaan on olemassa runsaammin materiaalia myös muissa teoksissa. Arkistoaineistoa en ole tarkemmin käynyt läpi, kahviloista kertovaa aineistoa löytyy mm. lehtileikekokoelmista ja Keski-Suomen museon vuonna 1987 teettämässä kyselyssä Nuoruuteni Jyväskylä. Useissa kyselyvastauksissa tulivat esiin myös haastatteluiden kautta tunnetuimmiksi nousevat kahvilat. Koska tarkoitukseni on tutkimuksessani keskittyä kahviloiden merkitysten esiinsaamiseen, oli tarkoituksenmukaisempaa jättää arkistoaineisto sivuun ja keskittyä haastatelmateriaalin käyttöön. Haastatteluiden kautta välittyvät muistissa tallessa oleva, passiivinen elävä traditio sekä aktiivinen elävä traditio joka edelleen vaikuttaa keskuudessamme. Arkistoaineisto ei enää ole suoraan sidoksissa nykyaikaan. (Laaksonen 1982, 55-58.)

Tutkimukseni lähteenä ovat haastattelut, jotka suoritin syys-joulukuussa 1997. Haastatteluita kertyi 14 kappaletta, näistä kolmessa haastateltavana oli yhtäaikaan kaksi tai kolme henkilöä, päähaastateltavan puoliso tai ystäviä. Tietoja sain yhteensä 18 henkilöltä. Haastateltavani ovat syntyneet vuosien 1922-1969 välillä. Suurin osa heistä on syntynyt Jyväskylässä, ja asunut kaupungissa koko elämänsä, myös muualta Jyväskylään tulleet haastateltavani ovat asuneet kaupungissa jo useita vuosikymmeniä. Haastattelemistani 18 henkilöstä naisia oli kolmetoista ja miehiä viisi. Nauhoitin haastattelut, mikä mahdollisti tarkkojen lainausten käytön tutkimuksessani. Suoria lainauksia olen siistinyt jättämällä toistoja tai änkytyksiä pois, muuten lainaukset ovat siinä puhutussa muodossa, kuin ne ovat nauhoille tallentuneet. Haastateluista kahdeksan tein haastateltavien kotona, neljä heidän työpaikoillaan ja kaksi kahviloissa. Haastatteluita varten minulla oli etukäteen

laadittu kysymysrunko, hieman erilainen eri ikäryhmille. Haastattelut olivat melko vapaita, kysymysrunko oli vain ohjaamassa keskustelun kulkua. Käsitys kahvilasta vaihteli: toiset tekivät hyvin selkeän eron erilaisten kahvipaikkojen - kahvilan, baarin, kahvion - välille, toisille kahvila oli lähes mikä tahansa paikka, mistä sai kahvia ja kahvileipää. Tutkimuksessani määrittelen kahvilan paikaksi, jossa kahvi ja sen kanssa tarjottavat leivonnaiset ovat pääasiassa, vaikka niiden lisäksi tarjolla olisi myös ruokaa tai alkoholia.

Tutkimusaikani ulottuu 1930-luvulta nykypäivään saakka. Pääosaan nousevat kahvilat, joista on eniten muistoja, joiden olemassaolon haastateltavani tietävät ja joissa he ovat itse käyneet. En ole selvittänyt kahviloiden tarkkoja toimintavuosia, vaan esitän myös toiminta-ajat sellaisina kuin informanttini ne muistavat. Tarkka aloitus- tai lopetusvuosi ei ole kahvilan merkityksen kannalta tärkeä. Tutkimus on informanttieni - 18 henkilön kautta saamani kuva Jyväskylän kahviloista, valitsemalla informanttini toisin, olisin ehkä saanut erilaisia mielipiteitä ja kuvauksia kahviloista. Uskon kuitenkin, että keräämäni aineisto riittää antamaan oikeanlaisen kuvan Jyväskylän kahviloista. Tutkimuksesta jäävät puuttumaan kahvilat, joita ei ole haastatteluissa mainittu. Kaiken kaikkiaan aineistossani mainittiin kuutisenkymmentä kahvilaa tai kahvipaikkaa, jotka ovat olleet toiminnassa 1930-luvulta nykyhetkeen asti ulottuvan ajanjakson aikana.

Kahvilat ovat hyvin subjektiivinen asia. Kahvilan valintaan vaikuttavat monet henkilökohtaiset seikat esimerkiksi kahvilan sopiva sijainti, mieltyminen kahvilan tuotteisiin ja sen ilmapiiriin tai yhteenkuuluvuuden tunne muiden asiakkaiden kanssa. Kaikki ihmiset eivät käy kahviloissa, kahvilat eivät kuulu heidän elämäntapaansa, tai ne saattavat olla heidän mielestään turhaa rahanmenoa. Myös kahvila-käyttäytyminen ja siellä kulutettu aika vaihtelee paljon ihmisten välillä. Samanlaisilla arkielämän toiminta- ja ajankäyttörakenteilla on erilainen merkitys eri ihmisille. Nämä subjektiiviset erot ilmenevät siinä, miten arkielämää pyritään tietoisesti ohjaamaan, tämä puolestaan selittää kaupunkilaisten konkreettisissa elämäntavoissa ilmeneviä eroja (Korteinen 1982, 58). Tutkimukseni keskittyy nimenomaan aktiivisten kahvilakävijöiden muistoihin ja mielipiteisiin kahviloista. Haastateltavieni maailmaan kahvilat kuuluivat tiiviisti, tai ovat

kuuluneet jossakin elämän vaiheessa. Tutkimukseni ulkopuolelle jää se, mitä kahviloissa käymättömät henkilöt ajattelevat kahviloista ja miksi kaikki eivät käy kahviloissa.

Väitöskirjassaan *Muistoista rakentuva lapsuus* (1996) Pirjo Korkiakangas käsittelee muistitiedon käyttöä lähdeaineistona. Hän erottaa toisistaan muistitiedon, joka painottaa kollektiivista muistiainesta ja muistot jotka ovat tunnepohjaisempia, yksilöllistä elämystä koskevia. Muistot ovat liitettävissä myös episodisen muistin käsitteeseen. Episodinen muisti viittaa tiettyyn aikaan ja paikkaan sijoittuvaan tapahtumaan, jossa tapahtumaa muisteleva on itse mukana, joko toiminnassa tai tapahtuman seuraajana. Muiston kertoja uskoo myös muistonsa todenperäisyyteen. (Korkiakangas 1996, 16-17.) Muistelutilanteessa tapahtuma eletään uudelleen, siihen liittyy muistoja aistihavainnoista, muistelija sitoutuu tiettyyn aikaan ja paikkaan. Myös muiston todellisuuden tuntu on voimakas. (Ibid., 26.) Vaikka haastattelujen kautta saadut kuvaukset ovat juuri näitä henkilökohtaisia, itse koettuja muistoja, muistelu liikkuu kuitenkin yleensä sekä kollektiivisten, että henkilökohtaisten muistojen välillä. Muistelija suhteuttaa muistamansa sekä yleiseen että yksityiseen, hakee henkilökohtaisille muistoilleen vahvistusta yhteisön kollektiivisesta muistiaineksestä (Ibid., 36.) Vaikka yksilö muistelee, yhteisö määrittelee sen, mikä on muistamisen tai unohtamisen arvoista. (Ibid., 28.)

Kahvilakertomusten lisäksi sain paljon tietoa Jyväskylän kaupungista ja sen muuttumisesta vuosien myötä. Haastateltavani olivat kiinnostuneita kaupungistaan ja siihen liittyvästä tutkimuksesta, he olivat usein muistelleet jo etukäteen aiheeseen liittyviä asioita tai jutelleet tulevasta haastattelusta ystäviensä kanssa. Usein haastatteluissa kerrottiin varsinaisten kahviloiden lisäksi myös ruokapaikoista, anniskeluravintoloista ja muista ajanviettopaikoista, kaupungin arkielämästä ja vapaa-ajan vietosta. Tutkimusaiheeni ja kahvilat yleensäkin koettiin positiivisena ja ihmiset kertoivat mielellään kahvilamuistojaan. Tämä tuntui kannustavalta haastatteluja tehdessäni, samoin ihmisten lämmin vastaanotto. Haastatteluista käy myös ilmi kaupunkilaisten suru vanhan puu-Jyväskylän häviämisestä. Puu-Jyväskylän muistelemiseen voi liittää myös nostalgian käsitteen. Nostalgian käsite sisältää vahvan tunnelatauksen, se on surumielistä kaipausta menneeseen, menneisyydestä nautiskelua. Nostalgisen muistelun kohteet voivat olla kulttuurisesti ja sosiaalisesti opittuja, tämän perusteella yksilöllinenkin muistelu perustuu

elämäämme jonkin yhteisön jäsenenä (Korkiakangas 1996, 37-38.). Ympäristön merkityksestä kertoo sen kyky kantaa yksilön ja yhteisön muistoja. (Taipale 1993, 73.)

Tutkimuksen käsitteitä ja lähestymistapoja aiheeseen

Kahvilatutkimus mahdollistaa useat erilaiset näkökulmat aiheeseen. Kahvilat ovat osa kaupunkia, joten kahvilatutkimuksen voi liittää osaksi etnologista kaupunkitutkimusta. Suurin osa suomalaisista pitää normaalina ympäristönään kaupunkia tai kaupunkimaista taajamaa, tämän perusteella voi sanoa rakennetun kaupunkimiljöön olevan todellisuudessa arkielämän oletusarvo (Virtanen 1994, 28). Kahvilatutkimus kuitenkin keskittyy vain yhteen kaupunkikulttuurin ja kaupungin arjen osa-alueeseen, kahviloihin, kun taas perinteinen suomalainen kaupunkitutkimus on holistista - kuvataan koko kaupungin (vrt. Räsänen 1985: Kaskö) - tai tietyn kaupunginosan (vrt. Anttila 1982: Jyväskylän Tourula; Räsänen-Lehtonen 1973: Kuopion Haapaniemi) elämää, asumista sekä työn ja vapaa-ajan vaihtelua. Haastatteluissa tulee usein esille kahviloiden kuulumisen nimenomaan kaupunkikulttuuriin - maaseudulla ei ole kahviloita, on vain baareja, toisaalta kaupunki koetaan vajaan ilman kahviloita. En käsittele omassa tutkimuksessani kaupunkietnologian tai antropologian historiaa, koska aihetta on käsitellyt äskettäin Tiina-Riitta Lappi tutkimuksessaan *Mielikuvia Kaupungista - Ympäristösuhteen etnologista tarkastelua Jyväskylän Kuokkalassa* (Lappi 1997, 20-24).

Liitän kahvilatutkimukseni osaksi *arkielämän tutkimusta*, josta etnologinen ja antropologinen tutkimus on viime aikoina kiinnostunut. (Sääskilähti 1998, 70). Kaupungin arkielämään kuuluvat kysymykset ympäristön ja ihmisen vuorovaikutuksesta, alueellisesta identiteetistä, paikan merkityksestä, sopeutumisesta ja kotiseudusta. (Virtanen 1994, 26.) Nämä kaikki tulivat haastatteluissani esiin, tutkimuksessa ei ole kuitenkaan mahdollista analysoida kaikkia osa-alueita. Arkielämän tutkimuskohteena on "tavallinen ihminen", hänen jokapäiväiset tapansa ja rutiininsa. (Ehn-Löfgren 1996, 78.) Arki on kuitenkin olemassa

vain suhteessa inhimilliseen toimintaan ja tärkeällä sijalla on myös tila, jossa toiminta tapahtuu. (Räsänen 1982, 40.) Kaupunki on rakennettu ympäristö, ja samalla tilasta paikoiksi muuttuva merkitysympäristö, joka liittyy paikan kautta arkeen. Paikat ja alueet muuttuvat kokemusten kautta arjeksi. (Virtanen 1994, 29.)

Tilan ja paikan käsitteet ovat lähellä toisiaan, kahviloista puhuttaessa on kuitenkin puhuttava paikoista enemmän kuin tiloista. Tuna määrittelee tilan paikkaa abstraktimmaksi, tila muuttuu paikaksi kun se opitaan tuntemaan. Tuna sisällyttää tilaan käsitteet avoimuus, vapaus liike ja uhka. Paikkaan liittyy pysähtyminen, pysähtyminen puolestaan mahdollistaa paikallistamisen. (Tuna 1977, 6.) Oma tutkimukseni sivuaa myös tätä aihetta. Kahvilat ovat julkisia tiloja, joista syntyy paikkoja ihmisten annettua niille arvoja ja merkityksiä. Paikan ja ihmisen välisessä vuorovaikutussuhteessa paikka saa merkityksen, joka on jokaisella ihmisellä omien arvostustensa mukainen ja henkilökohtainen (Horelli 1982, 85-86). Tämä tulee näkyviin myös informanttien mielipiteissä, jotka eroavat toisistaan huomattavasti.

Kuten muissakin kaupungin tiloissa ja paikoissa toimimiseen, myös kahviloihin voi liittää käsitteet *yksityisyys ja yhteisyys*. Käsitteet viittaavat tilallisen käyttäytymisen lisäksi myös sosiaalis-yhteiskunnallisiin yhteyksiin. (Horelli 1981, 169.) *Yksityisyys* - erillään olo - on tärkeää ihmiselle. Sosiaalisessa ympäristössä se liittyy oman itsen ja ryhmän etäisyyden säätelymahdollisuuteen. *Yhteisyys* viittaa haluun olla yhtä ryhmän tai toisten ihmisten kanssa, se on samalla tietoisuutta yhteisöön kuulumisesta. (Horelli 1981, 172-174.) Kahvilat ovat paikkoja, joihin voi mennä yksin ja säilyttää siellä yksityisyytensä. Toisaalta kahvilassa voi yksinkin ollessaan tuntea kuuluvansa joukkoon, samastumalla muihin kahvilakävijöihin. Yksityisyys -yhteisyys liittyy läheisesti *julkinen - yksityinen* käsitepariin, joka liittyy myös kahvilelämään. Kahvilat ovat julkisia tiloja, joihin kaikilla on oikeus mennä. Haastatteluissa kahviloita nimitettiin usein "julkiseksi olohuoneeksi". Julkisuus mahdollistaa yhteisyyden kokemisen, mahdollisuuden olla muiden kaupunkilaisten joukossa. Toisaalta kahvilakävijä voi pöydän valinnallaan säädellä etäisyytensä muuhun asiakaskuntaan. Informanttini valitsivat yleensä oman, yksityisen pöydän, joka takaa kahvilakävijälle yksityisyyden. Eräissä haastattelussa informanttini määritteli kahvilan

julkiseksi suljetuksi tilaksi, jossa luodaan ja ylläpidetään sosiaalista verkostoa sekä nautitaan tarjottavista tuotteista.

Kahvilahan mahdollistaa juuri sen, että ollaan yksin joukossa, kuitenkin suljetussa tilassa, sehän on kuitenkin suljettu tila, vaikka se on julkinen, se on julkinen suljettu tila, jossa on yks reikä tai kaks reikää, josta tullaan ja lähdetään pois. Ja jossa määritellään oma suhde sitten siihen joukkoon, siten miten valitaan se paikka missä istutaan, ja mitä ostetaan sieltä, ja päyilläänkö, mennäänkö seiniä pitkin, vai kävelläänkö rohkeasti keskelle salia, eli sehän on semmosta suhdeverkoston luomista koko ajan... (GH12.)

Teoksessaan *Cultures of cities* (1997) Sharon Zukin painottaa julkisten tilojen asemaa kaupungin olemuksen ymmärtämisessä. Julkiset tilat ovat hänen mukaansa julkisen kulttuurin ensisijaisia alueita, ikkunoita kaupungin sieluun. Ne tarjoavat näkymän kaupungin sosiaaliseen elämään sekä niille kaupungin asukkaille, jotka toimivat julkisissa tiloissa päivittäin, että kaupungissa pysähtyville turisteille ja ohikulkijoille. (Zukin 1997, 259.) Julkinen tila on tämän vuosisadan kuluessa demokratisoitunut ja tullut yhä enemmän kaikkien omaisuudeksi. Yhdysvalloista Zukin nostaa esiin yleiset puistot esimerkkinä tällaisista demokratisoituneista julkisista tiloista. Puistot olivat vielä vuosisadan alussa vain yläluokkaan kuuluvien oleskelualueita. (Ibid., 26-27.) Nykyään kaupunkien julkinen tila on keskiluokkaistunut. Julkisen tilan imagoon ja asiakaspiiriin voidaan kuitenkin keinoitekoisesti vaikuttaa ulkoapäin, muokkaamalla tila tiettyjä ihmisiä houkuttelevaksi. (Ibid., 31-32.) Oma näkemykseni kahviloista kaupungin heijastajina myötäilee Zukinin näkökulmaa: kahviloiden kautta saadaan kuva kaupungista. Yhden kahvilan perusteella kuvaa ei pysty vielä saamaan, mutta usean kahvilailmapiirin, miljööän ja asiakaspiirien avulla muodostuu kokonaiskuva kaupungin ilmapiiristä.

Käsitteet *perinne* ja *kulttuuri* ovat hyvin lähellä toisiaan. Käsitteitä on pidetty toistensa synonyymeina. Kulttuuri on kuitenkin pääkäsite, johon perinne sisältyy, kulttuuri rakentuu perinteestä. Kulttuuriin kuuluu myös järjestys. Perinne ei voi liittyä kulttuuriin ilman valintaa, yhteisön sosiaalista kontrollia ja tulkintaa. (Honko 1988, 9-11.) Kulttuurista on tehty lukemattomia määritelmiä. Perinteen ja kulttuurin suhteeseen sopii erityisesti Åke Hultkrantzin kulttuurimääritelmä: *"kulturen är en summa av samtliga de ideologiska premisser, inlärda beteenden och förtplantade mentala, sociala och materiella element, som finns inom en av människor bestående social grupp."* Määritelmän mukaan

kulttuuri on tietojen, valmiuksien, kokemusten ja uskomusten varasto, joka välittyy sosiaalisessa ryhmässä ja muotoutuu oppimis- ja socialisaatio-prosessin yhteydessä. Kulttuurilla on tärkeä tehtävä toimia yksilön ja yhteiskunnan välissä, liian nopeiden muutosten estäjänä. (Honko 1981,12.) Kulttuuri ei myöskään ole pelkästään materiaallinen ilmiö. Se ei ole vain asioita ihmisiä, toimia tai tunteita, vaan ennemminkin käsityksiä, tulkintoja ja suhteita asioihin. Se mitä ihmiset sanovat ja tekevät, on kulttuurin tuote. (Espeland 1981, 159-160.) Kulttuurin jäsenellä on kyky omaksua perinne ja soveltaa sitä aktiivisesti. (Honko 1981, 12.) Kulttuuri on tapa kokea maailmaa. (Brück 1988, 82.)

Laajemman tulkinnan mukaan perinnettä ovat ne kulttuuri-elementit, jotka välitetään sukupolvelta toiselle, jotka antavat jatkuvuutta kulttuurilleen. Perinne välittyy eteenpäin ajan lisäksi myös tilassa ja sosiaalisessa hierarkiassa. Perinne yhdistää ihmisiä ryhmiksi ja yhteisöiksi, kantaa mukanaan ryhmäidentiteettiä. Perinteen muodot ovat ylikulttuurisia ilmiöitä, kulttuuri on muodostunut perinteestä. Perinne voi kulkeutua menneestä ajasta tai toisesta kulttuurista ja sopeutua kyseisen kulttuurin muotoon. Mikään perinne-elementti ei ole arvokas yksittäisenä tutkimuskohteena, vaan se saa arvonsa kulttuurisen rakenteen ja arvosysteemin kautta. (Honko 1981,16-19.) Jos kahviloihin liittyen haluaa erottaa kulttuurin ja perinteen, edellisen määritelmän perusteella jyvaskyläläisen kahvilaperinteen edustajia ovat esimerkiksi itse kahvilahuoneistot tarjottavineen ja kalustuksineen tai kahvilakäytös. Kahvilakulttuuria ovat sensijaan informanttieni kertomukset omista kahvilakokemuksistaan, kahvilakäyntien ja käytöksen takana piilevät syyt ja merkitykset.

Elämäntapa- käsite liittyy myös kulttuurin ja arkielämän käsitteisiin, kulttuuri määritellään usein elämäntavan kautta. Elämäntapa-käsite on sekä vaikea että helppo määritellä. Laajasti määriteltynä elämäntapa on tapa elää, kuitenkin sen sisältö on vaihteleva. (Kirveennummi 1994, 40.) Elämäntapaa tutkinut Anna Kirveennummi määrittelee elämäntavan näin: *Arkielämän voi katsoa muotoutuvan elämäntavaksi, kun huomioidaan miten ihmisen oma arvomaailma ja näkemys elämästään jäsentää arkielämää joltakin kannalta merkitykselliseksi kokonaisuudeksi.* (Ibid., 39.) Kortteinen määrittelee elämäntavan empiiriseksi käsitteeksi, jonka mukaan arkielämän toiminnot ovat vakiintuneita ja toistuvia. Elämäntapaa jäsennetään keskenään vuorovaikutuksessa olevien taloudellisten ja kulttuuristen rakenteiden näkökulmasta. (Kortteinen, 1982, 293.) Elämäntapa

on vaikea erottaa elämäntyyli-käsitteestä, joka puolestaan on elämäntapaa ohuempi kerros, kuva, jonka ihmiset antavat omasta elämäntavastaan. (Kirveennummi 1994, 45.) Elämäntapaa tutkiessa on myös huomioitava historiallis-yhteiskunnallinen konteksti, säilytettävä näin yhteys fyysiseen todellisuuteen, jolloin merkitykset säilyttävät oikeat mittasuhteensa. (Ibid., 49)

Arkielämän tutkimuksen historiaa

Eurooppalaiseen etnologiseen tutkimukseen arkielämän ja arkikulttuurin käsitteet (*Alltagskultur, Alltagsleben, Everyday life*) levisivät 1960-70-luvulla Ranskan ja Saksan kautta. (Lönqvist - Junkala 1998, 12.) Arkielämän käsite vakiintui anglosaksisessa ja saksalaisessa kulttuurihistoriassa ja etnologiassa 1980-luvulla. Se liitettiin vahvasti aineelliseen kulttuuriin, yksilö pysyi arkielämän tutkimuksessa edelleen näkymättömänä. Braudelin mukaan arkielämä on aineellisen elämän mikroulottuvuus, tiedostamattomia tapoja ja rutiineja, periytyviä tapoja, jotka aineellinen kulttuuri tekee näkyväksi. 1980-luvulla Philippe Ariès ja Georges Duby tutkivat yksityiselämän historiaa Euroopassa, yksityisyys ja julkisuus käsitteiden myötä mukaan tuli myös arkielämä-termi. Samalla vuosikymmenellä arkielämän tutkimus siirtyi sosiaalishistorian piiristä myös historian tutkimuskohteeksi. (Lönqvist 1998, 23-26.)

Uuden näkökulman mukaan tarkasteltiin yksilöä, yksityisyyttä, julkisuutta, arkielämää, vastakulttuureja ja mentaliteetteja historiallisten lähteiden valossa, mutta kuitenkin antropologista näkökulmaa ja kategorisointia käyttäen. Tutkimussuunta on epäyhtenäinen ja toimii useiden eri tieteenalojen välimaastossa. Tutkimussuunnasta on käytetty myös nimityksiä historiallinen antropologia, mentaliteettien historia tai mikrohistoria. (Lönqvist - Junkala 1998, 12.) Etnologisen arkielämäntutkimuksen mukaan ei saa väheksyä jokapäiväisiä ja tavallisia asioita. Etnologien kiinnostus suuntautuu kohti arkisia asioita, jotka näyttävät historian tutkijoiden näkökulmasta merkityksettömiltä. (Ehn - Löfgren 1996,

78.) Arkielämälle on ominaista toistuvuus, jonka kautta jokapäiväinen ajattelu ja toiminta muuttuu käytännöllisemmäksi - rutiinit vapauttavat yksilön epävarmuudesta. Vaikka rutiinit luovat stabiiliutta, arkielämä ei ole stabiilia vaan ristiriidat ja dynaamisuus ovat olennainen osa arkielämää. (Lüdtke 1995, 5-6.)

Tällä hetkellä arkielämän tutkimus on keskittynyt käytäntöön, konkreettiseen, sosiaalisiin ryhmiin ja yksilöihin. (Lüdtke 1995, 6.) Arkielämä nähdään merkityksiä luovana prosessina, jota leimaa sekä tietty jatkuvuus, esim. tavat ja perinne, sekä epäjatkuvuus. (Lönnqvist - Junkala 1998, 13.) Se käsittelee yleensä asioita, joista on jäänyt vähän kirjallisia dokumentteja. Parhaita arkielämän kuvauksia on löydettävissä henkilökohtaisista dokumenteista - kirjeistä, päiväkirjoista, matkakertomuksista. Asiakirjoista ja tilastoistakin arkielämää voi raaputtaa esiin uuden näkökulman avulla, myös aukot ja epäjatkuvuudet tiedoissa ovat tärkeitä. Haastattelemalla on mahdollisuus saada tietoja muistitiedon kattavalta ajalta. (Lüdtke 1995, 13-14.)

Arkielämän tutkimuksen kohteena on yleensä "tavallinen ihminen", tietyt ihmiset tai toimet koetaan arkipäiväisemmäksi kuin toiset, esimerkiksi naisten katsotaan olevan lähempänä arkea kuin miesten. Tässä piilee arkielämän tutkimuksen vaara. Arjen katsotaan sijaitsevan "tuolla alhaalla", unohdetaan, ettei arki kuulu pelkästään "tavallisille ihmisille" vaan arki on joka paikassa läsnä. Arkielämää löytyy myös valtaapitäviltä, hallinto- tai tutkimuslaitoksista, suuryrityksistä, kirkosta tai politiikasta. (Ehn - Löfgren 1996, 78-79.) Arkielämän tutkimuksessa todellisuus kuvaillaan sen kautta mikä on tutkittavien itsensä käsitys siitä, se havainnollistaa kulttuurin monimuotoisuutta osoittamalla miltä asia näyttää eri pespektiiveistä. Tarkoitus ei ole löytää kertomuksista ehdotonta totuutta, vaan saada selville miten eri näkökulmat poikkeavat toisistaan tai muodostavat kokonaisuuksia. (Ibid., 126.) Etnologin tai antropologin tehtävä on tulkintojen avulla löytää ihminen historiassa. (Lönnqvist 1998, 32.)

Kansankulttuurin käsitettä on laajennettu ja osittain korvattu käsitteellä arkielämän kulttuuri. Arkielämän kulttuuri muodostuu merkityksistä, jota yksilö luo arki- ja juhlatilanteissa, sosiaalisissa suhteissaan, suhteessaan fyysiseen ympäristöön, esineisiin tai uskuntoon. (Lönnqvist - Junkala 1998, 12-14.) Normien ja arvostusten sekä arkielämän

merkitysten huomioon ottaminen on muuttanut etnologisen tutkimuksen painopistettä kansankulttuurista ihmisiin kulttuurinsa edustajina. Ihmiskeskeisempään tutkimukseen pyritään uusilla näkökulmilla, sekä kulttuurin eri osa-alueita, että tutkimusaloja yhdistävillä käsitteillä, kuten arkielämä, identiteetti, elämäntapa tai maailmankuva. (Kirveennummi 1994, 38.)

2. KAHVIN JA KAHVILOIDEN HISTORIAA

Päälähteeni kahviloiden historiaa selvittäessä on ollut Ulla Heisen teos Kaffee und Kaffeehaus. Eine Bohne macht Kulturgeschichte vuodelta 1996. Teos kertoo kahvin alkuperästä ja kahvilakulttuurin leviämisestä Eurooppaan. Muita lähteitani ovat olleet Schivelbuschin Nautintoaineiden kulttuurihistoria sekä Bo Lönnqvistin teos Leivos - Tutkielma ylellisyyden muotokielestä. Myös Rauno Lahtinen on käsitellyt kahvin ja kahviloiden historiaa Turun yliopistolle vuonna 1995 tekemässään pro gradu- tutkielmassa Kahviloiden Turku - Turkulainen kahvilakulttuuri vuosisadan alussa. Koska kahvin ja kahviloiden historiaa on käsitelty edellä mainittujen lisäksi useissa teoksissa, tyydyn omassa työssäni hahmottelemaan kahvinkäytön ja kahvilakulttuurin syntyvaiheet vain pääpiirteittäin antaakseni enemmän tilaa oman tutkimusalueeni kahvilakulttuurin esittelylle.

Kahvi osana arabialaista kulttuuria

Kahvipensas on kotoisin Afrikan mantereelta. Ei ole täysin varmaa tietoa kenen mukana ja milloin kahvi päätyi Arabian niemimaalle, mistä kahvinkäytön katsotaan olevan peräisin. (Heise 1996, 15-17.) Kahvin käyttöönoton ajoitus vaihtelee lähteistä riippuen, varhaisimmillaan kahvin käyttö ajoitetaan 900-luvulle, jolloin arabialaisessa lääketieteellisessä kirjallisuudessa on viitteitä kahvin käytöstä lääkejuomana. Yleiseen käyttöön kahvi levisi Arabian niemimaalla 1400-luvulla. (Schivelbusch 1986, 23; Lahtinen 1995, 11.) Kahvin käyttö liitettiin aluksi olennaisena osana islamilaiseen kulttuuriin ja erityisesti sufi-yhteisöihin. Yhteisöjen jäsenet käyttivät kahvia uskonnollisissa menoissaan, esimerkiksi pisyäkseen hereillä raskaiden yöllisten harjoitusten aikana. Mekkaan ja Medinaan kahvi levisi 1400-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ja yleistyi nopeasti kaiken kansan juomaksi. Kahvista tuli nopeasti tärkeä jemeniläinen vientituote ja kahvia otettiin

mukaan matkoille. 1500-luvun alussa kahvi siirtyi Arabian niemimaalta mantereen puolelle Istanbuliin ja sieltä eteenpäin turkkilaisten välityksellä. (Heise 1996, 17-19.) Alkoholin nauttiminen oli kielletty Islamin mukaan, mutta kahvinjuonti oli sen sijaan suositeltavaa, koska se ei huumaa vaan selvittää pään ja kirkastaa älyn. Kahvinjuonnin todettiin sopivan kaikille ikään ja sukupuoleen katsomatta, sitä on myös kutsuttu Islamin viiniksi. (Schivelbusch 1986, 23-24.)

Kahvihuoneet tarjosivat kahvinjuojille paikan nauttia mahdollisimman kuumana tarjottavasta kahvista kaikessa rauhassa. Mallin uusille kahvihuoneille tarjosivat jo varhaisemmat alkoholin nauttimiseen perustetut kapakat ja tavernat. Näin kahvi sopeutui jo olemassaolevaan kulttuuriin, eikä vaatinut tapojen muuttamista, vaan toi mukanaan lisän joka sopi entiseen elämänrytmiin. Kahvin nauttiminen ilmapiiriltään viihtyisissä kahvihuoneissa tarjosi mahdollisuuden seurusteluun ja yhdessäoloon, kahvista oli tullut tärkeä seurustelujuoma - yhtä tärkeä kuin itse kahvi oli myös kahvin nauttimistilanne ja ympäristö jossa se tapahtui. (Lahtinen 1995, 13.) 1500-1600 lukujen aikana kahvihuoneet olivat jo nousseet laillisina kokoontumispaikkoina kilpailijoiksi levottomille ja jopa laittomille viinituville. Sosiaalinen vuorovaikutus on tärkeää islamilaiselle kulttuurille, kahvihuoneissa kehittyivät myös uudenlaiset juomarituaalit ja vieraanvaraisuus. (Heise 1996, 21.) Arabiassa ja Turkissa kahvilat olivat myös tärkeitä suullisen perinteen jatkajia: tarinankertoajat viihdyttivät kertomuksillaan asiakkaita. Kertojaperinne hävisi kahviloista lukutaidon kehittymisen myötä. (Ibid., 28-31.)

Eurooppaan kahvi ja kahvilat levisivät aluksi lähinnä turkkilaisten välityksellä, kahvinkäyttö oli levinnyt 1600-luvulla yli koko Osmaanien valtakunnan. Turkkilaiset sotilaat levittivät kahvinkäyttöä pitäessään retkillään mukana kahvia ja kahvinkeittovälineitä. (Heise 1996, 19.) Eurooppalaiset tutustuivat kahviin ja kahvihuoneisiin 1600-luvulta lähtien myös matkojen ja matkakertomusten myötä: matkalaiset kertoivat kahvikokemuksistaan ja toivat mukanaan kahvipapuja. Ensimmäiset kahvikokemukset ovat peräisin Turkista, Konstantinopolissa oli kahvihuoneita ollut jo 1500-luvun puolivälistä lähtien. (Lönnqvist 1997, 97.) Kahvista kiinnostuttiin myös, kun siirtomaavallat alkoivat tutkia mahdollisuutta käyttää kahvia kauppatavarana, siitä tehtiin tutkimuksia ja annettiin lausuntoja. Kahvin terveydellisiin vaikutuksiin suhtauduttiin kuitenkin aluksi

epäillen, hyvien vaikutusten lisäksi pelättiin sen aiheuttavan haittaa terveydelle. (Heise 1996, 41-42.) Kahvin voittokulku Euroopassa alkoi siirtomaakaupan myötä 1600-luvulla. Kun kahvia tuli myyntiin, kiinnostuttiin myös kahvin omista viljelymahdollisuuksista. Kahvin viljelyn mahdollistivat Euroopan siirtomaavaltujen trooppiset siirtomaat, Intia ja muut Aasian maat, Afrikka ja Etelä-Amerikka, joissa aloitettiin viljely 1600-luvun jälkipuoliskolta lähtien. Kahvinviljelyyn ja kahvikauppaan vaikuttivat siirtomaiden välinen kilpailu, rajoitukset ja salakuljetus. 1800-luvulla kolonialistisissa maissa kahvintarve oli suuri ja kahvia tuotettiinkin lähes kaikkialla, missä ilmasto sen salli. Kahvi oli noussut tärkeimmäksi maailmankauppatuotteeksi, 1900-luvun alussa voitiin puhua jopa ylituotannosta. (Ibid., 46- 57.)

Kahvin vaikutuksista on eri aikoina liikkunut monenlaisia uskomuksia. Kahvin piristävä vaikutus huomattiin jo varhain. Toisaalta kahvin piristävää vaikutusta ja keinotekoista hereillä pitämistä pidettiin luonnon vastaisena. (Schivelbusch 1986, 50-51.) Kahvia pidettiin älyllisesti piristävänä, seksuaalista energiaa se sen sijaan vähensi ja tämän takia sitä suositeltiin mm. selibaatissa eläville papeille. (Ibid., 45) Kahvin väitettiin vaikuttavan ihmisiin myös vahingollisesti, ihmisruumista kuivattavasti. Ajan terveystieteiden mukaan terve ihmisruumis oli rehevä, koska se sisälsi runsaasti nestettä. Kun runsaasti kaloreita sisältävä olut vaihtui kahviin, ihmisten ulkomuotokin muuttui kuivaksi. (Ibid., 53-56) Carl von Linné piti kahvin piristävää vaikutusta luonnottomana, samoin vuonna 1755 Turun Yliopistolle tekemässään väitöskirjassaan Elias Granroth väittää kahvin kuivattavan, vievän voimat sekä lyhentävän elinikää. Hän kehottaa käyttämään kahvia vain lääkkeenä. (Lahtinen 1995, 16.) Kaiken kaikkiaan kahvia pidettiin yleislääkkeenä lähes joka vaivaan. Kahvia käytettiin lääkkeenä jopa vastakkaisiin vaivoihin, sen katsottiin mm. hillitsevän äkkipikaista, saamaan melankolisen iloisemmaksi ja flegmaattisen liikkeelle. (Schivelbusch 1986, 54.)

Eurooppalaiset kahvilat

Ulla Heise määrittelee kahvilan julkiseksi, vieraanvaraiseksi palveluinstituutoksi, jossa tarjotaan kahvia. Kahvilalla voi edellä mainitun lisäksi olla lisämerkityksiä, kahvila voi olla leivonnaisia tarjoava konditoria-kahvila, ravintolan yhteydessä toimiva kahvila-ravintola tai hotelli-kahvila. Kahvilahistorian alusta alkaen kahvilat ovat funktioltaan eronneet toisistaan, koska ne ovat syntyneet palvelemaan erilaisia syitä ja tarpeita. Kahviloiden luonne on vaihdellut luksuskahviloista yksinkertaisiin katukahviloihin. Kahviloiden tarjoama palvelu on sosiaalisesti määräytyntä toimintaympäristönsä ja asiakaspiirinsä mukaan - kahvilat eroavat toisistaan ajallisesti, paikallisesti ja kansallisesti. (Heise 1996, 139-141.)

Jo muutama vuosikymmen ennen kahviloiden perustamista Eurooppaan, kahvia olivat juoneet uteliaat, sekä muoti- että terveystietoiset ihmiset, jotka olivat olleet kosketuksissa islamilaisen kahvikulttuurin kanssa. Tällaisia henkilöitä olivat erityisesti kauppiaat, matkailijat ja tiedemiehet, aateliston ja hovin osuus kahvin leviämisessä ei ollut yhtä tärkeä, vaikka kahvi pian löysikin tiensä myös Euroopan ylimystön keskuuteen. (Heise 1996, 67-68.) Kahvin leviämisreitti kulki Euroopassa etelästä pohjoiseen, ensimmäisenä kahvi opittiin tuntemaan tärkeimmissä satama- ja kauppakaupungeissa, Venetsiassa, Marseillessa, Lontoossa ja Amsterdamissa. Näihin kaupunkeihin, joissa asiakaspiirin arvioitiin olevan tarpeeksi suuri, perustettiin ensimmäiset kahvilat 1600-luvun puolivälin jälkeen. Kahvilat olivat aluksi rakenteeltaan yksinkertaisia tupia tai tavernoita, kahvia myytiin myös siirrettävistä kahvikojuista. Kahviloiden lisätessä suosiotaan ravintoloita ja olutkapakoita alettiin muuttaa kahviloiksi. (Ibid., 141-142.) Euroopan ensimmäiset kahvilanpitäjät olivat kotoisin kahvinkäytön syntysijoilta, Turkista, Kreikasta ja Armeniasta. He kokeilivat onneaan Euroopan puolella kahvilayrittäjinä. Itämaisia asioita, joihin kahvikin kuuluu, pidettiin muodikkaina. Kahvin lisäksi asiakkaita houkuttelivat kahviloihin eksoottiset, ulkomailta tulleet kahvilanpitäjät (Ibid., 167-168)

Myös Euroopassa kahvi tarjosi juomana hyväksytyin vaihtoehdon alkoholille ja kahvilat olivat tervetullut vaihtoehto rauhattomille oluttuville. Kahvista tuli raittiusjuoma, eikä

kahviloissa anniskeltu lainkaan alkoholia. Kahvila oli ensisijaisesti kahvin nauttimista varten perustettu paikka, jossa kahvin lisäksi saatettiin myydä teetä tai kaakaota. Kahvila oli oluttuvan vastakohta myös luonteeltaan: kahvilakäytöksen tuli olla hillittyä ja harkittua, kahvilakäyntiä pidettiin säädyllisenä ja hyväksyttävänä seurustelumuotona. (Schivelbusch 1986, 60.) Kahvilat eivät kuuluneet pelkästään varakkaamman väen toiminnan piiriin, vaan kahviloista tuli suosittuja seurustelupaikkoja alemman luokan keskuudessa. Tähän vaikutti myös kahvin hinta: kahvi oli aluksi melko halpaa. Kahvilat olivat luonteeltaan ja asiakaspiiriltään erilaisia ja kahvin hinta vaihteli suuresti ostopaikan mukaan. Kahvi oli kalleinta yläluokan luksuskahviloissa ja halvinta yksinkertaisissa kahvikoituksissa. (Heise 1996, 160-162.) Kahvilahistorian alkuvaiheessa kahviloita pidettiin lähinnä miesten paikkoina: Englannissa kahviloihin pääsivät pelkästään miehet, naisilla ei kahviloihin ollut pääsyä. Mantereen puolella naisetkin hyväksyttiin kahvila-asiakkaiksi. Naisten keskuudessa kehitettiin oma kahviin liittyvän traditio vastineeksi miehelle kahvilakulttuurille: yksityiskodeissa pidettävät kahvikutsut. (Schivelbusch 1986, 59,76.) Kahvilatila kehittyi pienestä, yhden huoneen kokoisesta kahvituvasta tilavaksi saliksi, joka saattoi käsittää kokonaisen kerroksen tai jopa koko talon. Kahvilat toimivat vuokratiloissa, mutta myös uusia kahvilarakennuksia rakennettiin. Hienoimmista luksus-kahviloissa ei ollut tupakansavua ja ne oli sisustettu kauniisti, kahvikalustot olivat posliinia tai hopeaa. (Heise 1996, 144,153.)

Kahvilat toimivat seurustelutiloina, mutta ne olivat myös tärkeitä tiedonvälityspaikkoja. Asiakkaina oli usein liikemiehiä, kahviloista tuli näin eräänlaisia liike-elämän keskuksia. Kahviloissa keskusteltiin politiikasta kirjallisuudesta ja taiteesta, ne olivat useiden eri alojen uutistenvälityspaikkoja. Kahvilat painottivat asiakaspiiriensä mukaan eri asioita, syntyi poliittisia kahviloita, kirjallisuuskahviloita tai liike-elämään keskittyviä kahviloita. Kahvilat saattoivat toimia myös kokoontumistiloina erilaisille yhdistyksille tai poliittisille ryhmille. Kahviloilla oli tärkeä asema myös lehdistölle. Lehtiä ei pelkästään luettu kahviloissa, vaan 1700-luvun alun Lontoossa kahviloissa saatettiin jopa pitää sanomalehden toimitusta. Kahviloita käytettiin myös nykyisiin tietotoimistoihin verrattavina tietolähteinä: uutiset ryhmiteltiin aiheen mukaan tietyn kahvilan nimen alle. Kahviloissa syntyi myös uudenlainen keskustelukulttuuri, joka vaikutti myös kirjallisuuteen. (Schivelbusch 1986, 59, 65-66.) Koska kahviloiden vakioasiakkaina oli myös korkeasti koulutettuja henkilöitä, kahvilat

olivat tärkeitä myös sivistyksen ja koulutuksen kannalta. Kahviloiden sivistävästä vaikutuksesta onkin sanottu, että koulut ja yliopistot eivät ole puoliksikaan niin hyviä, kuin huonoimmat kahvilat. (Heise 1996, 179-181.) Eri alojen taiteilijoille muodostui omat kantakahvilansa. Vaikka kahvilat katsottiin porvaristolle kuuluviksi, syntyi myös porvarillista normaaliutta vastaan sotivia boheemeja kahviloita. Kahvilasta ja kahvilateemasta tuli suosittu motiivi eri taidelajien piirissä. (Ibid., 229-234.)

Vakavamman keskustelun ja politikoinnin lisäksi kahviloissa olivat tärkeällä sijalla viihde ja erilaiset pelit. Viihteessä etusijalla olivat erilaiset musiikkiesitykset, laulu- tai instrumentaalimusiikki, kahvilassa saatettiin harrastaa myös yhteislaulua. (Heise 1996, 195-198.) Peleistä suosittuja olivat erilaiset kortti-, lauta- ja noppapelit, myös biljardipöytä kuului monen kahvilan varusteisiin. Konditoriat viihdyttivät asiakasta pääasiassa sekä silmänruokaa että kulinaarista nautintoa tarjoavilla tuotteillaan. Sokerileipurit ja kondiittorit muovasivat erityisesti joulunaikaan sokerista, suklaasta ja marsipaanista ihasteltuja, aiheeltaan vaihtelevia asetelmia. Kun elokuvatekniikka keksittiin, kahviloissa nähtiin myös ensimmäiset liikkuvat kuvat. (Ibid., 191-204.)

Alkuperäinen arabialainen kahvilakulttuuri ja ensimmäiset eurooppalaiset kahvilat olivat alun perin keskittyneet vain kahvin tarjoamiseen. Eurooppalaiseen kahvilakulttuuriin liittyvät kuitenkin olennaisena osana erilaiset leivonnaiset ja leivokset. Leivoksen kulttuurihistoriaa esittelee Bo Lönnqvist tuoreessa teoksessaan *Leivos - Tutkielma ylellisyyden muotokielestä*. Eurooppalaisen sokerileipuritaidon kotina voidaan pitää Venetsiaa, jossa kukoisti jo 1200-luvulta lähtöisin oleva käsityöläiskulttuuri. Venetsia oli myös innovaatiokeskus, josta uudet aatteet levisivät pohjoisempaan Eurooppaan. 1600-luvulta lähtien suurin osa kaupungin sokerileipureista oli Koillis-Sveitsin Graubündenin maakunnasta parempien elinolojen toivossa Venetsiaan muuttaneita retoromaaneja. Noin vuonna 1680 Venetsiassa avattiin ensimmäinen kahvila, jossa yhdistyivät graubündneriläinen sokerileipurintaito ja perinteinen kahvila. Uudenlaisessa konditoria-kahvilassa kahvin lisäksi anniskeltiin liköörejä ja paloviinaa, niiden kera nautittiin pasteijoita, leivonnaisia, konveheteja ja jäätelöä. Venetsiasta bündneriläisleipurit levittäytyivät koko Eurooppaan, jossa sveitsiläisyydestä syntyi suorastaan parasta laatua tarkoittava käsite. Euroopan kaupungeista sveitsiläinen sokerileipurintaito ei levinnyt

Wieniin, vaan kaupungissa syntyi omien sokerileipurien taitoon perustuva konditoria-kahvila- perinteensä 1700-luvun lopulla. (Lönnqvist 1997, 84 - 88, 103.) Napoleonin sotien aiheuttaman Mannermaansulkemuksen jälkeen sokerileipomotuotteet hyväksyttiin myös laajemmin muualla Euroopassa 1800-luvun alussa, ja niitä alettiin nauttia kahvinjuonnin yhteydessä. Kaksi erilaista tarjoilupaikkaa, kahvila ja konditoria oli yhdistetty ja uusi kahvilatyyppi, naisille ja lapsillekin sovelias eurooppalainen kahvila-konditoria oli syntynyt. (Heise 1996, 153.)

Kahviloiden tulo Suomeen

Suomeen kahvi tuli kahdelta suunnalta - sekä idästä, Pietarin ja Viipurin kautta, että lännestä Ruotsista. Ensimmäinen kahvilasti saapui Tukholmaan vuonna 1685 ja ensimmäinen kahvihuone avattiin seuraavalla vuosikymmenellä. Ruotsalainen kahvilaelämä oli luonteeltaan samanlaista kuin muualla Euroopassa: kahvilat olivat seurustelu- ja tiedonvälityspaikkoja, kahvilaelämään kuului esimerkiksi lehtien luku ja politikointi. Myös Ruotsissa kahvista liikkui monenlaisia mielipiteitä ja Ruotsissa olikin 1700-luvun lopulla voimassa useita kahvikielloja. Kahvikielloilla ei ollut juuri merkitystä yksityishenkilöille - kahvia keitettiin kielloista huolimatta salaa. Kahvilatoimintaa kahvilakiellot kuitenkin haittasivat ja kahvilaelämä alkoi elpyä uudelleen vasta konditorioiden myötä 1800-luvulla. (Lahtinen 1995, 17-21; Lönnqvist 1997, 98-99.)

Suomessa kahvinkäyttö ei levinnyt kahviloiden välityksellä kuten muualla Euroopassa, vaan kahvia alkoivat käyttää ensin yksityiset henkilöt. Maksua vastaan kahvia alettiin tarjota vasta paljon myöhemmin. Ensimmäiset kahvinpavut tuotiin Lahtisen mukaan Suomeen 1720-luvulla. Kahvia juotiin aluksi säätyläiskodeissa, ja sitä pidettiin erityisesti naisten juomana. Talonpoikaisväestön keskuudessa kahvi tuli tunnetuksi 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Juhla- tai lääkejuomana kahvia käytettiin kuitenkin 1870-1880-luvuille asti, jolloin kahvista tuli arkijuoma, ja sillä korvattiin yksi päivän perinteisistä aterioista. (Lahtinen 1995, 17-21.) Pullan mukaan eräässä vuoden 1751 tilastossa mainitaan

viisi maaseudun kahvihuonetta. Kaupungeista Turku oli silloisena pääkaupunkina Suomen ensimmäinen kahvilakaupunki, 1700-luvun loppupuolella kaupungissa oli jo useampi kahvila. Helsingin ensimmäinen kahvihuone, kaffehus, avattiin vasta vuonna 1773. Kahviloista käytettiin aluksi nimitystä kaffehus, kahvilanpitäjä oli puolestaan kaffekokare. (Pulla 1976, 96-97.)

Sveitsiläiset sokerileipurit löysivät tiensä myös Suomeen 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkupuoliskolla. Ennen sveitsiläisiä Suomeen oli tullut ammattitaitoisia sokerileipureita mm. Tukholmasta ja Pietarista, jossa myös suomalaiset sokerileipurit kävivät hakemassa oppia. Ensimmäiset kondiittori liikkeet perustettiin rannikon suurimpiin kaupunkeihin: Turkuun, Helsinkiin ja myös Porvooseen. Kaikissa edellä mainituissa kaupungeissa vaikuttanut sveitsiläinen Catanin suku on merkittävin sveitsiläisen leipuritaidon tuoja Suomessa. (Lönnqvist 1997, 89-92.) Sveitsiläisten sokerileipureiden kahviloita nimitettiin schweitzerioiksi. Sana kahvila on puolestaan Y.S. Yrjö-Koskisen kehittämä vuodelta 1861. (Pulla 1976, 97-98.) Eräs tärkeimmistä henkilöistä suomalaisen konditoria-kahvilan historiassa on Helsingissä toiminut F.E. Ekberg, joka perusti leipurinliikkeensä Helsinkiin vuonna 1852. Aleksanterinkadun konditoriassaan hän alkoi myydä myös kahvia 1850-luvun lopulla. Ekbergin konditoria-kahvila toimii edelleen ja on yksi Helsingin tunnetuimmista. Ekberg on toiminut myös oppi-isänä monelle maan sokerileipureista. (Lönnqvist 1997, 114-116.) Ekbergin mallin mukaiset konditoriat perustettiin vuonna 1873 Porvooseen, Turkuun 1877, Tammissaareen 1887 ja Hankoon 1890. Vaasan sokerileipuriperinne alkaa jo 1700-luvun lopulta. Raumalla ja Tampereella on myös vahva konditoriaiperinne. (Lönnqvist 1997, 120-126.)

Jyväskylän kahvilat ennen 1930-lukua

Tiedot omaa tutkimusaikaani edeltävistä kahviloista olen saanut lähinnä Erkki Fredriksonin Jyväskylän yliopiston historian laitokselle tekemästä pro gradu-työstä Ravintolatoiminta Jyväskylässä 1800-luvulla. Pro gradu- tutkielmansa pohjalta Fredrikson

on kirjoittanut samansisältöisen artikkelin kirjaan *Kansankahvilasta Pesiaaliin - 80 vuotta JTY:n ravintoloita*. Muissa kirjallisissa lähteissä kahvilat mainitaan lähinnä vain nimeltään ja sijainniltaan. Fredrikson erottaa toisistaan kahvilat ja konditoriat. Konditorioilla tarkoitettiin 1800-luvun Suomessa tuotevalikoimaltaan laajaa tarjoilupaikkaa, josta sai kahvia, liköörejä ja muita "ulkomaan väkijuomia", sekä sokerileipurin tuotteita. (Fredrikson 1996, 80.) Lisäksi tarjolla saattoi olla suolaisia piiraita ja myös kevyttä ruokaa. 1800-luvun kahviloiden tuotevalikoima oli yksinkertaisempi, tarjolla oli lähinnä kahvia ja virvokkeita.

Jyväskylän kaupunki perustettiin vuonna 1837 ja ensimmäiset kondiittorioikeudet sai kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin vuonna 1866 Johan Gustav Sund ja myöhemmin samana vuonna Klaus Wiktor Winter. Aikaisemmin samalla vuosikymmenellä haetut anomukset kondiittorioikeuksista oli hylätty, koska kaupungissa katsottiin olevan ravintoloita kylliksi. Sund oli ensimmäinen syntyperältään jyväskyläläinen käsityöläismestari. Vaikka ensimmäiset kondiittorin oikeudet myönnettiin vasta 1860-luvun loppupuolella, todennäköisesti kaupungissa on markkina-aikaan käynyt vierailevia kondiittoreita jo ennen 1860-lukua. Kondiittoreille myönnettiin yleensä samalla myös destillaattorin oikeudet, eli oikeudet myydä valmistamiaan liköörejä ja muita viinaksia. Sundin ja Winterin liköörinvalmistuksesta ei kuitenkaan löydy varmoja todisteita, eikä Sund saanut myöskään anniskelulupaa, Winterin konditorialle anniskeluoikeudet myönnettiin vuonna 1879. Mainosten perusteella konditorioiden tuotteisiin kuuluivat leivonnaiset ja ruoka: suolaiset piirakat ja pasteijat, tortut, leivonnaiset, lihaliemi sekä juomista kahvi, tee ja kaakao. Ainakin Winterin konditoriasta oli mahdollista saada tilauksesta myös jäätelöä. Winterin konditoria ei keskittynyt pelkkään kahvin ja leivonnaisten tarjoiluun, vaan siellä järjestettiin myös muuta ohjelmaa, tansseja ja biljardin peluuta. Winter vuokrasi myös huoneita matkustajille. (Fredrikson 1978, 84-88.)

Sundin ja Winterin kuoltua 1880-luvulla heidän leskensä Amanda Sund ja Hilda Winter jatkoivat konditoriatoimintaa ja taistelivat anniskeluoikeuksien puolesta. Konditorialikkeiden alkuperäinen merkitys kahvin ja leivonnaisten tarjoajana katosi ja ne tunnettiin lähinnä alemman luokan kapakoina, tuutinkiravintoloina. Valtuusto vastusti anniskeluoikeuksia konditorioissa tapahtuneiden järjestyshäiriöiden ja luvattomien anniskeluiden vuoksi. 1890-luvulla Winterin ja Sundin konditorioilla oli

anniskeluoikeudet, jotka vuosikymmenen lopulla lopullisesti kiellettiin. Konditorioiden taistelu anniskeluoikeuksiensa puolesta oli kiivasta, koska viinan ja oluen anniskelu oli konditorialle paljon tuottoisampaa kuin kahvin ja leivonnaisten myynti. Sundin konditoria sijaitsi lähes koko toiminta-aikansa läntisellä Poikkikadulla, nykyisessä Cygnaeuksenkatu 1:ssä. Winterin konditoria puolestaan toimi useissa eri osoitteissa, nykyisillä Kauppakadulla, Asemakadulla ja Vaasankadulla. (Fredrikson 1978, 86-88.)

Sundin ja Winterin lisäksi kaupungissa toimi kaksi muuta kondiittorimestaria ravintoloitsijoina. Johan Peter Hamberg hoiti Rantapuiston ja Räihän ravintolaa vuosina 1862-63. Oskar Pettersson omisti Seurahuoneen vuosina 1887-98 ja hoiti sen ohessa joitakin vuosia kahvilaa, jossa myytiin hänen valmistamiaan konditoriatuotteita. Pettersson oli ollut pitkään Ekbergin konditorian palveluksessa Helsingissä (Fredrikson 1996, 81). Vaikka Petterssonilla ei ollut kondiittorioikeuksia, vaan hän piti kahvilaa ravintoloitsijaoikeuksiensa turvin, oli hänen kahvilatoimintansa konditoriaperinteitä kunnioittavaa verrattuna lähinnä kapakoiksi muuttuneisiin Sundin ja Winterin konditorioihin. Petterson jatkoi konditoriatoimintaansa pitkälle 1900-luvun puolelle. (Fredrikson 1978, 89.)

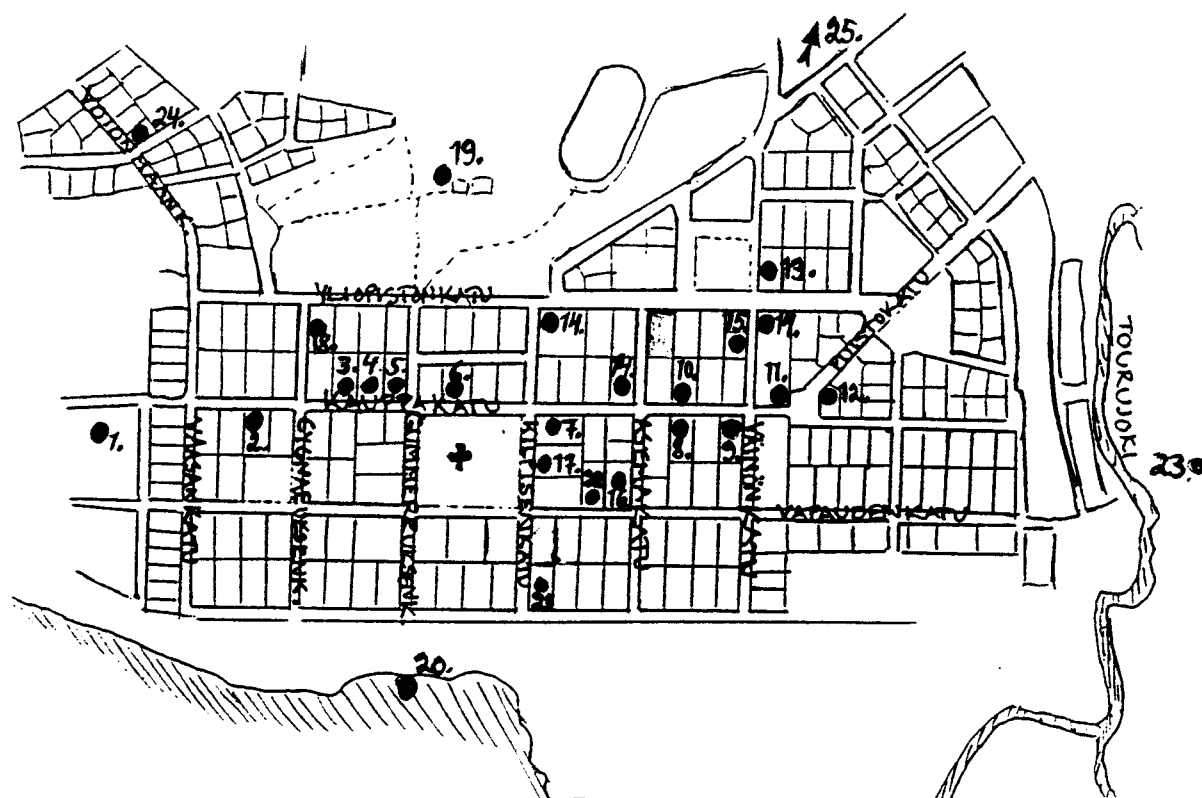
Konditorioiden lisäksi kaupungissa myytiin kahvia 1800-luvun puolimaissa markkinoiden aikaisissa kahvinmyyntikojuissa, sekä vuosisadan lopulla kesäisin toimivissa puistokahviloissa. Kahvia oli ollut tarjolla jo kaupungin perustamisesta lähtien myös kestkievareissa ja ravintoloissa. Lounaispuistossa eli Esplanadissa kahvilatoiminta alkoi kevytrakenteisessa kojussa vuonna 1882. Kahvilanpidosta huolehtivat vuoteen 1885 saakka Eva ja Antti Poutanen, heidän jälkeensä Esplanadin kahvilan sai hoitaakseen neiti Sofia Lindblad. Kahvilassa tarjoiltiin kahvia ja virvokkeita. Jyväskylässä pidettiin useita yleisiä laulu- ja soittojuhlia 1800-luvun lopulla (Tommila 1970, 344) ja vuoden 1887 laulujuhlia varten Esplanadiin haluttiin saada kiinteä kahvilarakennus. Apteekkari Hedbergin suunnittelema kahvila valmistuikin keväällä 1887. Seuraavana vuonna puistoon rakennettiin myös soittolava. Esplanadin kahvilaa vuokrattiin tästä lähtien kesäksi kerrallaan eri henkilöille. (Fredrikson 1978, 94-96.)

Harjulla kahvilatoiminta alkoi vuonna 1887, kun ylioppilaiden keräämien varojen avulla Harjun laelle pystytettiin Yrjö Blomstedtin suunnittelema näkötorni, jonka alakerrassa toimi terassin ympäröimä kahvila. Harju oli kaupunkilaisten ja matkailijoiden suosima, upeat näköalat tarjoava kävelyalue, joka jo parikymmentä vuotta aikaisemmin oli kunnostettu kävelypuistoksi rakentamalla alueelle penkkejä. (Tommila 1970, 345.) Harjun näkötornia on kutsuttu myös Harju-Huvilaksi tai Ihantolaksi. (Jyväskylän ja ympäristön matkaopas 1912, 16.) Kuten Esplanadin kahvilaa, myös Harju-Huvilan kahvilaa vuokrattiin yksityishenkilöille. (Fredrikson 1978, 85-86.)

Pienessä Jyväskylän kaupungissa konditorioiden ja varsinkin kahviloiden oli vaikea kilpailla asiakkaista ravintoloiden kanssa. Ympärivuotinen kahvilanpito ei juuri kannattanut 1800-luvun lopulla. Edellä mainittujen Sundin ja Winterin konditorioiden, Harjun ja Esplanadin kesäkahviloiden sekä Petterssonin Seurahuoneen kahvilan lisäksi Jyväskylässä toimi 1860-70- lukujen vaihteessa Karhalan kahvila, sekä vuosisadan viimeisinä vuosina leipuri Aleniuksen kahvila, joista ei juuri ole säilynyt aineistoa. (Fredrikson 1978, 97.)

1900-luvun alusta lähtien kaupungin kahvilatoiminta alkoi vilkastua. Edelleen monet kahvilat olivat luonteeltaan konditoria-kahviloita, kahvilat toimivat sokerileipomoiden yhteydessä. Santalan kahvila perustettiin vuonna 1902 Kauppakatu 6:een, samassa osoitteessa toimineen Aleniuksen kahvilan tilalle (Keskisuomalainen 27.1.1961, 7). Jyväskylän Työväenyhdistyksen yli 80-neliöinen kahvilahuoneisto avattiin yleisölle Kauppakadun ja Väinönkadun kulmassa tammikuussa 1916, tästä katsotaan myös Työväenyhdistyksen ravintolatoiminnan alkaneen. (Hirvonen 1996, 15.) Vuosisadan alussa ovat toimineet myös Vehmaan kahvila ja Pettersonin konditoria 1920-luvulle saakka. (K-SM, Leikearkisto JY VIII, 93.) Tammivuoren leipomo ja kahvila toimivat Kauppakatu 13:ssä (Räsänen - Räsänen (toim.)1987, 123) tai Kauppakatu 11:ssä (Jäppinen -Fredrikson 1995, 49) 1920-luvulla. Bäckströmin kahvila toimi 1920-luvulla (K-SM Leikearkisto JY VIII,103), samoin 1920-luvun alussa aloitti toimintansa Niinikankaan kahvila Mäki-Matissa.

3. 1930-50- LUKU - PIKKUKAUPUNGIN KAHVILAT

(Kartan pohjana Jyväskylän kaupungin asemakaava 1951)

- 1) Lounaispuiston kahvila, 2) Santalan kahvila, Kauppakatu 6, 3) Konditoria Tähkä ja Tammivuoren kahvila, Kauppakatu 11, 4) Konditoria Vilkko, Kauppakatu 13, 5) Lottakahvila, Kauppakatu 15, 6) Valion Baari, Kauppakatu 19, 7) Baari, Kauppakatu 18, 8) Suvannon kahvila, Kauppakatu 26, 9) Työväenkahvila, Kauppakatu 30, 10) Lehtosen kahvila, Kauppakatu 35, 11) Musta Karhu, Kauppakatu 41, 12) Auto-Kahvila, Puistokatu 2, 13) Merihelmi, Väinönkatu 36, 14) Ruthin kahvilat: Yliopistonkatu 40, Asemakatu 9, Kilpisenkatu 14, 15) Tori-kahvila, Väinönkatu 11, 16) Palomäen kahvila ja Paukkukorsu, Asemakatu 5, 17) Aula-kahvila, Kilpisenkatu 8, 18) Bäckströmin kahvila, Cygnaeuksenkatu 12, 19) Harjun kahvila, 20) Jyväsjärven kahvila, 21) Suomi kahvila, Kilpisenkatu 2, 22) Rutasen kahvila, Vapaudenkatu 49, 23) Niemen kahvila, Tourula, 24) Niinikankaan kahvila, Voionmaankatu 10, 25) Löylyjoen kahvila

1930-50-lukujen välissä Jyväskylä muuttui paljon. Asukkaita kaupungissa oli vuonna 1930 7266 henkilöä. 30-luvun alussa maailmanlaajuinen pula-aika vaikutti myös Jyväskylään, sitä seurasi korkeasuhdanne 30-luvun lopulla. 30-luvun poliittista elämää sävyttivät Lapuan liikkeen ja sen seuraajan Isänmaallisen kansanliikkeen toiminta. Jyväskylällä oli jo vanhastaan koulukaupungin maine, erityisesti koululaitos tehostui ja muuttui ajanjaksolla vuosisadan alusta 1930-luvulle. Kaupunki sai kansakoululaitoksen ja ammattikoululaitos syntyi, seminaari muuttui korkeakouluksi ja kesäyliopistotoiminta oli vilkasta. Samalla opistotoiminta alkoi ja kirjastolaitos kehittyi. Koulujen myötä sekä oppilaat että opettajat vaikuttivat kaupungin elämään. Suuri osa kaupungin asukkaista toimi kaupan palveluksessa, käsityöläisinä tai työmiehinä. Kauppakatu on ollut Jyväskylän liike-elämän keskus. Liikealueen painopiste oli viime vuosisadan lopulla vielä Kauppakadun yläpäässä, mutta siirtyi vähitellen Kauppakatua alemmaksi. Rautatien tulon myötä Asemakadusta muodostui tärkeä liikealue ja kulkuväylä. Kun tori siirrettiin Kirkkopuiston laidalta nykyiselle paikalleen, myös Väinönkadun elämä vilkastui. Talvi- ja jatkosota toivat mukanaan suuria muutoksia kaupungin elämään, kaupunkia myös pommitettiin talvisodan aikana, jolloin rakennuksia vaurioitui, 21 ihmistä kuoli ja useita loukkaantui. Kaupungin asukasluku oli vuonna 1940 10463 henkeä. Siirtoväkeä sijoitettiin Jyväskylään kaikkiaan noin 3800 henkeä. Vuonna 1941 toteutettiin alueliitos, jonka myötä lähiympäristön teollisuuslaitokset siirtyivät kaupungin yhteyteen. Alueliitoksen myötä kaupungin asukasluku kasvoi, ja koska suuri osa uusista kaupunkilaisista oli teollisuuslaitosten palveluksessa, teollisuusväestöstä tuli kaupungin suurin väestöryhmä. Vuonna 1950 kaupunkilaisia oli jo 30990. Keskustan arkkitehtuuri ja profiili muuttuivat, kun matalat puutalot korvattiin korkeilla kerrostaloilla, kasvanut asukasmäärä vaati asuntojen lisäksi uusia liikerakennuksia ja julkisia rakennuksia. Teollisuuslaitosten lukumäärä kasvoi edelleen sotien jälkeen, myös kaupan ja palvelujen osuus lisääntyi huomattavasti. Ajanjakson loppupuolella kasvava autoliikenne alkoi vaikuttaa katukuvassa - kadut kävivät ahtaiksi ja liikennejärjestelyt vaikeiksi. (Tommila 1970, 248-249; Tommila 1972, 412-633; Jäppinen 1995, 26-27.)

Suosituimmat kahvilat

Kaupungin tunnetuimmat kahvilat olivat Santalan, Palomäen, Niinikankaan kahvilat, Musta Karhu-kahvila sekä kaupungin ensimmäinen baari, Bar-Baari. Nämä kahvilat muisti lähes jokainen 1920-luvulla syntyneistä informanteista, näistä sain myös parhaat kuvaukset. Kahviloilla oli omat erityispiirteensä ja asiakaspiirinsä, nämä olivat myös kaupungin suurimmat kahvilat. Santalan ja Palomäen kahvilat tunnettiin leivoskahviloina, joissa asiointi oli tavallista juhlavampaa. Musta Karhu-kahvilalla oli poliittinen leima, mutta se oli myös nuorten suosiossa. Niinikankaan kahvila oli vilkas kohtaustapaikka huolimatta sijainnista kantakaupungin ulkopuolella ja kahvilan omistaja Ida Niinikangas oli tunnettu persoona kaupungissa. Baari muistetaan ensimmäisenä uuden ajan kahvilatyypin edustajana.

Santalan kahvila

Vuonna 1902 perustettu Santalan kahvila toimi Kauppakatu kuudessa. Samalla paikalla oli aiemmin toiminut Aleniuksen kahvila. (Keski-suomalainen 27.1.1961, 7. informantin kokoelma.)

Santalan kahvilan perustivat Olga ja Emil Santala, Emil Santalan kuoleman jälkeen Olga jatkoi kahvilan pitoa uuden miehensä Jalmari Santalan kanssa. Olgan pojista Eero Santala toimi kahvilan johtajana, kunnes kahvila lopetettiin viisikymmentäluvun alussa. (GH11.)

Santala taas oli jollain tavalla semmonen sanotaanko nyt hienempi kahvila, ja siellä oli ehkä vähän kalliimmat hinnatkin, että siellä sitte harvemmin käytiin, mutta että se oli jo vähä niinku juhlavampi paikka. Kaikin mokomin. Se Santalan kahvila, kun se sijaitsi siinä, ihan samassa tuntumassa missä oli tyttökoulu ja tyttökoulu, siinä Cygnaeuksen puiston kupeessa, niin sieltä me juostiin usein, siis koulua käydessä, käytiin ostamassa, siinä oli myös myyntipiste, hakemassa munkkeja ja... On se, eikä ois saanu lähtee koulun pihasta minnekään, mutta siinä käytiin sitte ostoksilla ja, se Santalan kahvila oli semmonen, jota myöski vuokrattiin erilaisiin juhliin. Et muummoassa mun serkkuni häät on vietetty siellä vuonna nelkytkaus. Et sinne sai järjestää tämmösiä tilaisuuksia. Ja se oli semmonen perhekahvila, perhefirma, jossa oli sitte varmaan kaikki mukana, et heillä oli oma leipomo mun käsittääkseni, ja heillä oli erittäin hyvät tuotteet, et se kilpaili määrättyllä tavalla jopa Ruthin kanssa, mutta et se oli huomattavasti pienempi. Ja se oli hurjan siisti, siel oli todella isoja viherkasveja ja, ei siellä kovin monta, taikka paljon pöytiä ollu, et ei se mikää suuri ollu... ..Ei ollenkaa vois sanoa, että se ois ollu nuorison paikka. Siinä mielessä kun tää Musta Karhu ehkä oli enemmän. Että se Santalan kahvila oli semmonen, sitaateissa semmonen herrasväen paikka, et sinne saatettiin mennä sunnuntaina iltapäivällä perheen kanssa iltapäiväkafeelle ja et se oli semmosessa niinku hyvässä maineessa. Siinäki mielessä... Mutta kyllä siellä nuoriso kävi myöskin. (GH3.)

No Santalassa jollain tavalla, ehkä yritettiin olla vähän hienompia, (nauraa) niinku jotenki hillitymmin käyttäydettiin, tai kyllähän sielläki tietysti ääntä oli, ja juteltiin ja teuhattiinki vähäsen, mutta tuota se oli vähä semmonen, toisentyypinen paikka. Et sinne mentiin sitte ja istuttiin, vähä niinku ykköset päällä ja... Kun sattu olemaan semmonen tilanne, ja siellä todella oli sitte myöskin varaa valita vähän enemmän, valikoimat oli laajemmat, jo sitte heti ku alko saada jotaki, niin Santalassa oli tarjoilu heti parempaa, taikka, et siellä oli vaihtelu, valinnan mahdollisuuksia.(GH3.)

Niin no, siellä kävi opiskelijat ja seminaarilaiset etupäässä ... Ja siinä oli leipomon yhteydessä ja sieltä sai niitä omatekosia pullia ja paakkelsia ja siinä oli kaks puolta, siinä ol vielä semmonen isompi sali ja kabinettsali ja ne opiskelijat oli siinä isommassa salissa ja sitte se vanhempi herrasväki ol siinä kabinetissa.(GH2.)

Mä kävin Santalan kahvilassa ensimmäisen kerran, kun isoäitini hautajaiset pidettiin siellä, siis kolmekymmentäkuusi. Sillon multa on jääny mieleen yks seinä, joka oli peiliä, siis semmosista pienistä peilipalasisista tehty koko seinä. Muuta minä en siitä sisustuksesta kyllä muista. Mutta hienoo, hienoa se oli... (GH4.)

Nii ja sitte tuolta maaseudultaki, ni kyllä ne tietää kanssa, tosta ympäristöstä, missä Santalan kahvila oli. Ja aina sen peilin jokainen muistaa... Tai peiliseinän. Ne kertoo aina siitä sitte, kuinka he menivät sinne, niinku ykski rouva kerto, että... Hän meni ensimmäisen kerran Santalan kahvilaan, niin hän aatteli, mitä tuo nainen häntä tuijottaa! Ennenku huomasi, että se oli oma kuva siellä... Et se oli niin harvinaista sillon... Niin, siit siellä oli semmonen nykyaikainen, mitä siihen aikaan oli, siellä oli semmonen huone, siellä kahvilan perällä, jossa oli levyjä ja sitte semmonen, olikse nyt mikä kovaääninen siellä oli, josta tuli musiikkia sinne kahvilan puolelle. Se oli, muistaakseni sen aikasta, mitä nyt oli niitä muotia ja, aika paljo oli niinku sitä kaksikymmentäluvun musiikkiaaki. Ja niitä saksalaisia, niitä kauniita lauluja, mitä oli, niinku sota-aikaan oli muotia. Ne jäi mun mieleen. Ja olihan siellä sitte semmosia, justiin noita La Paloma, ja mitä tos oli. Ja sitte siellä oli piano, emmä nyt muista sitte oliko se piano siellä jatkuvasti siellä kahvilan puolella, mutta, ainaki se siirrettiin sitte, jos oli semmosia erikoisia tilaisuuksia, niin sieltä Eero Santalan puolelta kahvilaan. Sen mä

muistin, että jossain oli, että [kahvilassa oli] kuuskymmentä neljä tuolia ja kaksikymmentäneljä pöytää. (GH11.)

Santalan kahvila oli aikansa kahviloista hienoin. Kahvilan hyvä maine ja tärkeä asema Jyväskylän kahvilaelämässä lienee perua jo vuosisadan alkukymmeniltä. Jyväskylän ja Ympäristön matkaopas vuodelta 1912 suosittelee Santalan kahvilaa matkailijoille, myös kahvilan mainoksessa sitä mainostetaan "Jyväskylän suurimpana kahvilahuoneustona". (Jyväskylän ja Ympäristön matkaopas 1912, 181.) Santalan kahvilaan oli käynti suoraan Kauppakadulta, katutasosta kahvilan ovelle noustiin kymmenkunta porrasta. (Jäppinen - Fredrikson 1995, 49.) Kahvila oli sisustettu kauniisti, seinillä oli tauluja, ikkunoissa verhot ja pöydät oli peitetty pöytäliinoilla. Kahvilassa oli myös suuri aito palmu. (GH3, GH11.) Kahvilan erikoisuutena oli peiliseinä, joka jäi monen kävijän mieleen. Kahvilan ikkunat olivat Kauppakadun suuntaan, ikkunat ja peilit loivat kahvilaan valoisan tunnelman. Kahvila oli jaettu saliin ja kabinettiin, erikseen oli vielä leivonnaisten myyntipiste. Pienessä juhlavammin sisustetussa kabinettihuoneessa järjestettiin erikoistilaisuuksia ja kokouksia (GH11.), kabinetti oli myös vanhemman herrasväen istumapaikka nuorten istuessa salin puolella (GH2.). Kabinettihuoneessa oli myös takka (GH11). Kahvilassa soi musiikki, piano tai kabinettiin sijoitettu, kolikolla toimiva koristeellinen gramofoni. Lyseopojat keksivät sitoa kolikkoon ohuen narun, jolla kolikko vedettiin takaisin kun kappale alkoi. Kolikko oli piilossa Santalan uunin takana. (Keskisuomalainen 27.1.1961, informantin kokoelma.) Kahvilan omistajaperhe asui samassa rakennuksessa.

Kahvilalla oli myös oma sokerileipomo, jonka toiminta loppui sota-aikana. Leipomon lopettamisen jälkeen leivokset tilattiin luultavasti Ruthin leipomosta. Myynnissä oli erilaisia leivoksia, pullia ja karamelleja. Leivoksista muistettiin nimeltä ainoastaan sota-ajalla ja sen jälkeen yleistynyt perunaleivos. Perunaleivos oli pyöreä, murusista pallomaiseksi leivottu leivos. Kuten 1930-40-luvun kahviloissa oli tapana, myös Santalan kahvilassa oli pöytiin tarjoilu, tarjoilija toi asiakkaiden valitsevat leivokset kahveineen pöytään. Santalan kahvilassa järjestettiin myös erilaisia juhlia, häitä ja hautajaisia. Sodan jälkeen, kun tarvikepula oli suuri, ja kahvilan oman leipomon toiminta oli lakkautettu, tuotiin häissä tarjottavat kakut ja pullat omaisten kotoa ja kahvilan henkilökunta hoiti tarjoilun. (GH11.)

Santala oli arvostettu ja sitä pidettiin lähinnä herrasväen kahvilana, vaikka se oli tunnettu sekä kaupunkilaisten, että Jyväskylän ympäristön maalaisten keskuudessa. Kahvilan vakioasiakkaisiin kuuluivat mm. Hanna Parviainen ja Lida Forsblom, Jyväskylän laadukkaimman kangaskaupan omistaja, sekä muita kaupungin "hienoja rouvia". (GH11.) Myös seminaarilaisia, lyseolaisia ja tyttökoululaisia kävi kahvilassa. Tyttökoulu sijaitsi aivan lähellä Santalan kahvilaa, Cygnaeus-puiston vieressä, osoitteessa Vapaudenkatu 37. Tyttökoululaisille Santalan kahvila oli paikka, josta saattoi välitunnilla juosta hakemassa munkkeja. Koululaiset ja opiskelijat kävivät Santalassa lähinnä halutessaan juhlistaa jotakin erikoistilaisuutta tai "hienostella." Santalaan mennessä saatettiin pukeutua hienommin ja kahvilassa istuttiin arvokkaasti. Santalassa käytiin myös koko perheen kanssa sunnuntain iltapäiväkahvilla. Vappua juhlistamassa kahvilassa kävi myös runsaasti "tavallista" kansaa, sijaitsihan kahvila lähellä Lounaispuistoa, jossa järjestettiin Vappuna kaupunkilaisten keskuudessa suosittu palokunnan juhlat. (GH11.)

Palomäen kahvila

Palomäen kahvila toimi Asemakatu viidessä 1930-40-luvulla. Kahvilan asiakkaat olivat herrasväkeä ja keskiluokkaa, kahvilassa oli laaja leivosvalikoima. Kahvilan sijainti lähellä rautatieasemaa houkutteli myös matkalaisia poikkeamaan.

-Juu, se on semmonen, melko hieno paikka, konditooria-kahvila. Jossa oli leipomo, samassa yhteydessä ja leivoksia, kahvileipää, niin siellä valmistettiin. Asemakadulla, siinä oli yläpuolella vieressä Salome-teatteri, elokuvateatteri. Kyllä kai siellä semmosia keskiluokkaa kävi, että... Monet piti semmosena seurustelupaikkana, ku kadulla tapas, että mennäis kahville tonne ...

Semmosia opettajia ja semmosia kävi, ei siellä paljo rahvasta käyny, no hyvin vähän kävi, mutta kyl se pidettiin niinku siistinä, että sinne sitte rahvas vähä kartto sitte semmosia siistiä paikkoja.

-Yks mun tuttuni, justiinsa äsken siitä keskusteltiin tuola, ja hän kerto, että hän kävi lapsena aina, hän oli varmasti jostakin maalta ja ku hän tuli äitinsä kanssa kaupunkiin, niin äiti vei hänet aina Palomäen kahvilaan. (GH7.)

...Niin silloin kolmekymmentäluvulta, ni tämä Palomäen kahvila ja, ja tuota Lehtosen kahvila, joka oli ennen sotia varmaan. Siellä Kauppakadulla, sitte Santalan kahvila, tässä Kauppakadun yläpäässä. Se oli semmonen juttu, kun me sieltä Korpilahelta käytiin, minun äitini kanssa sitten aina kaupungissa siloin tällöin. Se oli sen matkan kohokohta, ku pääsi sitte kahvilaan ja tuota, se oli useimmiten, se oli Palomäen kahvila ja joskus sitte Lehtosen kahvila kanssa. Ja ne oli aiva ihania paikkoja ja hienoja paikkoja minun mielestäni. Siihen aikaan mä olin semmonen kymmenvuotias, ehkä. Molemmiin puolin kymmenettä vuotta. (GH4.)

-Se oli Santalan kahvilan ohella toinen siis semmonen, se oli hieman pienempi kun Santalan kahvila, tasoltaan siis semmonen korkeatasoinen.

-Joo ja sit mä muistan aina, sitten ku tuottiin semmosessa isossa vadissa leivoksia ja siitä sai itte valita, siis...

Se oli hirveen hieno, ne oli kaikki erilaisia, aiva ihania leivoksia... Pöytään tarjoilija toi... Mut sit mä eilen juttelin yhen mun entisen luokkatoverin kanssa samanikäsen, joka oli kanssa maalta, ja joka kans kävi äitinsä kanssa Palomäen kahvilassa, niin hän sano, että sielä oli tiski, siinä ku ovesta tultiin, mä en muista kyllä sitä tarkemmin, sielä tiskin takana oli sitte suklaalevyjä ja hän sai valita sieltä sitte suklaalevyn aina käydessä. Hän otti aina semmosen GB-levyn, semmosen Gunnar Bärlund-levyn. (GH4.)

Leivoksista se oli kuuluisa kumminki, Palomäki. Leivoksista.

Se varmaan sillon sota-aikana, niin siitehän niitä ei enää ollu, niitä leivoksia, ku nehän oli ne semmoset perunaleivokset, jotka ol joka paikassa, niitä myytiin kaupoissaki. Varmaan niissä kahviloissaki. Ne on niinku perunan muotosia tämmösiä pyöreitä, ne on varmaan jostaki niinku muruisia tehty. Se näytti perunalle joo. Että se oli jollakin kostutettu, että se on saatu pyöritettyä semmoseks pullaks, niin ne oli niitä ihan ensimmäisiä, sota-ajan jälkeen ku tuli leivoksia, niin perunaleivokset. (GH7.)

Palomäen konditoria-kahvila sijaitsi aivan kaupungin keskustassa, ja oli sijaintinsa vuoksi hyvä poikkeamispaikka. Palomäellä oli myös oma leipomo. Kahvilaan oli helppo poiketa jatkamaan juttua esimerkiksi kadulla tavatun tuttavan kanssa. Kahvila oli myös lähellä rautatieasemaa, joten sijainti oli hyvä myös matkailijoille. Kahvilan sisustuksesta ei ole tarkkaa muistikuvaa, kahvila oli kuitenkin siisti ja hyvämaineinen, lähinnä keskiluokan kahvila, jota "rahvas" karttoi sen hienouden vuoksi. Palomäen kahvila on jäänyt monelle Jyväskylän lähiympäristössä asuneelle mieleen kaupunkimatkan kohokohtana, haastateltavat muistavat päässeensä kahvilaan vanhempiensa kanssa kaupunkimatkalla. Kahvilassa nautittiin leivos tai sieltä ostettiin kotiin viemiseksi suklaalevy. Palomäen kahvila rinnastettiin haastattelussa tasoltaan usein Santalan kahvilaan, kooltaan se oli huomattavasti pienempi. Palomäen kahvila oli kuuluisa leivoksistaan, tarjoilija toi pöytään tarjottimella näytteille erilaisia leivoksia, jolta asiakas sai valita mieleisensä. Palomäeltäkään ei mainittu nimeltä muita leivoksia kuin sota-ajan perunaleivos.

Musta Karhu

Myös vanhaksi tiilitaloksi kutsutussa, 1920-luvun lopulla rakennetussa Vaherton talossa Kauppakatu 41:ssä toimi Isänmaallinen Kansanliike- puolueen (IKL) Musta Karhu -kahvila.

No sitte täälä oli sillon kolmekythuvulla tuossa Aren aukion, siinä puna- vanhassa tiilitalossa Musta Karhu-niminen kahvila, ja se oli siis IKL- puolueen ylläpitämä, ja se oli oikein nuorten suosiossa. Et siellä kun mä tota päiväkirjaanikin luin, niin mä oon melkein joka ilta ollu siellä. Ja se mitä siellä tarjottiin, ni se oli korkeintaan silloin pula-aikana, se oli teetä tai jotain värillistä mehua ja korppuja tai jotain kahvinkorviketta, mutta että siellä ei siis tietenkään ollu mitää anniskeluoikeuksia ja siellä oli mun muistaakseni piano, ja sitte, ku tuli siirtoväki tänne Karjalasta, niin muistan vaan, että hyvin usein me jyväskyläläiset tytöt ja pojat oltiin siellä ja sitte tuli näitä Viipurin tyttöjä ja poikia ja siellä soitettiin ja

laulettiin. Ja kum mä oon taas lähtöisin tommosesta sosiaalidemokraattisesta kodista, niin mun isäni ei tykänny yhtää hyvää ku mä kävin IKL:n kahvilassa, mutta se oli erittäin suosittu, siellä pienellä rahalla sitten voi olla ja istuttiin pitkät illat... Sinne mentiin siitä ihan kulmasta, siitä sen punatiilitalon kulmasta, Kauppakadun puolelta kylläkin, ja se oli siinä alimmassa kerroksessa. Siis me ei ollu poliittisesti sillä tavalla ilmeisesti ollenkaa valistuneita taikka mitä sanoo nyt käyttöä, että se oli nuorten suosima paikka, eikä siellä sitä IKL- aatetta mun käsittääkseni, en mä muista ainakaan, et sitä ois mitenkään tuotu esillekää. Saatto siellä olla heiän lippu- viirinsä tai jotain tämmöstä. Ja sitte se oli ehkä halvint, että sinne tosiaan koululaiset ja muut... niin, sitäpäs mä en oo tullu aatelleeks, koululaisia siellä kävi, mut tuskin siellä kävi semmosia kavereita jotka ei ollu... Et tosiaan ei siellä varmastikkaan käynyt sitte tommosta, muun koulun, ammattikoulujen tai muitten koulujen, että se oli niinku oppikoululaisten paikka paremmin. (GH3.)

Se oli pelkistetympää, muistaakseni ihan ja siellä oli niinku pienempiä pöytiä ja siinei ollu oikeestaan kunnolla ees ikkunoita, isompia ikkunoita kadulle, niinku Santalasta oli, että oli ikkunanverhot ja muut, niin se, jotenki mulle on jäänyt siitä Mustasta Karhusta semmonen vähä niinku pimee, pimeempi se huone ja se oli jollain tavalla jaettu kahteen osaan, et siin oli jonkillainen, ei pylväikkö, mutta tommonen niinku leveempi liukuovi välis, et siinä oli niinku kaks osaa, toinen oli vielä siellä talon sisemmässä osassa, mut että siellä ei tainnu olla ees pöytäliinoja, eikä, et se oli kyllä semmonen pelkistetympi muodoltaan. (GH3.)

... Siel on paljo semmosia aatteen miehiä ja naisia, kaikki ne oikeestaan oli, se oli semmonen luokkarajotteinen paikka. Musiikkiakaan siellä... siellä oli hyvää musiikkia, ja soitettiin, mutta ei siellä näitten työväen säveltäjien musiikkia saanu soittaa ollenkaa. Eiks se Merikannoki ollu työväen mies, ettei siellä Merikannon musiikkia saanu soittaa. ...Mustat paidat ja sininen solmio. Niinhän se oli. Kyllä siellä käy- jos ei tienny, ni sai käydä ku oli hyvin, kohtalaisen siististi pukeutunu, ja hyvin käyttäyty. ...Siististi pukeutunu. En mä muistele että sieltä olis pois käsketty, vaikka olis ollu työvaatteissaki. ...Karhu kahvila... Pikkupojat oli tuota, koulupojat nii, teki aina semmosia juttuja, ne meni soittaan jostain kioskista kysy, että: "Onko karhu kahvilassa?" Ni: "Joo, kyllä se on." Niin: "Voisitteko ajaa pois, että me uskallettas tulla sinne..." "Tää on tosi juttu! (GH7.)

Niin se oli siellä, Kauppakadun toisessa päässä, minä en siellä muistaakseni käynyt yhtään kertaa, jostain syystä. Se oli vähä niinku isomman, vanhemman väen, ei nyt kovin vanhan, mutta meistä tuntu, että semmonen joku kolmekymppinen, sehän tuntu jo hirveen vanhalla, se oli vähän sellasia, siinä oli ehkä hieman sitä poliittista sävyä, se ei ollu ihan semmonen.... Vaikka ei siitä nyt tämmösistä niin kovin täsmällisesti puhuttu, että miksei mennä tai muuta, mutta se, jotenki niin se oli sen, että siellä oli semmosta vanhempaa sakkia... (GH4.)

Kahvila Musta Karhu on säilynyt lähes jokaisen haastateltavan muistoissa, kahvilasta oli oma käsityksensä myös sellaisilla henkilöillä, jotka eivät siellä itse käyneet. Muistot kahvilan asiakaskunnasta ja poliittisesta ilmapiiristä vaihtelevat. Tähän saattavat vaikuttaa poliittisen ilmapiirin muutokset sotia edeltävänä aikana - ilmapiiri saattoi olla toisinaan kireä, toisinaan vapaampi vallitsevan tilanteen mukaan. Tämä heijastui myös asiakaskuntaan ja kahvilassa vallitsevaan ilmapiiriin. Joidenkin kahvilassa käyneiden nuorten sosiaalidemokraatteja kannattavat vanhemmat eivät pitäneet siitä, kun lapset viettivät iltojaan Isänmallisen kansanliikkeen kahvilassa. Nuorisoi ei välttämättä itse kiinnittänyt huomiota kahvilan poliittiseen luonteeseen. Nuorisoon vetosivat myös kahvilan halvat hinnat. Pääasiassa kahvila oli kuitenkin IKL-puolueen jäsenten sekä sen nuorisojärjestön Sinimustien kokoontumispaikka.

Mustan Karhun sisäänkäynti oli Aren aukion puoleisesta kulmasta. Vastakkaista poliittista näkökulmaa kannattavalla Jyväskylän Työväenyhdistyksellä oli puolestaan ollut oma kokoontumistilansa Kauppakadun ja Väinönkadun kulmassa lähellä Mustan Karhun kahvilaa jo vuodesta 1910. Työväenyhdistyksen rakennuksia laajennettiin useaan otteeseen, suuri kahvila Työväentalolle valmistui vuonna 1916, samalla alkoi Työväenyhdistyksen varsinainen ravintolatoiminta. Kansanravintolaa alettiin kutsua Polsuksi. Alvar Aallon Työväenyhdistykselle suunnittelema uusi rakennus valmistui vuonna 1925. (Hirvonen 1996, 15-16.) Näin kilpailevien puolueiden kokoontumistilat - Polsu ja Musta Karhu - sijaitsivat melkein vierekkäin. Myös Työn Voiman kirjapaino sijaitsi Mustan Karhun naapurissa. Varsinkin 1930-luvun alussa, Mäntsälän kapinan hengessä Mustan Karhun kulmalla järjestettiin mielenosoituksia ja Työn Voiman kirjapaino piirrettiin tammikuussa 1932. (Räsänen - Räsänen (toim.)1984, 124-125.)

Sisustukseltaan Musta Karhu oli yksinkertainen, verrattuna edellä kuvattuihin Santalan ja Palomäen kahviloihin. Kahvilassa ei ollut pöytäliinoja tai verhoja, pöydät olivat pieniä. Kahvilatila oli jaettu kahteen osaan. Myös tarjoilu oli vaatimatonta sota- ja pula-aikaan, tarjolla oli lähinnä mehua, teetä, kahvinkorviketta ja korppuja. Kieltolain päätyttyä vuonna 1932, Mustan Karhun sivuovelta myytiin myös alkoholia (Räsänen -Räsänen(toim.), 124). Kahvilassa oli piano, jolla säestettiin sekä IKL:n kokouksissa puolueen omia lauluja, että muun nuorison lauluja. Kahvilassa on pelattu myös shakkia (Räsänen - Räsänen(toim.) 1987, 101). Tunnelma vaihteli tilanteen mukaan - puolueen kokouksissa käytiin kiivaita keskusteluja ja nuorten kesken pidettiin hauskaa tai tutustuttiin siirtoväen mukana Jyväskylään tulleeseen nuorisoon. Koululaisten iltakävelyt kulkivat Kauppakatua edestakaisin, Mustaan Karhuun oli helppo poiketa matkan varrella.

Niinikankaan kahvila

Niinikankaan kahvila sijaitsi varsinaisen kantakaupungin ulkopuolella, kuitenkin vilkkaalla paikalla Pitkätkadun ja Voionmaankadun kulmassa, Mäki Matin työläiskaupunginosassa lähellä yliopistoa, silloista seminaaria. Kahvilan perusti Ida Niinikangas, 1920-luvun alussa, kahvila lopetti toimintansa jatkosodan aikana.

Ja se oli hyvin vaatimaton, tämmöseltä, niinku ulkosilta puitteiltaan, kun oon nähnyt kuvia tai piirustuksia siitä, siinä on nyt tyhjä tontti tuossa, ton nykyisen Voionmaan-kadun ja Pitkäkadun risteyksessä. Valtakatuhan se katu oli nimeltään. Se oli aika vaatimaton tila, mikäli kattoo sitä pohjapiirrosta ja valokuvia sieltä, mutta et, sielä oli ollu ilmeisen kodikas tunnelma, et sielä hyvin hyvin erilaiset ihmiset koki olonsa kodikkaaks, ja se oli kai siinä, ilmeisesti Ida Niinikankaan persoona oli sitte myös ihan olennainen tekijä, ja et hänellä oli ilmeinen hyvä taju valita näitä palkollisia sinne, et se henki siellä oli ilmeisesti ihan omaa luokkaansa. Ja siellä oli musiikki, se oli sekä elävää musiikkia, että grammari. Ja niillä oli kai myös pajatso siellä, niin mä muistelen, että siitä oli puhetta. Sielä oli tuota semmonen pianisti, entinen urkuri, joka oli kanttorinvirkansa juonu, ja jolla ei enää sormiakaan ollu kovin montaa jäljellä, niin hän soitteli varsin usein siellä pianoo, ja isäkin sitte oli illanistujaisissa soittanu, piano siellä oli varhasessa vaiheessa jo, et siihen kuulu musiikki. Ja mitä nyt on nähny, esimes, siinä Jyskyjen kirjassa muistaakseni on valokuva siitä, jossa se on täynnä näitä seminaarin opiskelijoita, ja tuota näkee, et sielä on hyvin tiivis tunnelma, että vois niinkun ajatella, että siinä on tämmöstä, vanhan suomalaisen linja-autoaseman baarin ja, ja oikeestaan ihan eurooppalaisen kahvilan tämmösiä välimuotoja, risteytymä. Ja koska tostahan melkein maaseutu alko, sitten kuitenkin tää oli työläiskaupunginosa, jossa ihmiset kävi jo tehtaisa töissä, erityisesti sitten tossa, mikä oli toi Valtion Tykkätehdas tuossa ja muita niin sanottuja pieneläjiä. Ja, sitten nää seminaariopiskelijathan toi tietysti tämmöstä intellektuaalista ilmapiiriä sinne, ja kai sinne sitte vähän kauempaakin, mutta tältä alueeltahan ne pääasialliset asiakkaat tuli, tottakai, että se oli nimenomaan tämmönen paikallinen keskus, jonne sitte ihmiset tuli sunnuntaikävelyretkillään hakemaan sitte munkkia, ja jotain muita leivonnaisia sieltä kotiinsa tai hiihtoretellä pysähty siihen, koska sillan pysty hiihtään ympäri kaupunkia, ja juomaan kuumaa maitoa ja munkkia, ehkä siinä tässä mielessä on tällasia, niinkun sanotaan nyt kahvilakulttuurin aitoja piirteitä minusta, jotka synty, niinku nehän synty, ei niitä voi niinku lanseerata ylhäältä, ei voi päättää, niinku joskus Jyväskylässä joku yritti päättää, että perustetaan taiteilija-ravintola. (GH11.)

...Mut et sieltä munkkia kävi tietysti ostamassa. Se on selvä. Muistan ku mä kärähinki ku mä olin Norssissa, niin tuota, aina sitte jonku täyty juosta välitunnilla, siitä Norssistahan on tyhyt matka siihen Niinikankaalle, ja mä tulen sitte suuren pussin kanssa, ja syön jo omaani, ni saksan lehtori tulee vastaan sielä portilla ja: "Missä sitä on ollu?" Suu täynnä munkkia: "Munkilla!" Se huitas käellä... Semmosia muistoja... (GH6.)

Niinikankaan kahvila sijaitsi nykyisen mittapuun mukaan jopa syrjässä, Mäki-Matin kaupunginosassa. Kahvila oli kuitenkin erittäin suosittu. Asiakaspiiriin kuuluivat seminaarilaiset, lähinnä seminaarin alaluokat joilla ei varallisuutensa tai ylempien luokkien sosiaalisen kontrollin takia ollut pääsyä muihin kahviloihin. Monet opiskelijat pysyivät kuitenkin kahvilan asiakkaina koko opiskeluaikansa. Jyskyjen seminaari-kirjassa kerrotaan seminaarilaisten nimittäneen Niinikankaan kahvilaa Monopoliksi, koska seminaarin alaluokkalaisia ei juuri muissa kaupungin kahviloissa nähty. Vanhemmat opiskelijat suosivat Santalan kahvilaa. Kirjan mukaan opiskelijoita houkuttelivat kahvilaan halpa kahvi ja "opiskeluun liittyvä rentoutumisen tarve". Lauantaisin ja sunnuntaisin kahvilassa saattoi olla niin täyttä, että kaikille asiakkaille ei löytynyt istumapaikkaa. Kahvilassa luettiin lehtiä ja kokeiltiin Juho Jussilan fortuna- ja koronapelejä, juteltiin ja seurusteltiin. Kirjoittajan mukaan "voidaan sanoa, että parhaina päivinä Monopoli oli seminaarilaisille jonkinlainen mielenterveyslaitos, jossa useimmiten huolet unohtuivat ja kasvot kirkastuivat." (Jokinen 1963, 275-279.)

Muut asiakkaat koostuivat alueen asukkaista tai markkina-aikana markkinakävijöistä. Niinikankaan kahvilan ohi kulki myös Jyväskylästä länteen, Keuruulle ja Petäjavedelle kulkeva tie, osa kahvilan asiakkaista oli tätä tietä maaseudulta kaupunkiin matkustavia maalaisia. Myös muut kaupunkilaiset saattoivat retkeillä kahvilaan esimerkiksi Niinikankaan kuuluisia munkkeja ostamaan. Munkinostoon juostiin salaa myös läheiseltä Norssin koululta. Kahvila oli usein täynnä asiakkaita, kirjava asiakaskunta loi kahvilaan vilkkaan tunnelman. Kahvilan omistajalla, Ida Niinikankaalla oli tärkeä rooli kahvilan tunnelman luojana. Hän oli ehdoton auktoriteetti kahvilassa, lopetti kahvilassa syntyneet riidat ja piti myös vahtia, ettei kahvilan ulkopuolella syntynyt rähinöitä. Häntä saatettiin jopa hieman pelätä, toisaalta seminaarilaisten mielissä hän oli ehkä myös turvallinen äitihahmo. Kahvila oli keskustelu- ja seurustelupaikka, asiakkaita viihdyttivät myös piano ja grammari sekä pajatso.

Oli kai huomattavin kahvila kolkytluvulla, tuo Niinikankaan kahvila. Kuuluisa. Se ol siinä Voionmaankadun ja Pitkäkadun kulmassa. Se on Niinikulma, nimeltään sekin kerrostalo sielä. Sen kerrostalon vieressä on vielä se leipomo, ku siinä oli leipomo. Semmonen pieni kakskerroksinen talo. Sielä työläisiä joitaki asu yläkerrassa, siinä alakerrassa oli leipomo. Se kahvila oli siinä kadun toisella puolella. Suurin piirtein, missä se kukkakauppa on nyt ja se oli hyvin, se oli markkinapaikka, silloin ku oli hevosmarkkinat. Siihen ne kokoontu pihaan. Hippokselle ja siinä, sitte se kahvila, se, se oli vilkas. Ne oli kuuluisuuksia, ne Niinikankaan munkit. Ja musiikkiahan sielä oli, sielä oli pianoki johonki aikaan, ja pianonsoittaja, ja sitte viä näitä äänilevysoittimia. (GH7.)

Siinä oli Niinikankaan litan kuppila, ja siitä minä muistan, että siel on, sieltä sai hyviä munkkia. Ja se oli kanssa semmonen, ettei sielä oikein uskaltanu olla, se piti hyvän järjestyksen se Niinikankaan lita sielä sisällä, mutta ei se siinä kavulla tullu järjestystä pitämään. Siinä, se ol semmonen, ja varsinki markkina-aikaan siin ol sakkia niin älyttömästi, siinä ympäristössä. Ja Hippos oli se hevoskaupan keskus, mutta tuota käytännöllinen keskus oli se Niinikankaan kulma. Siinä ne, siinä sitä nostettiin hevosen häntää ja turpaa. (GH2.)

Joo, ja siinä synty, tuota varjomarkkinat, isä kerto tällasia tarinoita, et siinä synty varjomarkkinat, nimenomaan tähän Niinikankaan kahvilan pihaan, koska tuota. Hippoksellahan jouduttiin maksamaan siitä myyntipaikasta. Niinikankaan pihassa ei tarvinnu maksaa. Näin siihen synty niinkun, toiset markkinat tavallaan, jossa hevosia myytiin ja ostettiin, ja jopa tapeltiin, et siinä isämät sitte jo, vaikka saatto olla kieltolain aikaan, pirtuhan liikku, niin tuota, siellä oli jo pieniä kahinoitakin. Vaikka Ida Niinikangas kyllä ankarasti kielsi juopottelun kahvilassa, mutta eihän sitä voinu kai koko ajan kontrolloida, mutta et siellä oli hyvin vilkasta se elämä näiden tarinoiden mukaan. (GH11.)

Hippos oli Jyväskylän hevosurheilun keskus, ja siellä järjestettiin myös hevosmarkkinoita. Ida Niinikangas oli aloittanut kahvin ja munkkien myynnin Hippoksen markkinoilla, ja kun ne kävivät hyvin kaupaksi, syntyi päätös oman leipomon ja kahvilan perustamisesta. Hän perusti liikkeensä lähelle Hipposta, markkinoiden aikaan Niinikankaan kahvilan kulmalle tultiin tekemään hevoskauppaa, koska siinä ei tarvinnut maksaa markkinapaikasta kuten Hippoksella. Markkina-aikaan elämä Niinikankaan kahvilan kulmalla vilkastui

entisestään, ja markkinavieraiden alkoholin käyttö aiheutti välillä pieniä tappeluita. Niinikankaan munkit olivat tunnettuja koko kaupungissa. Niinikankaalla oli kahvilan lisäksi myös kauppa, leipomo ja yleinen sauna. Nykyään Voionmaankadun ja Pitkäkadun kulma tunnetaan Niinikulman nimellä.

Baari

Kauppakatu kahdeksantoista perustettiin vuonna 1938 Jyväskylän ensimmäinen baari-niminen kahvila. Baaria kutsuttiin myös nimellä Barbaari. Kahvila sijaitsi vuonna 1915 valmistuneen Kansallispankin nelikerroksisen kivitalon toisessa kerroksessa. 50-luvulla kahvilaa pitivät Lahtisen sisarukset (K-SM: Leikearkisto JY VIII/93).

Se Kauppakavun, kansallispankin yläkerrassa oleva Jyväskylän ensimmäinen baari, Kauppakatu, kaheksantoistahan se on. Niin siel ol semmonen baari jossa... Siihen aikaan käytiin koulua niin, että... Yhteistyseos oli tuo sotasairaala, niin lyseolla käytiin koulua, että ensin kävi yhteentoista lyseo, sitte kävi tuota yhteistyseolaiset kolome tuntia, sitte taas kävi... näin...jaksottain. Niin tuota, nii sitte siinä jäi aina se kolomen tunnin väli kummallekin koululle, yleensä ne oppilaat joilla ei ollu koti kaupungissa, oli sielä baarissa sen välin. Semmosena minä sen muistan. Mutta se baari ei ollu, se tiski oli sielä, se baaritiski näin, mutta siinä oli kukkapurkki ja se ei ollu käytössä, tarjoiltiin sieltä pöytiin. Se nimi oli harhaanjohtava. Nimi vaan saatiin siitä. Mutta siis käytännössä se oli kahvila, mutta se tiski oli, ja se oli vielä siinä, kun portaita noustiin näin, ni toinen puoli oli sinne luiskaan, portaijen luiskaan päin ja toinen puoli oli sitte sinne keittiön ovelle päin, että siis käytännössä sitä ei voimu käyttää tiskinä, se oli vaan, se tiski siinä, sen takia saatiin panna se... Ja siinä vielä luki päällä että Bar-baari. Bar-baari. Se oli hyvä vielä, ku siinä luki Bar viiva baari... Bar-baari. (GH2.)

Kyllä se sillosten koululaisten kantapaikka, tai semmonen oli, niin sanottu Baari. Kauppakatu kaheksantoista. Sillon ku valmistu tämä Kansallispankin uus rakennus siihen, sillon kolmekymmentähuvun lopussa, olisko se kolkytkaheksan ehkä... Se oli ensimmäinen, jonka nimi oli baari, pelkkä baari. Pöyvät siellä oli, oli mutta tuota, minä en sitä niin muista että haettiin siellä ite kahvi vai tuotiinko se pöytään. Pöyvissä siellä istuttiin ja se oli semmonen, koska sitä ei ollu, ei ollu tehty siis tämmöseks baarihuoneistoks taikka muuks, ni se oli tavallinen asuinhuoneisto, että se oli vähän semmonen, kapee... Toisessa kerroksessa oli, siis porraskäytävästä mentiin toiseen kerrokseen. paljoko siinä olis ollu, kolme huonetta ja keittiö, suunnilleen semmonen huoneisto, josta oli sitte tehty tämmönen...Em minä tiä oliko sen erilaisempi muuta kun se nimi. (GH4.)

*Se oli kahvipaikka. Se varmasti oli semmonen vähä eri- niinku nykyaikainen*sitte... Että ne toiset on semmosia perinteisiä, että mentiin pöytään istumaan ja... No, sielä, siellä kävi varmaan niinku nuorisoo enemmän. Koululaisia ja opiskelijoita ja... Kahvia siellä... tai oliko se sitte sitä korviketta, jos ei sillon ollu kahvia, ja sitte minä muistan aina ne leivokset, kun ne on niitä semmosia, niinku tämmönen pitko, jossa on hilloo sisällä, sillon niitä ei, ne oli varmaan ensimmäisiä, joista leikattiin sitte tämmösiä palasia. (GH7.)*

Baarin sijainti suuren pankkitalon toisessa kerroksessa oli uutta, sillä tähän saakka Jyväskylän kahvilat olivat olleet katutasossa. Vaikka kahvilan nimenä olikin Baari, se oli vanhojen kahvilaperinteiden jatkaja, uutta entisiin kahviloihin verrattuna oli lähinnä vain

nimi. Baarissa oli myös baaritiski, joka oikeutti baari-nimitykseen, mutta tiskillä ei ollut käytännössä merkitystä. Baari oli perustettu asuinhuoneistolle varattuihin tiloihin. Baari oli erityisesti koululaisten suosiossa, esimerkiksi lyseolaisilla oli Baariin lyhyt matka. Sota-aikana, kun lyseolaisten koulunkäynti oli jaettu vuoroihin ja päivällä tuntien välissä oli pidempi tauko, baarissa oli helppo kuluttaa aikaa. Koska Baarin nimikylttiin oli kirjoitettu sekä englannin Bar-sana, että suomen Baari, Baaria nimitettiin myös Barbaariksi.

Muita kahviloita

Muita suosittuja kahviloita olivat Bäckströmin kahvila, Auto-kahvila, Aula-kahvila, Lehtosen kahvila, Torikahvila, Lottakahvila sekä Konditoriat Tähkä ja Vilkko. Nämä kahvilat eivät olleet kaikille haastateltaville tuttuja, ja muistikuvat niistä ovat hajanaisempia. Lisäksi mainittiin vielä Suvannon kahvila, Tammivuoren Biljardikahvila, Paukku-Korsu, Talouskahvila ja Jyväskahvila, mutta niistä ei ole tarkkoja muistikuvia.

Bäckströmin kahvila

Bäckströmin kahvila sijaitsi Yliopistonkadun ja Cygnaeuksenkadun kulmassa, osoitteessa Cygnaeuksenkatu 12. Paikka tunnettiin Bäckströmin kulmana. Samassa yhteydessä sijaitsivat yleinen sauna, ruokala, leipomo ja pieni kahvila-konditoria. Kahvila oli hieno, erityisesti lyseolaisten ja seminaarilaisten suosima. Tuotevalikoimaan kuuluivat erilaiset leivokset. Kahvilaa piti leskirouva Bäckström lastensa avustamana. Bäckströmin kahvila- ja ruokalatoiminta jatkui 1920-luvulta sota-aikaan. Sotien jälkeen tontille rakennettiin kerrostalo.

Yks Jyväskylän kuluiimpia kuppiloita! Oli tässä Cygnaeuksenkatun ja silloisen Jyväskylänkatun tai tuo Harjukatun kulmassa, siis nykyinen Yliopistonkatu. Neljätoista, numeroltaan. Ni siinä oli Bäckströmin kahvila ja Bäckströmillä oli oikein oma leipomo ja oma sauna ja kaikki toiminta. Se oli isolla se Bäckströmin homma. Sota-aikaan se oli vielä toiminnassa, se Bäckströmin kahvila, mutta sen jälkeeseen se sitte, niin no, sehän purettiin kanssa se paikka. Minä en sielä koskaan kahvilla käyny mutta niitä munkkia

oon käyny kyllä sieläki ostamassa, siinon kanssa hyvät munkit, Bäckströmin munkkia... Ja sielä oli kans ne tytöt puettu aina niin sillä lailla, että niil ol valakoset essut ja semmonen hilkka tossa päässä. (GH2.)

Mä en oo koskaan käyny siellä, mutta tiesin, että se oli hyvin suosittu, koska se oli tässä lyseolaisten ja silloisten Seminaarilaisten... ruokapaikka. Ja sitte juuri se, että sielä oli hirveen hyvät leivokset, että kun mä tietysti pienenä tyttönä menin, mä olin myöski sielä leipomossa... Niin sielä oli tuota mies konditoriamestari, niin sielä valmistettiin esimerkiksi, silloin ensimmäisen kerran tutustuin esimerkiksi erilaisiin leivoksiin, kuinka ne tehdään, näin tottakai.... ja Aleksantereita ja Bebeitä ja sitte erikoisjuttu, jota ei enää koskaan tavota oli nekut. Sielä oli semmonen suuri reijitetty lauta näin, ja siihen laitettiin voipaperista tötteröt ja siirappinekku, siirappi johonka oli vähän suudaa... semmonen haperoinen. Ai että oli... semmosia nekkuja! Ja sitte elämäni ensimmäiset jäätelön mä näin, silloin alko tulla jäätelö, ja tuota jäätelökone ostettiin ja sitte siihen pantiin aineet sisälle ja sit sitä piti veivata ja minun piti seistä painona siinä päällä, että se pysy paikallaan. Ja sillon mä oon maistanu ensimmäisen jäätelön, sen saman mitä mä olin tekemässä. (GH6.)

Bäckströmin kahvila jää osittain samalla tontilla sijainneiden muiden liiketoimien, ruokalan, leipomon, pesulan ja saunan varjoon. Kahvila oli myös melko pieni. Kahvilan tuotteista mainitaan erityisesti munkit, mutta myös erilaiset leivokset, mm. Aleksanterin leivokset ja Bebe-leivokset. Myynnissä oli myös nekkuja ja itse tehtyä jäätelöä. Koska Bäckströmin tontti sijaitsi lähellä lyseota, lyseolaiset olivat vakituisia asiakkaita. Myös seminaarin ja myöhemmin korkeakoulun opiskelijat kävivät Bäckströmin kahvilassa.

Auto-kahvila

Vuonna 1938 valmistui Kauppakadun alapäähän Aren talo, jossa toimi yhdistetty autojen myynti ja korjausliike, sekä radio ja sähköliike Are oy, Aren talossa toimi myös kahvila-ruokala. (Räsänen - Räsänen 1987, 139-140.) Alkuperäinen kahvila-ruokala kulki kaupunkilaisten keskuudessa Auto-kahvila nimellä. 60-70-luvulla kahvila muuttui ruokapaikaksi ja kulki nimellä Aren baari. Myös tällä hetkellä Kolmikulmaksi ristityssä liikerakennuksessa toimii kahvila Simon pakari.

Auto-kahvila, no se oli ku ARE perustettiin, ja ARE:n nimihän tulee sanasta auto- radio- elektrik. Ja ne oli alunperin siinä seinässä, ja sitte kun se kahvila oli siinä, ei se tarvinnu niin isoo tilaa, ku se oli se talo, niin sitte tehtiin sinne yhteen huoneeseen kahvila. Ja ku siinä päällä luki auto, niin siitä tuli autokahvila. Ei sen nimi ollu autokahvila, siinä luki auto- radio- sähkö kyllä, ettei siinä elektrik lukenu, mutta se nimi on siitä, siitä tuli se auto siinä. (GH2.)

...Se oli hyvin siis semmonen funkkistyylinen, siellä oli putkahuonekalut ja pöydät ja tuolit. (GH4.)

..Se oli katos, kun nuorisokävely kauppakatua sinne Santalan kuppilan kohalle ja tähän Aren aukiolle ja takasi kiertivät, niin nää on ne päätepisteet missä käytiin. Ne oli semmosia opiskelijapaikkoja kumpanenkin, niin Autokahvila kun Santalakin. (GH2)

Joo, siinä oli tosiaan, se oli myöski ruokala. Kyllä mä muistan se oli siinä alimmas- alakerroksessa ja joskus kävinki sielä, mutta se ei sillä tavalla ehkä ollu noin suuren yleisön paikka, taikka siis tuota, se oli varmaan enemmän noitten automiesten ja noiden täällä liikkuvien ihmisten ruokailupaikka ja kahvila. Mutta että se oli kyllä ihan, ihan mukava paikka. (GH3.)

Auto-kahvila sai nimensä liikerakennuksen seinässä sopivasti kahvilan kohdalla olleen auto-kyltilin mukaan. Kahvilan kalustus oli funkistyylinen, tarkempia muistikuvia kahvilasta ei ole. Kahvilan asiakkaita olivat sekä liikerakennuksen asiakkaat ja työntekijät, että koululaiset. Koululaiset kävivät kahvilassa lähinnä iltaisin: kun iltaisin käveltiin Kauppakatua edestakaisin, Auto-kahvila oli päätepiste Kauppakadun alapäässä. Kauppakatua ylöspäin käveltiin korkeintaan Santalan kahvilan kohdalle.

Aula-Kahvila

Alvar Aallon suunnittelemassa, vuonna 1929 valmistuneessa Suojeluskunta-talossa sijaitsi tanssisali, jonka yhteydessä toimi Aula-kahvila.

Ja emmää tiä nyt voisko sanoo sitten kahvilaks, kun tuossa Valtiontalolla, mikä oli postitalo, tai alkujaanhan se oli Suojeluskunnan talo, niin siinä kun oli sitte se yleinen tanssi- taikka siis semmonen sali, jossa oli konsertteja ja se oli tanssipaiikka, niin siinä toimi sitten aina niiden tilaisuuksien aikana semmonen pieni kahvio, joka oli nimeltään Aula. Ja siitä sitten sai juhlien väliajoilla jotain. (GH3.)

Kyl se oli muullonkin, mutta nimenomaan siihen se perustettiin, että tansseista pääsi siihen sitte. Mut että kyllä mä muistan käyneeni siellä muutenki istumassa. Mut se oli semmonen raittius... että kahvia ja limsaa ja semmosta, ja sitte siinä voi siinä Aulassa tanssia, myöskin siinä ravintolan, taikka siinä kahvilan... Siellä soi grammari ja siinä pikkasen tanssittiin. Semmonen oikeestaan niinkun kahen hengen pieniä pöytiä seinustalla, ja sitte muistaakseni oli, että ku tästä mentiin sisälle, niin täs oli yks rivi pöytiä, ja täällä oli, ja sitte perällä oli tiski, mistä sai hakea, taikka tarjoilija toi pöytään. Ja keskiaukea oli sitte pikkusen taas toiseen suuntaan. Ja silloinkaa ei ollu sitte kiellettyä tämmöset pienet tanssit. (GH6.)

Aula-kahvilaa pidettiin Valtiontalon tanssisalin osana, mutta se toimi myös muulloin kuin tanssien aikaan. Kahvilan pienet pöydät oli sijoitettu seinustoille ja myyntitiski peräseinälle. Tällainen tilanjako mahdollisti tanssimisen myös kahvilan puolella. Kahvilassa oli gramofoni, jonka tahdissa tanssittiin.

Lehtosen kahvila

Kauppakadun ja Asemakadun risteyksessä sijainneen Tawastin kulman vieressä toimi Toivo Lehtosen herkkukauppa. Monipuolisen herkkukaupan yhteydessä, nykyisen Jyväshovin paikalla toimi myös pieni kahvila. Opiskelijat kutsuivat kahvilaa Maximiksi, Pariisin Iloisen Lesken kahvilan mukaan. Kahvila kuului myös sisustukseltaan hienoimpiin kahviloihin. Kahvilassa oli pehmustetut nojatuolit ja kattolamput oli ripustettu pöytien yläpuolelle.

Sitte samoten oli vähä tuola tuola Kauppakadun alapäässä, oli semmonen Lehtosen kauppa, joka oli semmonen vähä hieno kauppa, niin senki yhteydessä oli sitten taas muutamia pöytiä, et seki oli vähä niinku kahvila. (GH3.)

Joo, siinä oli Toivo Lehtosen kauppa, että tämä sama Lehtonen piti sitte tätä kahvilata siinä, se oli siinä Jyväshovin rakennuksessa se. Semmonen kapee, se oli niinku yhen huoneen levynen talo, se oli kai tehtyki vaan sitä kahvilata varten, sen takia se oli niin pieni... Me sanottiin sitä Maximiks sitä, sillä ei oikeeta nimee ollu siis sen Iloisen Lesken Maxim- kahvilan... Sanottiin sitä, että mennään Maximiin. Joo, siinä keskustassa, Santala ja Palomäki ja tämä Lehtonen, ja sitte ja... Suvannon kahvila oli siellä. Joo, mutt, tuota, mä en nyt osaa sanoa oisko tämä, Lehtosen kahvila tullu sitte sen jälkeen, kun tämä Suvanto lopetti, ettei ne yhtä aikaa silti ollu siinä.

- Muttä Lehtosen kahvilassa minusta oli semmoset hienot nojatuolit ja semmonen jännä valaistus, joka pöydän yläpuolella, mikäli mä nyt oikein muistan.

-Niin sehän oli semmonen pitkä, kapee... Oli penkki sitä seinää, seinän vieressä ja sitte oli pöyät ja sitte oli... Se oli semmonen, vähä topattua, se oli... (GH4.)

Lottakahvila

Lottajärjestö piti kahvilaa Kauppakatu viidessätoista. Gummeruksen-kadun (Torikatu) ja Kauppakadun kulmassa. Kahvila oli erityisesti koululaisten suosiossa.

Sitten yks oli kanssa semmonen suosittu paikka, oli Lottakahvila, Kauppakatu viidessätoista... No, sehän oli suojeluskunnan se tontti, olitse Kauppakatu viistoista ja toinen puoli oli sitte Torikatu ykstoista, se oli siinä rakennuksessa, oli siinä muitaki liikehuoneistoja. Se oli kolmekythurvulla, nelkythurvullaki, eiköhän se ollu siihen asti, kun lakkautettiin... lakkautettiin nää järjestöt... Se oli meillä yhteislyseossa silloin, oli lauantai semmonen yhtäjakso- että siinä ei ollu ruokatuntia, ennehän oli ne. koulupäivät semmosia, että ensin mentiin aamulla ja sitte oli kaks tuntia ruokatunti ja sitte tultiin iltapäivällä uudestaan. Lauantaina sitte oltiin yhtä mittaa, et siinä oli semmonen parinkymmenen minuutin tauko, me kerittiin siihen sitte justiin, sinne lottakahvilaan... läksyjä tehtiin sitte siinä vielä... Se oli sopivan matkan päässä (GH4.)

Yks semmonen ystävä mikä asu siinä Gummerruksen talossa, niin minä olin paljon niillä ja, ei me sitte kahvilassa käyty, aina ku oltiin elokavissa, ja sitte mentiin sinne kahville. Niin sillähän ne sitte, minä muistan sen Lottakahvilanki ku se on siinä vastapäätä ihan. Ja niillähän ol ne semmoset tukevat kahvikupit, missä oli se lottamerkkiki siinä reunassa. Valkoset posliinikupit, sininen [merkki]. (GH7.)

Tori-kahvila

Osoitteessa Väinönkatu 11, nykyisen Torikeskuksen sisäänkäynnin kohdalla sijaitsi sota-aikaan Torikahvila. Torikahvilan asiakkaina olivat koululaiset ja myös kaupungin rahvas väki. Kahvilassa ei aina käyttäydytty hillitysti, sillä Tori-kahvilan työntekijä kertoo, että tarjoilun lisäksi piti tehdä myös vahtimestarin työt ja heitellä räyhäävät asiakkaat ulos. Kahvilasta kuljetettiin ruokaa ja kahvia myös lähistön työpaikoille. Kahvila oli auki aamu kuudesta ilta yhdeksään. (Räsänen - Räsänen {toim.} 1984, 58.)

Sitte tässä Väinönkadulla sota-aikaan oli Torikahvila, siinä kohtaa, mistä mennään sisälle siihen Torikeskukseen. Siinä oli vesijohtoliike, kaks vai ykskerroksine tiilitalo, siin on Torikahvila. Mä muistan kun nelkytkaks, niin käytiin iltakoulua tuola Puistokadulla, kun Cygneuksen koulu oli sotasairaalana. Mentiin poikien kanssa kahville sinne, olinkohan mä kaksoista tai kolmetoista, päivällä töissä sit kävin, sielä koululla. Niin sinne tuli tää katupartio.... Niillä oli oikein aseistus. Ne kaikilta kysy henkilöllisyystodistukset. Ja meiltäki tuli kysymään. Eihän meillä oo, eihän me olla velvollisia pitämään niitä, ei me olla sen ikäsiä. Että kyllä pitäs olla kaikilla. Ei ku me ollaan koululaisia, että mulla ol vielä reppuki ja mä näytin koulukärjoja, että täs on mun nimet, ettei mulla mitää muuta oo. Kyllä ne sitte hyväksy. Ku aattelevat, että minkä ikäsiä me nyt ollaan. Ne kysy oikein sieltä kahvilan henkilökunnaltaki, tarjoilijatki joutu näyttään. Joo, se ol, Torikahvila, siel ne kävi grammaria soittamassa, "Elämää juoksuhaudoissa", oli uus levy tullu, sitä soitti paljo. Eihän sieltä paljo saanu, ku kahvia ja sitte semmosta värjättyä vettä, jota mehuks sanottiin, ku ei ollu sokeria ja maustetta... Kahviä sai ja kahvileipää, se oli leipäkortti ... (GH7.)

Konditoriat Tähkä ja Vilkkö

Konditoriat ovat yleensä leipomon kylkiäiseksi syntyneitä liikkeitä, joissa leipomotuotteita myytiin asiakkaille mukaan. Konditorioissa oli usein myös muutama pöytä tuoleineen, että asiakkaat saattoivat nauttia leivoksista ja kahvista paikan päällä. Vilkon Konditoria sijaitsi Kauppakatu 15:ssä. Vilkkö oli hyvämaineinen ja leivonnaisistaan tunnettu. Vilkon kohtaloksi koitui kuitenkin toiminnan loppuminen tarvikepulaan sota-aikana.

Niin, kun se oli tarvikepula sitte sota-aikana, että sitä ei saanu... Minä muistan semmosen ku siinä oli semmonen Vilkon kahvila ja niillä oli leipomo, se oli hyvin semmonen pieni kahvila, että siinä ei ollu ku ihan muutama pöytä. Ja nehän lopetti sitte kanssa sota-aikana. Että se leipomo oli niillä ensin, ja... Niin ne lopetti just, että ku ei saanu mittää tarvikkeita, ja ei voinu leipoo mittää herkkuja,.... Ei se kahvilaa oikein, pelekkää kahvikuppia... (GH7.)

Kauppakatu kaheksassa oli Konditoria Tähkä. Se oli kanssa siis semmone jossa leivottiin ja myytiin, mutta sitte siinä oli pari- kolome pöytää siinä, siis siinä samassa huoneessa, missä myytiin ja siinä sai juua kahvit. Siitä Tähkästä vielä niin, ku eihä meillä koskaa ollu, eikä ollu rahaa, ku kymmenen, kakskytviispenniä korkeintaan, mutta sieltä sai tuota, vaikka vei viispenniä. niin sieltä sai leivoksenmurusia, niitä laitoja. (GH2.)

Konditoria Tähkä sijaitsi Kauppakatu 11:ssa, entisen Tammivuoren leipomon tiloissa. Tähkä oli toiminnaltaan kuten Vilkon konditoriakin: pääasiassa tuotteita myytiin asiakkaiden mukaan, mutta konditoriassa oli myös pari pöytää asiakkaita varten. Pikkurahalla konditorioista ja leipomoista myytiin myös leivoksenmurusia, joita lapset saattoivat ostaa herkutteluun. Konditorian juoksupoika toimitti leipomon tuotteita myös suoraan asiakkaille kotiin. Konditoria Tähkän omisti Kondiittori Hämäläinen, huhtikuussa 1938 liike myytiin kondiittorimestari Sommerfeltille ja nimi muuttui leipomo Sommeriksi (Räsänen -Räsänen {toim.} 1987, 123-124).

Paukku-Korsu

Asemakadulla, elokuvateatteri Salomen vieressä, sijaitsi sota-aikaan kevytrakenteinen, kioskityyppinen Paukku-Korsu- kahvila. Paikka oli Rintamamiesten ylläpitämä. Paukku-Korsussa myytiin myös kahvia, mutta pääasiassa oli ilmakivääriammunta, jota kahvilassa saattoi harrastaa. Kahvilan nimi viitanee sekä ilmakivääriammuntaan, että paikan keveyeen, korsumaiseen vaikutelmaan.

Sitte ol sota-aikaan sen Salomen vieressä vielä semmonen Paukku-Korsu niminen kahvila. Se oli ihan tuota sota-aikana, ja se, olikohan se rintamamiesten vai sotaveteraanien? Kumpienkahan se olis, se Paukku-Korsu kai sai siitä nimensä, ku siellä oli ammuntaa ilmakiväärillä. Niin, siellä kahvilassa oli, Paukkukorsu, niinku se nimiki sano Korsu, se puusta rakennettu semmonen, vähä niinku väliaikainen siinä. (GH7.)

Siinä oli sitte, sitä ei kyllä voi sanoo kahvilaksi, mutta jonkitapanen, kuitenkin tuossa oli Asemakadulla... kevytrakenteinen rakennus, Paukku-Korsu nimeltään, se oli siis tuota kioskitapanen, siinä oli sitte kahvilatoimintaa, siellä saatto ampua ilmakiväärillä... se oli sotien jälkeen vasta, olisko se ollu sota-aikanaki, sitä mä en muista, kun minä en ollu täällä, mutta ainaki neljäkymmentäviis talvella se oli siinä, koska tuota me käytiin silloin siellä aika useinki ampumassa, mutta em mä tiä voiko sitä nyt laskee kahvilaksi... (GH4.)

Suvannon kahvila ja Tammivuoren Biljardikahvila

Kauppakatu 26, Suomi-elokuvateatterin tontilla oli teatterin toisen omistajan J.R. Suvannon leipomo ja konditoria-liike ja kahvila. (GH7) Elokuvateatteri Suomi oli toiminnassa 1919-1960, (Jäppinen - Fredrikson 1995, 40-41). Suvannon kahvilan toiminta-ajasta en saanut tarkkaa tietoa. Kauppakatu 11:ssä sijainnut Tammivuoren kahvila oli toiminnassa 1920-30-luvulla. Tammivuoren kahvilan ja leipomon liiketoiminta oli

parhaimmillaan ennen oman tutkimusaikani alkua. Kahvilassa saattoi pelata myös biljardia. Tammivuorella oli myös muuta liiketoimintaa, sokerileipomo ja vaateliike. Tammivuoren kahvila kuului myös kaupungin hienoihin kahviloihin, jossa kävivät seminaarilaiset ja kaupungin "parempi väki". (Räsänen -Räsänen (toim.) 1984, 58-59)

Jyväskylän kesäkahvilat: Lounaispuiston, Harjun Jyväsjärven ja Löylyjoen kahvilat

Kesäisin toimivat puistokahvilat edustavat Jyväskylän vanhinta kahvilaperinnettä. Puistokahvilat olivat avoinna Vapusta syyskuulle. Juhlien ja merkkipäivien aikaan kahviloissa järjestettiin erityistä ohjelmaa ja tarjoilu oli tavallista parempaa. (Fredrikson 1978, 96.) Jyväskylän kesäkahvilat olivat yleensä vuokrakahviloita, jotka toimivat järjestöjen, esimerkiksi lottien, tai yksityisten hoitamina. Kesäkahvilat liittyivät kevään ja kesän juhliin tai olivat kaupunkilaisten retkikohteita. Ne olivat kevytrakenteisia ja niihin kuului olennaisena osana terassi, jonka ansiosta asiakkaat saattoivat nauttia kahvinsa ulkona.

Nykyisen Lounaispuiston alue oli varattu puistoalueeksi jo kaupungin alkuperäisessä asemakaavassa. Puistoaluetta nimitettiin aiemmin Esplanadiksi. Ensimmäiset oikeudet kahvilanpitoon Esplanadissa kaupunginvaltuusto myönsi rouva Eva Adolfiina Poutaselle vuonna 1882. Kahvila sijaitsi kevytrakenteisessa kojussa lähellä nykyistä Suomen Käsityön Museota. Kahvila oli avoinna ensimmäisenä kesänä puoli kahdeksasta iltamyöhään. Kahvilassa tarjoihtiin kahvia teetä, limonadia, viiniä ja selteriä. Alkoholien anniskeluoikeuksia kahvilalle ei myönnetty. Vieressä sijainneen Seminaarin rakennustyöt saattoivat vähentää kahvilan suosiota. Kesällä 1885 kahvila siirrettiin puistossa alemmaksi, ja kahvilanpitäjäksi tuli neiti Sofia Lindblad. Puistokahvilan suljettua syksyisin molemmat kahvilanpitäjät jatkoivat kahvilatoimintaansa muualla, Poutanen Harjukadulla (Yliopistonkatu) ja Lindblad Kauppakadulla. Kiinteä kahvilarakennus puistoon valmistui vuonna 1887 ja seuraavina kesinä Esplanadi-kahvilaa vuokrattiin kahvilanpitoa varten eri henkilöille. (Fredrikson 1978, 94-96.)

Lounaispuistossa, oli oikein komee hirsinen rakennus, iso parveke ja mahtavista hirsistä tehty, semmoinen, oikee semmonen huippuluokan paviljonki, aukes järvellepäin siitä, ja korkeella graniitista hakatut kivijalat, sillä kohti että se oli ainaki kaks kolome metriä korkeella se parveke sitte sieltä lounaispuistosta päin. Lottakahvilana se toimi. Ni, jostaki syystä en tiä kenen. ajatus se on että se piti purkaa, ja ei siinä mitää tilalla ole. (GH2.)

Sen sijaan sitte tietysti tuo Lounaispuistossa ollut kahvila oli aiva ihastuttava paikka, joka toimi vaan kesäisin, se kaunis rakennus siellä, joka sitte valitettavasti purettiin pois ja... Hyvin kaunis rakennus, ja siin oli iso terassi, tai tommonen suuri ulkoveranta, mutt se ei mun tietääkseni toiminu muuta kun kesäisin. Sitä ylläpiti, sitä mun käsittääkseni vuokrattiin, se oli joskus lottien hoidossa, se oli kai marittojen hoidossa, ehkä jonkun jonku firman Keskimään tai jonkun, että se oli semmonen hyvin herttanen paikka ja siellä, siellä sitte juuri perheittäin saatettiin käyvä, ja kun oli Lounaispuistossa niihin aikoihin usein erilaisia juhlia, niin se oli sitte hyvin mukava paikka mennä juomaan limsaa. (GH3.)

Lounaispuiston kahvila säilyi suosittuna kesäkahvilana 1950-luvulle. Edelleen sillä oli tärkeä asema erityisesti Lounaispuistossa järjestettävien juhlien yhteydessä, tällaisia olivat mm. vappuna järjestetyt juhlat. Kahvila toimi vuokrakahvilana, järjestöjen tai yksityisten hoidossa. Kahvila oli kaunis, korkealla kivijalalla varustettu hirsirakennus, josta erityisesti muistettiin suuri, korkealla sijaitseva terassi. Lounaispuiston kahvilaan liitetään erityisesti myös limsanjuonti. Haastateltavat harmittelivat kahvilan purkamista.

Esplanadin kahvilan rakentamisen aikoihin Harjulle alettiin suunnitella näkötorni- ja kahvilarakennusta. Hanke oli kaupungin porvarisnaisten alkuun panema, naiset vaativat itselleen soveliaista seurustelupaikkaa, koska eivät pitäneet miesväen valtaamaa Rantapuiston paviljonkia itselleen soveliaana paikkana. Ylioppilaat keräsivät varat rakennusta varten, ja vuonna 1887 Harjun laelle kohosi uusi kahvilarakennus. Rakennuksen alakerrassa olivat keittiötilat, ympärillä oli kuusikulmainen parveke kahvilavieraita varten. Tornin huipulla oli näköalatasanne, josta kahvilavieraat saattoivat ihailia kaupunkia ympäristöineen. Myös Harjun kahvilaa, "Harjuhuvilaa" vuokrattiin eri kahvilanpitäjille, kahvilanpitäjinä toimivat alkuvuosina mm. Seurahuoneen ravintolanhoitajan leski, Julia Stigell ja ravintoloitsijan puoliso Aurora Kuntsi. Harjuhuvilassa tarjottiin eräänä kesänä myös punssia ja viiniä, mutta tämä aiheutti paheksuntaa, sillä kaupungissa katsottiin olevan jo tarpeeksi kapakoita, eikä sellaista haluttu suosituille kävelyalueelle. Tämän jälkeen puistokahviloille ei myönnetty anniskeluoikeuksia. (Fredrikson 1978, 95-96.)

Ja sillan kolomekymment seittemän, äiti oli ensin leski, ja sitten yks tuota mejän tuttavaruova sitte kanssa eros samaan aikaan ja ne saivat nämä lesket sitte vuokrattua sen Harjun kahvilan, ettei köyhänavuks niinku, sosiaaliapuna sitä saivat pittää sitä kahvilata, ja sillan minä sitte sen vhen kesän oon ollu siellä kahv-sielä

Harjun kahvilassa. Semmosen apupoikana. ...Matkailijoita etupäässä, ihan semmosia nuoria paria tai sakkia semmosia, että ne oli ja sitte ihan vanhempiä ihmisiä, jotka tulivat sinne kahtelemmaan. Ja joivat kahvit siinä alakerrassa. Siellä ei tarjottu muuta ku kahvia ja limonadia. Ja - eilisiä pullia, tai johtuko se siitä että minä sain aina ne eiliset pullat varmasti... Mulla on tällöinen mielikuva... [nauraa] (GH2.)

-Niin, no puinen näkötorni oli sitten jotain, Milloinkas se rakennettiin, kaheksantoista kaheksankyt- luvun lopulla. Neljäkymmentä tammikuuhan asti se oli, ennenku sieltä purettiin... koko Harju, kaikki puut pois. Siihen asti se oli siellä joka kesä. Niin, oli siinä semmonen kymmenen vuoden tauko, että siinä ei ollu mitään. - Meillä oli kanssa, kun mä sitte tulin vähä isompana tyttöjen kanssa, saman ikästen tyttöjen kanssa, kaupungissa pari kertaa kesässä, niin se oli sitte ohjelmanumerona aina, se Harju. Harjun näkötorniin käipeeminen, ei se kovinkaan kummoinen näkötorni ollu siihen aikaan, mutta hieno meidän mielestä. (GH4.)

Sitte tämä oli kans sitte kesällä sellanen hyvi idyllinen kahvila, tää Harjun kahvila, Harjun torni. Tuo on torni ja tässä alakerrassa on kahvila. Harjultahan raivattiin kaikki puusto, kun Talvisota sytty, ne toi tykkejä sinne sillon tämä hävitettiin täältä. Kahvilassa siel tippaleivät oli hyvin suosittuja, se oli justiin vapun aikoihin, tää ol oikein paljo ihmisiä. Erikoisesti vappuna, mutta oli se kesällä sitte avoinna muulloinkin. (GH7.)

Kahvilan vuokrausperinne jatkui myös 1900-luvulla. Erään informanttini äiti sai toisen yksinhuoltajan kanssa pitää kahvilaa elättääkseen perheensä. Kahvilassa tarjottiin lähinnä kahvia ja virvokkeita, mutta myös leivonnaisia. Kaupunkilaiset kävivät Harjulla kävelemässä ja viettämässä vapaa-aikaansa, usein kahvilassa ja näkötorinissa käynti kuuluivat myös ohjelmaan. Vappuna Harjulle vaelsi kaupunkilaisia juhlimaan ja nauttimaan kahvilan tarjoamista tippaleivistä. Harjulla käynti kuului erityisesti matkailijoiden käyntikohteisiin, olivathan Harju ja sen tarjoamat näkymät yli kaupungin tärkeimpiä nähtävyyksiä Jyväskylässä. Jyväskylän ja ympäristön matkailuopas vuodelta 1912 kertoo Harjun kahvilasta ja näkötorinista näin: "*Nautittuaan virvokkeita alhaalla parvekkeella, noustaan soukkia kiertoportaita ylimpään kerrokseen, josta avautuva, mahtava näköala todella korvaa nousemisen vaivan*" (Jyväskylän ja ympäristön matkaopas 1912, 16). Kahvila toimi talvisotaan saakka, jolloin Harju oli tärkeä ilmatorjunnan kannalta, sieltä kaadettiin kaikki puut, myös kahvila purettiin. Kahvilatoiminta jatkui Harjulla vasta sotien jälkeen, kun vuonna 1952 rakennettiin uusi vesitorni ja sen huipulle kahvila, joka on toiminut siitä saakka.

Ja sitte semmonen erikoisuus ol täällä ku Jyväsjärven rannassa oli laiturin päässä oli kahvila. Niin siinä oli ympäri sev verran levee terassi ympäriinsä, että siihen terassille sopi semmoset pienet pöyvät. Ja siinä sitte juotiin kahvia... ja se sama paikka toimi, tuota talavella sitte luistin ra'an koppina. Kesällä, kesällä tuota kahvilana. Mutta sieltä minen oo koskaa ostanu mitään, ku olen kerran juossu ympäri sen parvekkeen. ... Salaa. Mutta se ei, sitä ei ollu enää toiminnassa sota-aikana. Tai se oli enen sotia. Ku luistinrataki siirrettiin sitte Harjulle, maalle. (GH2.)

Mutta tua Jyväsjärven päällä oli kyllä, siä oli kesäsin ja se tais olla talvellaki, siinä ku oli luistinrata, ennenku tuli sitte jäärata. Siinä järven päällä sitte kolkythvulla ja nelkythvulla oli kahvila. Järven päällä. (GH7.)

Jyväsjärven rannassa toimi vähän aikaa kesäkahvila, joka oli sijoitettu järven päälle, laiturin nokkaan. Kahvila oli kevytrakenteinen, myös tässä kahvilassa terassi ulkopöytineen kiersi koko kahvilan. Talvisin kahvila toimi luistinradan koppina

Ja sitten todella sotien aikana, niin tuola Löylyjoen tuntumassa, tuola oli Lottien ylläpitämä lottakahvila, Löylyjoen lottakahvila, siinä, tiedät ehkä sen Löylyjoen, se pieni joki, joka menee Palokkajärvestä Tuomioon, niin siinä kupeessa oli semmonen pieni Lottakahvila. Et sinne usein ku lähetettiin kävelemään, niin mentiin sit sinne lottakahvilaan... Retkikohde joo, siinä Saarijärventien varressa, niin se ei ollu monivuotinen, että se oli ihan vaan muutaman vuoden, et ku lottajärjestö sitte lakkautettiin nelekyltävällä, niin sitten, sitte se lopetettiin se koko homma. Se oli pieni puutalo jossa oli sitte todella... sinne Tuomion puolelle oli muistaakseni semmonen avoveranta. Pieni rakennus kylläkin, ja siellä oli sitten muutama ihminen työssä. Henkilökuntana. Ja sekin oli vaan kesä, kesäaikaan. (GH3.)

Palokkajärven ja Tuomiojärven välillä virtaavan Löylyjoen varrella oli myös pieni kesäkahvila, joka toimi 1930-luvun lopulta sota-aikaan. Kahvilaa pidettiin pienessä puutalossa, jonka terassilta aukeni näkymä Tuomiojärvelle. Kahvilan asiakkaat olivat kävelyretkelle lähteneitä kaupunkilaisia.

Kahviloitten yhteydessä mainittiin myös torikahvilat, jotka olivat torin pieniä siirrettäviä kahviparakeja. Torikahviloihin mahtui sisälle kerrallaan muutama ihminen. Torikahviloissa asiakkaat olivat lähinnä torilla kävijöitä. Torikahvilat vedettiin hevosilla torille aamulla ja kuljetettiin pois jälleen iltapäivällä. (GH7, GH4.) Jyväskylän tori sijaitsi ennen tutkimusajanjaksoa nykyisen Kirkkopuiston kohdalla, Vapaudenkadun varrella. Kirkon ympäristö rauhoitettiin Kirkkopuistiksi ja tori siirrettiin nykyiselle paikalleen, entisen hevostorin tilalle vuonna 1931. Linja-autoasema rakennettiin torin yhteyteen 1930-luvun lopulla. (Tommila 1972, 348-349.)

"Pränttäpaikat" - miesten kahvilat

Merihelmi Väinönkadulla, Suomi-kahvila Kilpisenkadulla, Rutasen kahvila Vapaudenkadulla sekä Niemen kahvila Tourujoen varressa olivat kaupungin

huonomaineisempia kahviloita, joissa haastateltavat eivät juuri itse ole käyneet. Näiden kahviloiden elämään liittyi olennaisena osana alkoholi. Viinaa saatettiin myydä tiskin alta, tai asiakkaat toivat kahvilaan omia pullojaan. Näissä kahviloissa myytiin myös ruokaa, joitakin näistä epäiltiin myös ruuan myynnistä ilman ruokakorttia.

Eiku tämän nykyisen torin laijalla, Väinönkatu kolomekymmentäkaheksanko... eikun kolokytkaus. Sillä kohtia oli semmone puutalo, jossa oli ravintola nimeltään Merihelmi, joka oli hyvin suosittu ja käyretty, ja oli oikeen valakoset liinat pöyvillä, ja ruokaaki sieltä sai... Merihelmi on hyvin yleinen ravintolan nimi. ...rannikolla. Se on semmonen yleensä merimiesten kulkupaikka, täällä se sitte muijen kulkumiesten ruokapaikka, tai kahvila se alunperin oli. Kahvila se oli pääasiassa, mutta sitte soaj jälkeeseen se muuttu ruokapaikaks semmosen syyn takia, että sen omistajarouva kasvatti sitte kaikkia semmosta mikä ei ollu kortilla, siis lantuja ja kania. Joo, ja nyt siis se oli ainua paikka mistä sai, liharuokaa ilman korttia Jyväskylässä. Se oli hyvin suosittu. (GH2.)

Mulle on niinku iskostunu, että se ei ollu oikein semmonen, semmonen tuota suosittu, taikka joittenki suosima paikka kylläki, mutta että se ei ollu oikein meidän kaupunkilaisten, mikä siinä sitte oli taustalla, saiko sieltä pimeesti ostaa jotakin, taikka muuta, mutta et semmonen kuva jostain mulle on syntyny. (GH3.)

Se oli vähä semmonen epämääräinen paikka. Senhän näki sitte hyvin, kun sieltä käveli semmosia, jotka oli sekoitella sitte omia aineita... Että se oli vähä semmonen, sen maine ei ollu kovin korkea, kyllä siinä oli semmonen... (GH4.)

Väinönkatu 36:ssa sijaitsevaa ruokala-kahvila Merihelmeä ei juuri arvostettu kaupunkilaisten keskuudessa. Sota-aikana kahvila muuttui lähinnä ruokapaikaksi. Ravintolaa pidettiin "kulkumiesten" paikkana, naisia kahvilassa ei käynyt. Sijainti linja-autoaseman lähellä, torin laidalla lienee vaikuttanut asiakaspiiriin. Kahvilassa saatettiin sekoitella kahviin alkoholia omasta pullosta. Haastateltavistani vain yksi tunnusti käyneensä itse Merihelmessä.

Ja sitte toinen näistä tämmösisistä vähä niinku rämäpaikoista oli semmone kun Suomi- kuppila, Kahvila Suomi se oli oikeen viralliselta nimeltään, ja se oli tässä Kilipisenkavun kulumassa, Rutasen talossa, ja siellä oli kahvila ja siellä oikein grammariki, et siellä soi ja, se ol hyvin vilikas paikka varsinki kieltolain aikaan. Siellä oli kaks raanaa, toisesta tuli vettä ja toisesta tuli pirtua Mutta nää nyt on semmosia, että nää on juttuja, näitä minä en oo kokenu. Mutta sen verran tiän siitä että, minu isäpuoleni tuli Saarijärveltä Jyväskylään kolomekymmentluvun puolivälissä, niin se asu siellä, siinä oli tuota, ja ne sai ruuan siitä talosta, söivät siinä kuppilassa, ja sitte niillä oli, siinä oli huoneita, missä niitä miehiä asu, semmosia kulkumiehiä ja tääki asu monta vuotta siellä, ettei se vaan ollu niinku matkastajakoti... (GH2.)

Kilpisenkadulla sijainnut Kahvila Suomi oli myös maineeltaan hieman epäilyttävä, siitä haastateltavillani oli lähinnä toisen käden tietoa. Kahvila Suomea pidettiin kuitenkin maineeltaan parempana kuin Merihelmeä. Kahvilassa tarjoiittiin myös ruokaa, virallista anniskelulupaa siellä ei ollut. Kahvilassa oli gramofoni, jota kaupungin nuoret miehet saattoivat käydä soittelemassa (GH4). Kahvilan yhteydessä oli huoneita, joita saattoi

vuokrata asumiseen, asukkaat saattoivat käydä kahvilassa syömässä. Rutasen kahvila-ruokala Vapaudenkadulla kuului myös samaan kategoriaan edellä-mainittujen kanssa, asiakkaat olivat lähinnä miehiä ja kahviin sekoiteltiin terästyistä omista pulloista. Kahvilan pihassa on myös ollut houkutusena kiertävä tivoli (GH7).

En mä nyt voi sanoo huonomaineisia, mutta kumminki sitte, no Rutasen kahvila nyt oli semmonen, vähä, että sielä sai sitte vähän niinku vapaammin sekotella niitä omia lisäyksiään sinne kahviin... Se oli siinä Vapaudenkadulla ... se oli niinku sen Anttilan talon takana, se oli niinku sen talon kohdalla, se oli Rutasen talo. Siinä oli Rutasen kauppa, niinku tavaratalo ja sitte siinä oli pienempi rakennus, jossa oli tämä kahvila ja sen maine oli niinku hieman ... (GH4.)

Tourulassa, keskustan ulkopuolella oli myös vastaavanlainen "pränttäpaikka". Niemen kahvila sijaitsi Tourujoen rannassa, lähellä Tourulan taloa. Rakennus oli huvilatyyppinen, erikoisuutena siinä oli värilasit, joita siihen aikaan ei arvostettu. Kahvila oli miesten paikka, paikkaan liitettiin myös alkoholi, jonka vuoksi meno oli välillä rajua. Kahvilassa on jopa puukotettu riidan päätteeksi mies 1930-luvun alussa. Informanttini ei pienenä poikana uskaltanut käydä kahvilassa sisällä. (GH2.)

Edellä mainittujen "pränttäpaikkojen", huonomaineisempien kahviloiden asiakkaat olivat pääasiassa miehiä. Kahviloiden liepeillä saattoi liikkua myös maksullisia naisia, koska he tiesivät kahviloissa käyvän mahdollisia asiakkaita. Sytytetty tupakka yksinäisen naisen suussa merkitsi, että hän tarjosi maksullista seksiä. Kun tarjous oli annettu ja hyväksytty tupakka sammutettiin.

No näissä kummassakaa paikassa niin Suomi-kuppilassa, ku siinä Niemen kuppilassa en nähny koskaan naisia, ja Merihelemen naisetki ol niitä semmosia jotka joskus tupakoi... Siis se oli se kansa tapa niinku tuossa nyt tuli että, yksinäinen nainen jos laitto tupakaks, nii se ol sen merkki että sille sai tehdä tarjouksia ja sitte heti ku se oli hyväksytty niin se sammutettiin, se tupakka. Ja sen takia musta tuntuu vieläkin niin hirveelle ku joku nuor tyttö tupakoi ulukona... Siin o tämmönen tausta mitä vaste se vanhasta ihmisestä tuntuu ni pahalta, se tuntuu ihan siltä ku se kauppais itteensä. Vaikkei se nyt, ehkä ne ei tiä sitä tarkotusta, mikä merkki se oli mutta... (GH2.)

Alkoholi kuului jo varhain kahviloiden tuotevalikoimaan. Kondiittorit saivat myös hakea oikeutta valmistaa tislaamalla (destillaamalla) ja maustamalla liköörejä ja muita väkijuomia. Alkoholin myynnin lopetti kuitenkin kieltolaki, joka oli voimassa vuosina 1919-32. Kieltolain aikana kahviloiden suosio seurustelupaikkoina lisääntyi anniskelupaikkojen puuttuessa. Silloin kahvilat oli helppo jaotella joko leivonnaisia tarjoaviin kahviloihin tai vaihtoehtoisesti kovan teen paikkoihin. Alkoholia saattoi

kieltolaista huolimatta hankkia lainvastaisin keinoin, ostamalla salakuljetettua tai harrastamalla kotipolttoa. Kieltolain kannattavuutta alettiin pohtia jo muutaman voimassaolovuoden jälkeen, sillä sitä ei noudatettu lainkuuliaisesti. Salakuljetus ja kotipoltto lisääntyivät vuosien varrella runsaasti ja kieltolain rikkominen oli Jyväskylässä yleistä. (Hirvonen 1996, 17.) Asiakkailla oli mukana omat taskumatit, joista pirtua kaadettiin mehun tai teen sekaan, yleisesti puhuttiin "kovasta teestä". (Ibid., 19.) Kahviloiden henkilökunta ei sekoittelua saanut huomata, tai ainakaan olla huomaavinaan. Kieltolain jälkeen anniskeluoikeuksia ei haettu tai annettu mihin tahansa, joten omien viinasten sekoittelu jatkui yhä.

Mutta tuota, etupäässä ne sitte lanttas omasta pullostas, ja sitä piettiin tuossa pöyväjänjalan vieressä, niinku kieltolain aikaanki... Eihän se ollu (sallittua), ei henkilökunta saanu nähdä mitää eikä kuulla mitää... ja kai ne oli sitte jo ottaneet, kun ne meni, emmää tiä sitä sitte...(GH2.)

Ja sitte tietysti kieltolain aikana miehet kuletti omat taskumatinsas ja lorauttivat sinne kuppiinsas. Niin kerrotaan, em mä oo koskaan ollu näkemässä, mutta sehän on yleinen viitsi, taikka puheenaihe. että vähän "kovaa teetä"... (GH3.)

Kahvilatoiminta sodan jälkeen

Sota-aikana tai heti sen jälkeen suurin osa edellä mainituista kahviloista lopetti toimintansa. Pula-aikana oli vaikea saada leipomotoiminnalle tärkeitä aineksia, sokeria ja vehnä jauhoja. Leipomotuotteet eivät myöskään olleet vapaasti ostettavissa, vaan niihin oli käytettävä leipäkorttia. 1950-luvulla alettiin kuitenkin perustaa uusia kahviloita. Mm. ensimmäisenä jäätelöbaarina tunnettu Valion Baari, myös Ruth perusti useita kahviloita. Ruthin leipomo on toiminut Jyväskylässä jo vuosisadan alusta. Amerikan mallin mukaan kahvipaikkoja alettiin kutsua baareiksi. Itsepalvelu korvasi pöytiin tarjoilun kahviloissa. Tähän saakka jäätelökärryistä myyty jäätelö tuli myös uutuutena kahviloiden tuotevalikoimaan.

Valion Baari

Jyväskylän ensimmäinen jäätelöbaari perustettiin 50-luvulla Kirkkopuiston laidalle. Baari oli toiminnassa 1980-luvulle saakka. Valion Baari toimi aluksi puutalon toisessa kerroksessa, mutta siirtyi myöhemmin samalle paikalle rakennetun kerrostalon, Maatalon, alakertaan. Valion Baari on ollut nuorten suosima kokoontumispaikka, ja paikka mihin perhe lähti yhdessä jäätelölle. 1960-70-luvuilla paikan luonne vaihtui, siellä alkoivat liikkua paikalliset kaljaveikot, paikan maine huononi. Valion Baari oli toiminnassa 80-luvulle saakka, jolloin sen paikalle tuli ensin Keskimaan kahvila, joka muutettiin myöhemmin Rosso-ruokaravintolaksi.

Sitähän sais hyvän jutun, siitä Valion baarista. Sehän oli se semmonen nuorison kokoontumispaikka, joka ol siinä Kirkkopuistoa vastapäätä, se Maatalo. Se ol ensimmäine jäätelöbaari niinkun Jyväskylässä, tai kahvilahan se oli samalla. Ei siinä ollu ruokapaikka sillon alunperin. Sittehän se muutettiin ku rakennettiin se kivitalo, niin sen alakertaan tuli sitte ruokapaikka. Mutta se ol siinä vanhassa kaupassa, kenen kauppa se nyt oli... Kangaskauppaa siinä alunperin ollu, niin siinä. Mäntiin semmosia korkeita portaita yläkertaan näin, ja... siellä. Siellä oli oikein sitte tiski, lasivitriiniki missä ol leivoksia, mutta sehä oli jo, vasta soaj jäläkeen, eiköhän ollu jo viiskymmentälukua ku se alotti! Se ol niin myöhään se paikka. Se on vahinko se Valio, se ois ollu hyvä paikka, mistää muualta saamu esimerkiks ku letut osti ja hilloo nii sitte kermavahtoo purskutettii siihe päälle... ja ai ku oli niin ... Eikö ois vieläki hyviä! (GH2.)

Nii, muistan sen, että se oli semmonen uutuuus ja erikoisuus, kun se tuli siihen Kauppakadulle. Että se oli niin uutta Jyväskylässä, että sitähän tosiaan ihmeteltiin ja siellä käytiin, ja tuota se oli pitkän aikaa varmasti ihan semmonen aimut sen sorttinen paikka. No... ehkä se poikkes juuri siinä suhteessa niistä niin sanotuista kahviloista, että siinä oli tämmöstä... itsepalveluhommaa, et se oli uutta varmasti juuri siinä mielessä. Se oli baari niin. Että tuota, kyl me käytiin siellä ja jäätelöä sieltä sai ja tietysti kahvia ja mehuja ja miitä teetä, semmosta, mut en mäkää siellä kovin paljon käyny ja mulle on jotenki jääny mieleen, et se oli jotenki pimee. Siis ku se oli siinä alimmassa kerroksessa, et mistähän syystä mä aattelen et se oli se huone, et se tila oli hämärä... (nauraa) Kyl se suosittu oli ja se oli myöski semmonen paikka, että nuoriso teki treffejä Valion baariin, et se oli semmonen kokoontumispaikka. Et siellä oli kyllä väkee sitte. Ja niinku sanottu, se todella oli uutta, eihän semmosta ollu, et sillonhan ne varmasti kaikkäällä tuli tän tyyppiset muotiin, niinku nyt on jo joka nurkalla McDonaldsia... et se oli sen ajan McDonalds, mitä piti mennä ihmettelemään. Se, must tuntuu, että se oli aika pitkään niinkun yhtenä erikoisena... Tommosta niin sanottua itsepalvelua. (GH3.)

Siellä käytiin lasten kanssakin ihan, eiks se ollu ihan ensimmäinen tämmönen mistä sai jäätelöä? Joo, et kyl se kiinnostii, kyl sielä käytiin, valtavia annoksia! Et juuri nimenomaan se jäätelön kanssahan, mä tietysti lasten kanssa menin sitä varten sinne. Kahvia saa kotonaki! (nauraa) ...Nimenomaan, perheiden ja lasten ja nuorison, sehän on siinä ihan jaloissa, et koululaiset ilman muuta poikkes. (GH6.)

Mutta Valion baari oli sitte taas hyvin suosittu nuorten keskuudessa sillon, ku Kauppakatua ravattiin. Se oli se illan huvi...Se oli jäätelöbaari, juu, ja sitte tota yhteen aikaan oli muotia juua mehupillillä piimää. Pitkä piimä ja mehupilli. Sitä kaikki harrasti... Pitkään lasiin piimää ja sitte pilli ja sitte istuttiin, ja kauheen jännää oli... Se kai oli kai vissiin jotain uutta, se baari-sana. Mä luulen, että se taitais olla jotaki uutta, näin mä käsittäisin. (GH8.)

Valion Baariin liitetään erityisesti jäätelöannokset. Kahvilassa käytiin usein perheittäin

jäätelöä syömässä, jäätelön syönti kahvilassa oli uutta ja erikoista sekä vanhemmille että lapsille. Valion Baari oli erityisesti myös nuorten suosiossa seurustelu- ja tapaamispaikkana. Baaria tultiin katsomaan myös puhtaasti uteliaisuudesta, se edusti uudenlaista kahvilatyyppeä, jossa pöytiin tarjoilusta oli luovuttu ja annokset sai mukaansa tiskiltä. Valion Baarista sai jäätelöannosten lisäksi myös leivonnaisia, kahvia ja virvokkeita. Ruoka tuli kahvilan valikoimiin vasta myöhemmin. Baari-sana, kuten myös itsepalveluidea tulivat 50-luvulla Amerikasta. Baari-sanalla oli aluksi positiivinen merkitys, se tarkoitti modernia, amerikkalaistyylistä kahvipaikkaa. Vasta myöhemmin baari-sanaan on liitetty alkoholin anniskelu, tupakansavu tai rasvaisen ruuan käry. Valion Baari liittyi myös olennaisesti nuorison tapaan viettää aikaa ja tavata kavereita kulkemalla edestakaisin Kauppakatua. Baariin oli helppo poiketa kävelemisen välillä.

Ruthin kahvilat

Ruthin ensimmäinen kahvila perustettiin vuonna 1955 Asemakadulle, Yhdyspankin taloon. (K-SM. Leikearkisto JY VIII/93.) Seuraavana vuonna Ruthin kahvila nousi Konditoria-leipomon viereen Yliopistonkadun ja Kilpisenkadun kulmaan. (K-SM; rakennusinventointi.) Haastateltavani eivät tätä kahvilaa muista, ehkä kahvila liittyi niin kiinteästi vuonna 1954 perustettuun konditoriaan ja tuoreleipä-leipomoon ja myymälään, ettei sitä pidetty itsenäisenä kahvilana. Ruthin Kilpisenkadun kahvila muistetaan paremmin vasta siltä ajalta, kun se siirrettiin samalla tontilla aiemmin toimineen autoliikkeen tilalle vuonna 1976. Vuonna 1959 perustettiin Väinönkadun ja Yliopistonkadun kulmaukseen Ruthin Vintti (K-SM Leikearkisto, JY VIII/93). Käsittelen Ruthin Vinttiä tarkemmin seuraavassa, 1960- ja 1970- lukuja koskevassa jaksossa.

Sieltä käytin oikein, siinäähä oli se myymälä, että esimes vesirinkilöitä, kun siihen aikaan vielä sai kunnollisia, piti hakee oikein, sieltä sai tuoreita, melkein lämpimiä vielä. Ja tuonne Vaasaanki mieheni veljen perheelle, niin lähetin sitte niitä, tai ku ne tuli tänne, ni sitte ostettiin jo valmiiks, että ... lähtee mukaan. (GH6.)

Ku mimul lapset ol pieniä sillon viiskymmentä luvun loppupuolella, niin Ruutin, siitä leipomon myymälästä, joka oli täällä Kilpisenkadun puolella, niin siitä sai, ku osti tuota noin, niitä leivoksenmuruja, niin niitä sai palijo! Ja keksin muruja, niitä vohvelinmuruja... Meijän lapset ei syö vielääkään vohvelia, ne sai niin tarpeeksi. Toin, kuletin siitä niitä. (GH2.)

Tosiaan niin sanottu puskaradioki tiedottaa, että: kuulkaa siellä on hirveen hyvä kahvila. Se oli semmonen ja semmonen paikka, että menkää ihmeellä, jos ootte sieläpäin. Näin, juttu kulkee. Ja Ruutihän meni kauan.

sillä justiin, sillä mainonnalla. Se oli vanha Jyväskyläläinen kahvila, ja tosiaan, ni .. toispaikkakuntaset tuntuivat tietävän. Ja siitä mä tiän tän kertoo, koska me asuttiin siellä Keskustiellä, liki kolmekymmentä vuotta, ja ku siinä, kesäaikaan varsinki kysyttiin, että onko toi auki, kun me tullaan sieltä ja sieltä, että voiks sinne mennä kahville, tai onhan se vielä toiminnassa tai... Et siitä sen huomaa, et se oli hyvin kuulua. Ja se oli vanha kahvila. ..Ja sitte vanha jyväskyläläinen suku. Et niillä oli vähän sitä sun tätä yritystä, niin tai ei nyt sitä sun tätä negatiivisessa mielessä tietenkää, ei... Se on varmaan vaikuttanu. Ja sitte kahvilat on . vaikka niitä on ollu paljo, niin tää on jostain syystä sitte mennyt toisten yli, tai jääny henkiin. Että muut kahvilat on hävinny. Niin tää jäi sitte. (GH8.)

Vaikka Ruth perusti omat kahvilansa vasta 50-luvulla, heidän toiminnallaan on Jyväskylässä pitkät perinteet ja heidän tuotteisiinsa luotetaan. Tuotteet olivat myös ennestään tuttuja, Ruthin leivonnaisia oli toimitettu myytäväksi useisiin Jyväskylän ja lähiympäristön kauppoihin ja kahviloihin. Ruthilla oli myös hyvä maine Jyväskylää ympäröivissä maalaiskunnissa. Niinpä maalta kaupunkiin asioimaan tulevat osasivat kysyä Ruthin kahvilaa. Ruthin kahvilasta saattoi rinkeleiden ja muiden leivonnaisten lisäksi ostaa myös leivoksenmurusia ja erityisesti vohvelinmurusia kotiin vietäväksi.

Ruthin Kilpisenkadun konditoria-kahvilat liittyvät kiinteästi samalla tontilla sijainneen leipomon toimintaan, josta ovat lähtöisin maankuulut Ruthin rinkelit. Vielä 1900-luvun alussa suurimman osan Suomessa myytävistä rinkeleistä leipoivat venäläiset, joilta myös Ruth oli tilannut rinkelinsä ennen oman rinkelitehtaansa, Jyväskylän Höyryleipomon perustamista vuonna 1906. Höyryleipomo oli Jyväskylässä ensimmäinen elintarvikealan tehdas. Höyryleipomon erilaisia rinkeleitä, mm. vesi- ja voirinkeleitä myytiin Jyväskylän lisäksi eri puolille Suomea. Rinkelien lisäksi Ruth valmisti muita leivonnaisia myyntiin. Höyryleipomotoiminta ja tuoreleipä-konditorialeipomo erotettiin toisistaan vuonna 1955, jolloin Höyryleipomosta tuli Jyväshyvä Oy ja leipomo-konditoria jatkoi toimintaansa R.Ruth Oy:n nimellä. Ruthin rinkelit muuttuivat Jyväshyvän rinkeleiksi. Jyväshyvän lopetettua toimintansa vuonna 1997, Ruthin rinkeleitä valmistaa jälleen R.Ruth Oy:n leipomo. Ruthin rinkelit ovat tunnetuin jyväskyläläinen leipomotuote ja Ruthin leipomo Jyväskylän pitkäikäisin leipomoalan yritys.(KS-M: JY II/39; JYV IV/54-55)

Yhteenveto: Pikkukaupungin kahvilat - jokaiselle jotakin

Jyväskylän kokoisessa pikkukaupungissa ei ennen 1900-lukua riittänyt tilaa ja asiakaskuntaa monelle ympärivuotiselle kahvilalle. Vasta 1900-luvun alusta, Santalan kahvilan ja Työväenkahvilan myötä alkoi vakiintunut kahvilanpito. Kahviloiden toiminta jatkui pääpiirteissään samanlaisena talvi- ja jatkosotiin saakka. Ennen sotia pienen leipomo-kahvilan pitäminen oli yksi keino hankkia elanto perheelle kaupungissa. Pienten liikkeiden talous ei ollut kovin vakaalla pohjalla, ja edellä kuvattujen suhteellisen pitkäikäisten kahviloiden lisäksi kaupungissa saattoikin toimia lyhytaikaisempia kahvilayrittäjiä.

Kahvilan asiakkaina olivat lähinnä koululaiset, opiskelijat ja aikuiset. Kahviloissa käytiin yleensä saman ikäisten kanssa, koulutoverit keskenään ja vanhemmat keskenään. Pienet lapset eivät yksinään kuuluneet kahvilan asiakkaisiin, lapsilla ei yleensä ollut omaa rahaa kahvilakäynteihin. Lapset saattoivat ostaa kahviloista tai konditorioista leivoksenmurusia tai munkkeja tai käydä ostoksilla vanhempien puolesta. Vanhempien ja lasten yhteiset kahvilakäynnit eivät kuuluneet arkeen, vaan liittyivät yleensä erilaisiin juhlapäiviin.

Ja sitte ei läheskää kaikki ees käyny semmosissa, eikä mullakaa lapsuudessa, ei meiän perhe käyny ravintoloissa. että kotona syötiin ja sitte joskus juhlan silmässä saatettiin mennä Harjun näkötorniin vappuna juomaan simaa tai Lounaispuiston kahvilaan. et se oli hyvin harvinaista jos menttiin jonnekin... Niinku perheenkää kanssa. että ku itte tuli aikuiseks ja koulussa, varsinki nyt sitte jo lukioluokilla ja isompana, niin ja opiskeluaikana, niin se oli sitte jo toinen juttu. Et silloin tietysti jo elettiin vähä omien sääntöjen ja omien mielitekojen mukaan. (GH3.)

Jyväskylän kaupungilla on jo 1800-luvun lopusta ollut vahva koulukaupungin leima. Koululaiset ja opiskelijat muodostivat suuren ryhmän kahviloiden asiakaskunnasta. Opiskelijoita saapui Jyväskylään laajalta alueelta Jyväskylän ympäristöstä, se toi uutta väriä kaupunkiin. Yksittäisen nuoren rahallinen panos kahvilaa kohti ei ollut suuri, mutta opiskelijoita riitti useamman kahvilan asiakkaiksi. Nuoret toivat myös iloa ja elävyyttä kahviloiden tunnelmaan. Seminaari opiskelijoineen ja opettajineen toi kaupungin ja kahviloiden ilmapiiriin akateemista sävyä, ja tuulahduksia suuremmista kaupungeista. Vanhimpien haastateltavieni koulu- ja opiskeluaika osuu juuri sotia edeltävälle ajalle, talvisodan syttyessä marraskuussa 1939 he olivat 12-19 -vuotiaita. 1930-40-lukujen

kahviloihin liittyvät kuvaukset ovatkin nimenomaan tuon ajan nuorten kokemuksia, tuon ajan aikuisia en ole haastatellut. Nuorten kahvilakäynnit painottuvat selvästi iltaan, ja kuuluvat osaltaan vapaa-ajan viettoon. Kahvilat kuuluivat opiskelijoiden illanviettoon ja seurusteluun ehkä samassa merkityksessä kuin tämän hetken opiskelijoille kaupungin pubit tai ravintolat.

Joo, silloin niillä oli vasta aikaa mennä sinne, kyllä! Ja kato silloinhan oli semmoinen tapa, että, että tosiaan se työn ja syömisen ja semmosen jälkeen, sen läksyjenluvun jälkeen lähetettiin Kauppakadulle kävelemään. Siellä tavattiin sitte kaverit ja juteltiin ja sillälaila ja saatettiin mennä kahville jonnekin, miten rahat sallivat ja sillälaila, ja kyllä ne nyt kymmeneen asti ainaki varmasti oli auki ihan kahvilatkin, koska sillohan ei, eihän ihmiset päivällä liikkunu, töissähän ne oli ja koulussahan ne oli. (GH6.)

Päivisin opiskelijat tai koululaiset eivät yleensä kahviloihin ehtineet, päivät kuluivat opiskelun parissa. Sota-aikana koulussa käyntiä jouduttiin jaksottamaan tilanpuutteen vuoksi, jolloin kahviloissa saatettiin viettää aikaa myös päivällä, omien tuntien alkamista odottaessa. Välituntien aikana kahviloihin juostiin lähellä olevista kouluista hakemaan salaa munkkeja. Kahvilakäynnit liittyivät myös olennaisena osana nuorten tapaan kävellä iltaisin Kauppakatua edestakaisin. Kävelyreitti oli Aren aukiolta, Auto-kahvilan edestä Santalan kahvilan kohdalle ja takaisin. Kävellessä tavattiin tuttuja, ja välillä saatettiin poiketa kahviloihin lämmittelemään.

Niin se oli se semmoinen käänköpaikka siinä. Ei sitä koskaa menty Kauppakatua sen pitemmälle, se oli jo kaukana kun käytiin Santalan kahvilassa... Tavallisestihan se käännettiin jo Kansallispankin kulumasta... (GH2.)

Kirjoitushetkellä elävän musiikin esittäminen on suosittua kahviloissa, musiikkiesityksiä mainostetaan ja näin houkutellaan asiakkaita kahviloihin. Elävän musiikin esittäminen kahviloissa ei ole kuitenkaan mitään uutta Jyväskylän kahvilaperinteessä. Edellämainituissa kahviloissa piano ja elävät musiikkiesitykset kuuluivat vakio-ohjelmaan ainakin Santalan, Niinikankaan ja Mustan Karhun kahviloissa. Pianoa soitti yleensä ammattilainen, mutta myös soittotaitoiset asiakkaat saivat luvan soittaa, opiskelijat saattoivat innostua myös laulamaan kahvilassa. Useimmissa kahviloissa oli myös gramofoni.

...Se oli jotenki semmosta lepposan vapaata ja siellä joku saatto keksiä, että ruvetaan laulamaan, ja vilkkaita kun oltiin, järjestyshäiriöitä ei ollu, koska ei ollu alkoholia käytössä eikä siellä muistaakseni tupakoitukaan. Tai ehkä nyt sitä voi olla, mutta ei siellä ollu millonkaan mitään järjestyshäiriöitä, et jos sinne joku häirikkö yritti tulla, niin se poistettiin hyvin nopeesti. sitten että, siellä oli ihan kiva olla. Ehkä se oli äänestä, niinkun luonnollista on, kun nuoria on koolla, niin onhan se vähän kova-äänisempää, mutta mutta se oli, se henkilökuntaki sitten tottunu siihen... (GH3.)

Kahviloissa käyntiä rajoitti varallisuus, vaikka kahvilassa käynti olikin suhteellisesti halvempaa huvia kuin nykyään. Esimerkiksi limsapullon hinta oli kahvilassa hyvin samaa luokkaa kuin kaupoissakin. Nuorilla ei ollut paljon rahaa kahviloissa käytettäväksi.

Kahvilassa saatettiin istua pitkä aika yhden kahvikupin tai limsapullon ääressä, leivoskahveille mentiin jos oli juhlimisen aihetta.

Ei siinä ollu mitään semmosta suurempaa kahvilalislää... Markka viiskytpenniä makso se limonadipullo... ja sen verran se makso kaupassaki...(GH4.)

...Tietysti se saattaa olla, että tarjoilija katto vähän pitkään, no sitte jos oli viis-kuus kaveria siinä pöyvässä, ni sitte joku tilas taas pikkusen jotaki uutta, että kyllä siellä hyvin pienillä rahoilla pelattiin. Et ei ne taatusti rikastuneet, ne tän tyypin kahvilat meistä, ainakaa meistä nuorista. (GH3.)

Nuorten kahvilakäynnit eivät siis perustuneet niinkään kahvilan tarjoamiin tuotteisiin, vaan kahvilan merkitykseen seurustelutilana, paikkana jonne saattoi poiketa kadulta juttelemaan ystävien kanssa, ehkä myös kuuntelemaan gramofonin tai pianon soittoa ja laulamaan.

Haastatteluissa kuvataan todella vähän kahvilan tarjoamia tuotteita, hienoimpien kahviloiden mainitaan tarjoavan kyllä leivoksia, mutta niitä ei sen tarkemmin nimetä tai kuvata. Tämä korostaa mielestäni nimenomaan kahvilan merkittävyyttä seurustelupaikkana, ei leivonnaisten tarjoilupaikkana.

Mä luulen, et tää on ollu yks ihan olennaisia asioita myös Niinikankaan kahvilassa, et mitä sieltä muistellaan, on juuri nää pitkät keskustelut, ja hauskanpito, ja tällänen, et siis se sosiaalinen elämä, joka syntyy siitä, et puhuu toisilleen, kuuntelee toisia... (GH12)

Leivosten näkymättömyyteen aineistossani vaikuttaa myös haastateltavieni ikä: koska he olivat vielä sotia edeltävällä ajalla nuoria, heillä ei ollut varaa leivoksiin. Leivosten vuoksi kahvilaan menivät aikuiset, hyvätuloiset ihmiset. Leivoskahviloiksi mainittiin erityisesti Santalan, Palomäen ja Bäckströmin kahvila, sekä Tähkän ja Vilkon konditoriat. Leivonnaisista kysyessäni haastateltavat muistivat yleensä sota- ja pula-ajan leivoksena tunnetun perunaleivoksen. Leivonnaisista munkit olivat suosittuja, niitä ei pelkästään nautittu kahvilassa, vaan ostettiin mukaan. Esimerkiksi koululaiset saattoivat kerätä rahaa ja valita joukostaan munkinhakijan, joka juoksi välitunnilla salaa hakemaan munkkeja. Tyttökoulusta juostiin salaa munkinhakuun Santalaan ja yhteislyseolta Niinikankaan kahvilaan. Niinikankaan kahvila olikin erityisen kuuluisa munkeistaan, myös Bäckströmin ja Santalan munkit mainittiin. Jyväskylän leivonnaishistoriaan kuuluvat ehdottomasti myös

Ruthin rinkelit, joita oli myynnissä Jyväskylän alueen lisäksi kaupoissa ympäri maata sekä Ruthin omassa myymälässä (GH3). Kahviloista oli mahdollista myös pikkurahalla ostaa leivoksenmurusia ja Ruthin myymälästä vohvelinmurusia. Innokkaimmat kahviloissa kävijät kävivät kahvilassa useita kertoja viikossa. 50-luvulla Valion Baarin perustamisen myötä jäätelöstä tuli tärkeä kahvilatuote. Jäätelö oli erityisesti lasten mieleen ja lisäsi vanhempien ja lasten yhteisiä kahvilakäyntejä.

Suurin osa ennen sotia toimineista kahviloista lopetti toimintansa sota- aikana, tarvikepulan vuoksi leipominen ei ollut mahdollista, eivätkä pienet kahvilat tai konditoria-myymälät tulleet toimeen pelkällä kahvin myynnillä. Kuten kaikki muutkin elintarvikkeet, olivat myös kahvilatuotteet kortilla pula-aikana. Leivonnaiset olivat sota-aikana ylellisyyttä, ruokakupongit haluttiin käyttää leivoksia tarpeellisempaan leipään. Esimerkiksi Santalan kahvilassa järjestettiin sodan jälkeen häätarjoiluja, tarjottavat tuotiin kuitenkin morsiusparin kotoa, kahvilan puolesta tarjottiin tila ja palvelu.

Niinku sielä oli sitte häitä aina sodan jälkeen paljo, määki olin sielä tarjoilemassa ja auttamassa, niin kenen häät sielä oli, niin niiden omaiset toi sitte niitä kakkuja ja pullia ja... että niillä oli ne omat. Että eihän sielä Santalassa silloin enää ollu leipomoo. Kaikki tarvikkeet tuotiin sitte sielä morsiamen ja sulhasen kotoo. Niin tila oli ja palvelu... (GH11.)

Sota-aika merkitsi monille nuorille aikuistumista ja haastateltavieni perheen perustaminen ajoittuu sodan jälkeiseen aikaan. Sota-ajan jälkeen myös suuri osa entisistä kahvila-asiakkaista vaihtui uusiin. Kahvilakäynnit jäivät vähemmälle perheen perustamisen ja lastensaannin ajaksi kunnes taas kahviloissa ja jäätelöbaareissa alettiin käydä mahdollisesti lasten tai omien ystävien kanssa uudelleen.

Musta tuntuu, että minäki kävin sielä, mutta enhän minä sitten enää viiskymmentähvulla joutanu käymään. kun oli pienet lapset ja muuta... (GH4.)

Monelle Jyväskylän ympäristön maalaiskunnissa asuneelle kaupungin kahvilat kuuluvat kaupungissa asioilla käynnin kohokohtiin. Kahvilassa käynti oli juhmallista ja hienoa, kahvilaan vei usein äiti. Kahvilassa nautittiin leivos ja kahvilasta saatettiin ostaa vielä tuliaisiksi esimerkiksi suklaalevy. Tällaisista käynneistä muistetaan erityisesti Asemakadulla sijainnut Palomäen kahvila.

No, minä kävin tosiaan äitin kanssa kaupunkireissulla, tai sitte vähän isompina tyttöjen kanssa, sitte ihan kaupunkireissuilla, kun me asuttiin Korpilahdella ja käytiin sitte, eikä me talvella yleensä käytykään kaupungissa juuri, että kesällä ne oli ne kaupunkimatkat ja silloin oli pakko käydä kahvilla sitten ja ostamassa leivoksia ja ... juomassa mehua, ei me kahvia vissiin välttämättä juotu... (GH4.)

Myös Santalan ja Ruthin kahvilat olivat tuttuja ympäristökuntien maalaisille. Vaikka kahviloiden asiakaspiireissä olikin eroja yhteiskuntaluokan ja varallisuuden mukaan, erityistä maalaisten kahvilaa haastateltavat eivät maininneet. Maaseudulta kaupunkiin torikauppaa tekemään tulleet maalaiset saattoivat myös nauttia kahvinsa torin torikahviloissa, joten tarvetta kaupungin kahviloissa käyntiin ei ollut. Torin lähelle 60-luvulla rakennetulla Tyynelän tavaratalolla ja kahvilalla sen sijaan oli "maalaisten kaupan" leima.

Jyväskylässä 1930-40-luvulla toimineet kahvilat voidaan jakaa asiakaskunnan mukaan useisiin luokkiin: "paremman väen" ja "rahvaan" kahviloihin, kesäkahviloihin, erikoiskahviloihin ja miesväen suosimiin kahviloihin. Joillakin kahviloilla oli myös poliittinen leima. Kahvilat erosivat toisistaan paitsi asiakaspiireiltään myös sisustukseltaan ja tarjottavaltaan. Paremman väen kahvilana voidaan mainita Santalan, Palomäen ja Bäckströmin kahvilat, jotka oli sisustettu kauniisti ja tarjolla oli suuri valikoima erilaisia leivoksia. Rahvaan kahviloiksi voi luokitella Niinikankaan kahvilan, Auto-kahvilan ja Torikahvilan. Niissä tarjoilu oli hieman vaatimattomampaa ja sisustus pelkistetympää. Poliittinen leima oli Lapuanliikkeen seuraajan, Isänmaallisen kansanliikkeen Musta Karhu-kahvilalla, sekä Työväenliikkeen Kansankahvilassa. Kahviloiden poliittista ilmapiiriä ei kuitenkaan aina tuotu haastatteluissa esille, tai sen merkitystä vähäteltiin. Sisustukseltaan kahvilat olivat suunnilleen samaa tasoa kuin edellä mainitut rahvaan kahvilatkin. Erikoiskahviloissa saattoi kahvinjuonnin lisäksi harrastaa myös jotakin muuta. Paukkukorsussa ammuttiin ilmakiväärillä maalitauluihin, Valtiontalon Aula-kahvilassa tanssittiin ja Tammivuoren Biljardikahvilassa pelattiin biljardia. Kesäkahvilat olivat pelkästään kesällä toimivia ulkoilu- ja retkikohteita, nämä olivat Lounaispuiston kahvila, Harjun kahvila, Jyväsjärven laiturikahvila ja Löylyjoen kahvila. Miesväen kahviloissa lorauteittiin kahvin sekaan terästyistä omista pulloista, näissä eivät haastateltavani olleet juuri käyneet. Tällaisia kahviloita olivat Merihelmi, Niemen kahvila, Kahvila Suomi ja Rutasen kahvila, näissä kahviloissa saatettiin tarjota myös ruokaa tai yösijaa kulkijoille.

Tuskin ne mitään mainostivat, eikä se ollut melkein suusta suuhun kulkevaa tietoa, ja ohikulkijassa huomasi, et siinä oli vaan, että kahvila taikka jotain muuta tämmöstä. Että ne tiedettiin ne paikat muutenkin. Ja sitten puhumallahan saatiin selville minkälainen paikka se on. (GH3.)

Haastateltavani eivät kiinnittäneet kahviloiden mainoksiin huomiota, mainonta koettiin myös turhaksi. Pienen kaupungin kahvilat olivat asukkaiden tiedossa ja helposti löydettävissä. Suosituimmat kahvilat sijaitsivat Kauppakadun ja Asemakadun varressa Niinikankaan kahvilaa lukuun ottamatta. Tieto kahviloista ja niiden tarjonnasta kulki kaupunkilaisten keskuudessa suusta suuhun. Koska ihmiset liikkuvat enimmäkseen jalkaisin tai pyörillä kahvilat, kuten muutkin pienet liikkeet oli helpompi havaita ja myös niihin poikkeaminen oli helppoa

Ne löyty vaan ku kaupunki oli aika pieni. Ja ihmiset kulki jalkasin ja pyörällä. Autoja ei ollu. (GH7.)

Sotien aikana suurin osa kahviloista lopetti toimintansa, vain Santalan kahvila jatkoi toimintaansa 50-luvulle. Myös kesäkahviloiden toiminta oli heikkoa: Harjun torni oli purettu sodan jaloista, uusi vesitorni kahviloineen valmistui 50-luvun alussa. Jyväskylän laituri kahvila ei enää ollut käytössä, Lounaispuiston kahvilarakennus purettiin, ja Löylyjoen kahvila lopetti toimintansa. Sodan ja sitä seuranneen pula-ajan jälkeen alettiin jälleen perustaa uusia kahviloita. Myös palvelu kahviloissa muuttui, kun ennen sotia kahviloissa oli asiakkaita palveltu pöytiin, 50-luvulla kahviloissa siirryttiin itsepalvelun aikaan. Amerikkalaisen mallin mukaiset baarit ilmestyivät kaupunkiin, näistä ensimmäisenä Valion Baari. Baari sanalla oli aluksi aivan positiivinen merkitys, se tarkoitti uudenlaista, itsepalvelutiskillä varustettua amerikkalaistyylistä kahvipaikkaa. Vanhojen kahviloiden perinnettä jatkoivat Jyväskylässä Ruthin kahvilat, joista ensimmäiset perustettiin 50-luvulla.

Jyväskylän kaupunki oli ennen talvisotaa, sata vuotta perustamisensa jälkeen, 8000 asukkaan pikkukaupunki, jossa lähes kaikki asukkaat tunsivat toisensa. Sodan aikana Jyväskylään oli sijoitettu myös siirtolaisia ja kaupungin asukasluku oli kasvanut vuoden 1941 alueliitoksen myötä. Sotien jälkeen alkoi nopean muutoksen aika asukasluvun kasvaessa ja vilkkaan rakennustoiminnan alkaessa. Vanha Puu-Jyväskylä sai vähitellen kadota kerrostalojen tieltä, kunnes 60-luvulla keskustan puutalot oli korvattu kivitaloilla.

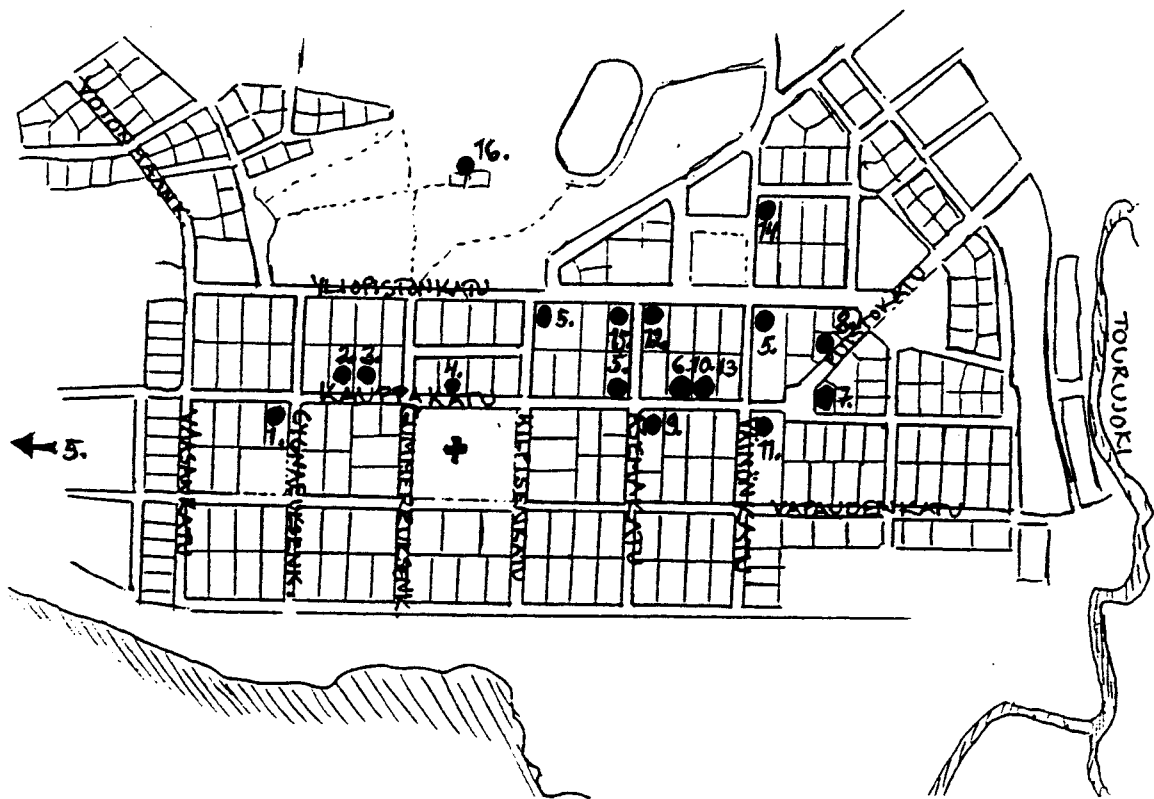
Ja tietysti sitten kun tuli uusia ihmisiä, nii sitte iirattiin, että ketähän noi on, ja varsinki siinä vaiheessa, kun siirtoväki tuli Jyväskylään. Jyväskylässähän oli kaheksantuhatta asukasta ennen talvisotaa, niin melkein me ainaki koululaiset tunnettiin naamalta, että oli kolme oppikoulua, ja tiedettiin, että toi o yhteiskoulussa ja toi on lyseossa ja toi on tipolassa. (GH3.)

Tää pariskunta kerto mulle, että ku he seurusteli, ni toinen asu jossain täälä päässä kaupunkia, toinen tuola päässä kaupunkia, niin ku heillä oli treffit, niin he näki Kauppakadun päästä päähän, ku toinen jo tuli sieltä...

Et se,se kertoo siitä liikenneruuhkasta ja ihmispaljoudesta... (GH8.)

Tää muuttu tää pikkunen Jyväskylä, kyllä aivan huikeesti juuri sillon, et tuntuu veikeeltä ajatella, että täälä on nyt asukkaita seitkyviistuhatta. Että tää ei enää oo ollenkaa ihan pikkukaupunki. No tässä tietysti yhtenä suurena tekijänä on yliopisto, sehän on selvä, että siinähän on tuhansia ihmisiä kuvioissa mukana, mutta se että tää aika nopeesti kuitenkin kasvoi, täähän kasvoi sillon nelkytyks suuresti, ku tähän tuli nää ahueliitokset, ku liitettiin Tourula ja Lohikoski ja kaikki nää ympäristöt sitten, niin sillon tuli väkee lisää, samalla tuli sitte Karjala kuvioihin mukaan. (GH3.)

4. 1960-70- LUVULLA SUURI MAAILMA SAAPUU KAUPUNKIIN JA SEN KAHVILOIHIN

(Kartan pohjana Jyväskylän kaupungin asemakaava 1951)

- 1) Grillibaari, Kauppakatu 8, 2) Hospitsi, Kauppakatu 11, 3) Kaptah, Kauppakatu 13,
- 4) Valion Baari, Kauppakatu 19, 5) Ruthin kahvilat: Kilpisenkatu 14, Asemakatu 14,
- Yliopistonkatu 40, Alvar Aallon katu 7, 6) Herkkusuun kahvila Tasku, Kauppakatu 35,
- 7) Aren Baari, Puistokatu 2, 8) Kissanviikset, Puistokatu 3, 9) Sokoksen kahvila,
- Kauppakatu 24, 10) Askon kahvila, Kauppakatu 35, 11) Centrumin kahvila Minna,
- Kauppakatu 32, 12) Tyynelän kahvila-ravintola Kultakökönen ja myyntipiste Herkkula
- Yliopistonkatu 32, 13) Jyväshovin kahvila, Kauppakatu 35, 14) Mesikämmen,
- Väinökatu 38, 15) Siklan Baari, Yliopistonkatu 30, 16) Harjun kahvila

Vuonna 1960 Jyväskylästä tuli uuden Keski-Suomen läänin keskus. Samana vuonna Jyväskylän kaupungissa oli asukkaita 38168. 60-luvun alussa kaupungin väkiluku lisääntyi muuttovoiton ansiosta ja vuoden 1965 alueliitos toi kaupunkiin 5000 uutta asukasta. Vuonna 1970 Jyväskylän asukasmäärä olikin jo 57370. Jyväskylän pikkukaupungista oli kasvanut kaupunki maan suurimpien kaupunkien joukkoon. Myös kaupungin elinkeinorakenne muuttui: teollisuustyöväestön osuus väheni kaupan ja palveluiden osuuden kasvaessa. Rakennustoiminta oli edelleen vilkasta sekä asuinhuoneistojen että liike- ja julkisten rakennusten osalta. Kun kaupunki oli vielä ennen toista maailmansotaa ollut puutalokaupunki, 60-70-luvulla se muuttui kivitalokaupungiksi. Vanhat matalat puutalot purettiin järjestelmällisesti ja korvattiin korkeilla kerrostaloilla - 60-luvun lopussa vain viidesosa asuinrakennuksista oli toista maailmansotaa edeltäneeltä ajalta. Ajanjakson aikana syntyivät myös monet kerrostalokaupunginosat keskustan ympäristöön. Kerrostalojen myötä aiemmin avara ja valoisa katutila muuttui kapeaksi ja hämäräksi. Kadut päällystettiin asfaltilla ja nopeasti lisääntynyt autokanta aiheutti ongelmia liikennejärjestelyihin. Liikenneongelmia yritettiin ratkaista monin tavoin, Kauppakadun alapää muutettiin joukkoliikennekaduksi Kirkkopuistosta Aren aukiolle saakka. Ajatuksena oli muuttaa Kauppakatu kävelykaduksi, kun kaupungin ohimenotie valmistuisi. Kaupallinen elämä keskittyi ja yksityiset pikkupuodit hävisivät katukuvasta, 60-luvun alussa katukuvaan ilmestyivät myös ensimmäiset tavaratalot. 70-luvulla tulivat automarketit, joiden myötä keskustan kaupallisen elämän pelättiin kiihtyvän. Varsinainen liike-elämän keskus sijaitsi kauppakadun alapäässä, rajoittuen Kauppakadun, Yliopistonkadun, Puistokadun ja Kirkkopuiston väliselle alueelle. Koulukaupunkina Jyväskylän maine ei ollut enää yhtä vahva kuin sotia edeltävällä ajalla. Koululaitos yhtenäistyi 70-luvun alussa, kun peruskoulujärjestelmä syntyi. Lukiosta tuli erillinen keskiasteen koulu ammatillisen koulutuksen rinnalle. 60-70-lukujen vaihteessa koulumaailmaan levisi yhteiskuntatietoisuus ja politikointi. (Tommila 1972, 580-655; Jyväskylän kirja 1997, 9-283; Jäppinen 1995,72.)

Kahvilat nuorison tapaamispaikkoina

Haastattelujeni perusteella 60-70-lukujen kahvilat olivat erityisesti nuorison tapaamis- ja ajanviettopaikkoja. Perinteisten kahviloiden rinnalle tulivat baarit. Myös tarjonta muuttuu: baareihin yhdistetään ruokatarjoilu ja pikkusuolaiset. Monet alkujaan kahviloiksi perustetut paikat muuttuvat kokonaan ruokapaikoiksi, ravintoloiksi. Keskioluen vapautumisen myötä 1968, anniskeluoikeuksien saanti helpottui, monet kahvilat alkoivat tarjoilla myös olutta ja paikat muuttuivat kahviloista kaljakuppiloiksi. Myös aiemmin kahviloihin liitetty baari-sana alettiin liittää kaljakuppiloihin. 50-luvulla perustetuista kahviloista jatkoivat Ruthin kahvilat ja Valion Baari, uutena tulivat mm. Puistokadun

Kissanviikset, Herkkusuun kahvilat, Kaptah ja Hospitsi Kauppakadun yläpäässä. Itsenäisten kahviloiden rinnalle tulivat myös tavaratalokahvilat Mäki-Mattiin, Askoon, Tyynelään ja Sokokseen. Keski-Suomen museon kahvila Ruusupuisto oli vuokrattuna Ruth Oy:lle vuosina 1961-65. Vuonna 1965 perustettu Ylä-Ruth aloitti toimintansa kahvilana. 1960-70- lukujen kahviloista tärkeimmiksi nousevat Valion Baari, Kaptah, Hospitsi, Ruthin Vintti ja Lyseon kulmalta Siklan Baari. Tavaratalojen kahvilat ovat myös nuorisolle mieleisiä kohtaamispaikkoja. Monista muista baareista on hajanaisempia muistoja.

Valion Baari

Jo viisikymmentäluvulla perustettu Valion Baari jatkoi toimintaansa vanhalla paikallaan Kirkkopuiston kupeessa. Baari oli edelleen nuorison suosima jäätelöbaari, mutta ajan kuluessa kahvilan toiminta muuttui ruuan ja keskioluen tullessa mukaan tuotevalikoimaan. Myös rauhallinen ilmapiiri muuttui levottomaksi. Kaupunginliikenteen bussipysäkit sijaitsivat Valion Baarin ulkopuolella.

Koska on kyseessä se Valion baari ollu, niin se on ollu se jäätelö. se siihen aikaan, et sehän oli kuuskythuvullaki, niin se oli sellanen, lapselle sillon kauhee elämys se jäätelö, että kyllä siihen aikaan sitä kotipullaahan sai, niin se ei se pullakaan niin viehätänny, ehkä ku sitten taas myöhemmin... Jaa-a, kyllä se tais olla jo, saiko ne annokset sitte niinkun siitä tiskiltä saman tien, kyllä se on ollu sillai, että ei oo ollu palvelua... (GH5.)

Et se oli semmonen siinä kuuskythuvun, tämmönen hippiajan keskuspaikka. Mulla ei oo mitään omakohtasta kokemusta, mutta sillon ainaki puhuttiin, että myöskin nää hasis-hommat hoitu siinä, niinku Valion baarin ja Kirkkopuiston siinä tienoilla. Että aikasemminhan se tunnettiin nimenomaan niinku, nimi Valio, nimestäki jäätelöbaarina, että vaimo on suunnilleen samoja ikä. ni, vanhempiensa ja siskojensa kanssa pyhämeikoissa käyny sielä jäätelöannoksia syömässä... Se muuttu sit silleen, ja se oli ruokapaikkaki siinä välillä, mutta sit siinä rupes tää tälläne hippijengi pyöriin, eihän ne paljo mitää ostanu, ja sitte nää maksavat ruokailijat rupes kattoon, että mitäs tää tämmönen, ja minust tuntuu, että siinä oli varmaan niinku tämmösiä ongelmia sen kanssa, että miten se niinku taloudellisesti kannatti. (GH13.)

Valion Baari Kirkkopuiston kupeessa säilyi edelleen suosittuna jäätelöbaarina, johon lähdettiin varta vasten lasten kanssa paremmin pukeutuneina tai poikettiin jäätelölle ostosten lomassa. Sisustukseen ei ole juuri kiinnitetty huomiota, koska varsinkin lapsille jäätelö oli kahvilan tärkein asia ja jäätelöannoksen valmistumista metalliseen jäätelökulhoon seurattiin huolella tiskin takaa. Tuotevalikoimiin kuului myös pirtelö.

1960-luvun edetessä Valion Baarista alkoi muodostua jengien kantapaikka, vaikka Baarissa kävi kaikenlaisia nuoria, se oli erityisesti hippijengin suosiossa.

Valion baari, se oli sitten, voi sanoa, että siinä kävi semmonen, niinku vielä kovempi jengi, kun tuola Ruutin Vintillä, ja sanotaan, et tämmöset alottelevat huumekokeilijat, ja pienet huumeidierit pyöri siellä. Viiskythuvulla se oli pitkään jäätelöbaarina, kuuskythuvullakin siinä uudessa maalaisten talossa, Maatalossa, mutta sanotaan, että se rappeutu, siitä alko tulla semmonen linja-autoaseman baarin kaltainen paikka, sanotaan, että sen keskioluen myötä minusta siinä tapahtu suuri rapautuminen, ei siellä enää perheet käyny jäätelöä syömässä, ne etti sitte muita paikkoja. Se alko niinku rappeutua, tai onks se nyt rappiota vai ei, mut sanotaan, että suuri maailma tuli sitten näiden, mitä nyt ne miedoimmat huumeet, nyt sitten oliskaan, niin semmosia siellä rupes pyörimään. Ja sanotaan, et tämmösiä siihen liittyvää pikkurikollista jengiä. Tää on minun kuvani siitä, kyl mä sielläki kävin, et kyllä mä siellä jengiä tunsin, ja siinä tapahtu hyvin suuri muutos siinä, et sieltä niinku hillitystä jäätelöbaarista tällaseen, pikkukaupunkimaisittain kovan jengin paikaks, että... et, kyl siellä niinkun monenlaista näki ja kuuli. (GH12.)

Mut tota, näistä kahviloista varmaan ehkä tärkein oli silloin nuorisolle toi Valio, se Valion Baari tässä Kirkkopuiston kupeessa, joka oli vielä kaikenlaisäks hirveen ruma... Se oli semmonen just, joss on lastulevypöydät, ja oikein siis mahdollisimman ankee, lattiatki semmonen niinku koliseva, ja... Mutta eihän silloin katottu mitään tämmösiä sisustuspuolia... No, mutta iltasella se kyllä nuoriso vallotti sen sitte ihan, sinnehän piti oikein portsariki hankkia sitte myöhemmässä vaiheessa, joskus seitkythuvulla se rupes oleen jo vähä... remuisaa sitte. Ku se oli kanssa semmonen, että kimpassa linsapullo ostettiin, että ei sekään paikka varmaan meistä paljo rikastunu... sittehän siin tuli niitä murheellisempia ilmiöitä myöhemmin, ku Kirkkopuistossa oli väkee paljo, niin siellä oli myöski sitte näitä pilvi-ihmisiä, niin siellä oli kans semmonen yks kauppapaikka sitte, ikään kuin, semmonen kohtaupaikka, mutta kyllä se enimmäkseen oli ihan siis tosiaan viatonta puuhaa, ja iltasella, se liitty siihen, ku ravattiin tossa tien yli puistoon ja baariin... Nii, että jos sade yllätti, niin baarissa tietysti paljo... Ja se siinähän, sehän päätyki niin kauheen murheellisesti sit se Kirkkopuiston aika kaikin puolin, ku siellä tapahtu se yks murha silloin, seitkythuvun alkua, ku se yks poika tappo sen portsarin... Se oli kauhea, onneton tapaus, kyllä... Nii sen jälkeen, sielä kai lakattiin ihan käymästäki, että se muuttu kyllä koko tyyl... Mun se vanhin poika on syntyny seitenyks, ja kyllä mää sen kanssa oon sielä käyny montaki kertaa, just kun se on ollu pikkunen, että ei siinä mitään, mää nähny siinä mitään ristiriitaa, etteikö siellä voinu sitte jossain muussaki asioissa käyä. Mut ei sitä sit silloin myöhemmin tosiaan paljo tullu käytyäkään... Se Valio oli aika iso, ainaki niinku suhteessa, no se on nyt se ihan sama ku se Rosso, sehän on se sama tila, paitsi vähä eri näkönen ku se oli, sehän näytti silloin haltilta, koska nythän se on silleen värejä ja pehmeempää, mut se oli niin semmonen valkonen ja kalsa, ja sisustukseltaan kaamea. Niinhän ne oli suurin osa paikoista, et ei sit ollu varaa silleen ihmeemmin koristella. (GH14.)

-Mä muistan taas tosta kirkkopuistosta Valion kahvilan. Se oli semmonen...

-Yhteen aikaan käytiin, joo...

-Siellä oli pitsiverhot, vai mitkä, semmoset hyvin läpinäkyvät. Ja harvoin sielä tuli käytyä, mutta silloin tällöin.

-Niin se oli sitte jo, kun oltiin päälle kymmenen, mä muistan, ku toi mun siskon ja Lauran kans käytiin monesti ja ne oli keskikoulussa samalla luokalla.

-Ei se musta ollu kauheen, ei se kauheen hieno ollu, et se oli enemmän ehkä semmonen vielä... Nii, semmoset jotku puupöydät, ja ehkä semmosta kaupungin miesväkee istumassa aika usein, että ei se mikään semmonen tunnelmallinen paikka ollu.

-No, meinasin sanoa, että pirtelöö juotiin hirveen usein.

-Mä muistan kans Valion baarin just jäätelöbaarina. Niinku silloin tosi vanhoilta ajoilta, että oltiin varmaan kyllä alle kymmenen-vuotiaita. Ja ei varmaan koulussakaan niinku varhaisempina aikoina. Sitä oli tosi pieni, koska ei edes yletyny niinku siihen tiskille... Se neiti oli siellä tosi korkeella, ja sit näki ku se teki niitä annoksia siinä, ja ne metalliastiat muistaa hyvin, ja, ja tota sen kermavaahopursottimen. (GH10)

Valion Baarin maine muuttui huonompaan suuntaan jengien vallattua paikan. Viereinen Kirkkopuisto oli myös nuorison suosiossa, nuoriso vaelsi Kirkkopuistosta sisälle baariin ja takaisin. Keskioluen vapautumisen jälkeen Baari sai myös anniskeluoikeudet ja siellä alkoi

istuskella myös kaupungin miesväkeä kaljatuopin ääressä. Myös miedommat huumeet tulivat mukaan kuvioihin, Baarista saattoi ostaa tai saada tietoonsa pimeän pullon tai varastetun tavarahan ostopaikan. Vaikka Valion Baariin yhdistetään lähinnä hippiaate, siellä kävi nuorisoa laidasta laitaan. Nuoriso valtasi Baarin yleensä iltaisin, päivällä Baarissa oli rauhallista ja siellä saatettiin yhä käydä lasten kanssa jäätelöannoksilla. 70-luvulla meno oli iltaisin jo niin rajua, että Valion Baariin hankittiin portsari. Valion Baarin ja Kirkkopuiston aika nuorison kokoontumispaikkana sai ikävän lopun, kun nuori asiakas puukotti portsarin. 70-80-luvulla entinen jäätelökahvila oli muuttunut ruoka- ja keskiolutbaariksi. Päivällä asiakkaita Valion Baariin toivat Kirkkopuiston kohdalla Kauppakadulla sijainneet kaupunkiliikenteen linja-autojen pysäkit. Sisustukseltaan Valion Baari oli melko yksinkertainen, tila oli sama, kuin nykyisessä Ravintola Rossossa, kuitenkin avoimempi ja hallimainen. Valkoiset seinät loivat kalsean ja steriilin vaikutelman. Pöydät olivat lastulevypöytiä ja lattia oli "koliseva".

Kilpisenkadun Ruth

70-luvun lopussa kuorma-auto törmäsi Yliopistonkadun ja Kilpisenkadun kulmassa sijainneeseen Ruthin kahvilaan, jonka jälkeen konditoria-kahvila siirrettiin samalla tontilla sijainneen Sisä-Suomen auton tiloihin tiilitaloon. (K-SM: Inventointikertomus.) Autoliike muutti uuteen liikerakennukseen Halssilaan.

Niin sitte se siirty tähän kivirakennukseen... Se oli joskus seitsemänkymmentäluvulla. Niin se autoliikehän siinä oli aika kauan, sittehän se siirty tuonne Halssilantien varteen... Autoliike lähti pois ja tuli kahvila... Kyllä siinä perusteellisesti muutettiin, sehän oli semmonen pitkä, kapee huonetila. Sehän nyt on ihan nykyajan tuote, eikä siitä kauaa oo kun se hävis siitä. (GH4.)

Se missä minä kävin kahvilla, silloin kun minä oon käyny työaikana ja silloin ni, nimeomaan siinä Ruutin kahvilassa, siinä Sisä-Suomen moottorin huoneustossa. Se vanha kivitalo mikä oli pääty tähän keskustiellepäin niin siinä. Ja siinä oli sitte järjestys semmone, että ensin piit ottaa sitte kahvi ja maksaa... pöytiin mennessä. Ihmiset kumminki menivät ensin kassalle ja sitte menivät sinne... menivät väärin päin. Ja minä aina koiruuttani vielä kysyin ku menin sinne, että kumpia päin tässä nyt männään? Tiesin kyllä hyvin miten päin kuulus mennä, mutta käytännössä mentiin aina päin vaston. No ainakin tuoreet pullat siinä oli, ja hyvin ystävällinen palvelu. Ja sitte siinä oli tilaa niin paljo, että sieltä sai aina oman pöyvän. Hirveen pitkä sinne, se tila. Ja sitte sitä ei ollu yritettykää modernisoija mikskää englantilaiseks pubiks, vaan se oli se vanha verstaalle tehty kahvila. Että se oli semmonen. Se oli koko ajan samanlainen, ei sitä koskaan, mä muista, että olis yhtää muutettu sisältä. (GH2.)

Se oli semmonen pullapaikka, eihän me semmosilla oikein mittään tehty, ku eihän meillä.. pullathan oli hirveen kalliita... Se, mä oon käyny siellä varmaan ihan silloin, ku se on viimeisiä aikoja ollu tossa, tosiaan nyt vasta ihan, kaheksankyt tai yheksänkyltluvulla... (GH13.)

Uuteen rakennukseen siirretty Ruthin kahvila oli rauhallinen kahvipaikka. Kahvilan etuosassa sijaitsi konditoria-myymäla, sen takana kahvilan myyntitiskit ja pitkämäisen huonetilan perällä, muutaman askelman myymälätalaa korkeammalla sijaitsivat pöydät. Myöhemmässä vaiheessa kahvilaan lisättiin myös terassi. Kahvilatila oli hämärä, kahvilan perällä ei ollut ikkunoita. Seinillä oli mustavalkoisia valokuvia R.Ruthin yrityksen alkuvaiheista. Kahvila pysyi toiminta-aikansa samanlaisena, sisustusta ei juuri muutettu. Tämä muuttumattomuus oli myös asiakkaiden mieleen. Kahvilassa ei yleensä ollut tungosta, pöydän saanti omaan käyttöön oli helppoa.

Koska Ruthin arvostettu leipomo sijaitsi aivan vieressä, myös kahvila oli tunnettu leivonnaisistaan. Ruthin tuotteiden valikoimaa, tuoreutta ja laatua arvostettiin. Toisaalta paikan maine "pullapaikkana" myös karsi asiakkaita, esimerkiksi vähissä varoissa olevat nuoret eivät olleet kiinnostuneita pullista ja leivoksista, koska ne maksoivat paljon. Merkittävien tapausten, kuten ylioppilaskirjoitusten jälkeen, Ruthin kahvilassa saatettiin käydä palkitsemassa itsensä leivoskahveilla. Leivoksissa käytettiin runsaasti kermaa ja rahkaa, nimeltä Ruthin kahvilasta muistetaan Pariisin leipä ja perunaleivos. Paikan rauhallinen sijainti ja maine ei ehkä myöskään kiinnostanut nuorisoa. Työssäkävijät poikkesivat kahvilassa ruoka- tai kahvitunnilla. Ruthin kahvilan ystävällinen palvelu muistetaan myös.

Ruthin Vintti

Väinönkadun ja Yliopistonkadun kulmaukseen perustettiin Ruthin kolmas kahvila vuonna 1959. Ruthin Vintti toimi kahvilana 60-luvulla, kunnes kahvila muutettiin vuosikymmenen lopussa anniskeluravintolaksi.

Väinönkadun ja Yliopistonkadun kulmassa. Kuneliuksen paikalla. Ku Yliopistonkatu levennettiin, niin siihen jäi semmonen puolikas tontti, siihen rakennettiin semmonen, missä on se kansallispankki alaalalla ja Ruth yläällä. Ja siitä tuli sitte semmonen, se ol niinkun tarkotettu alunperin kai, että siit ois tullu semmonen oikee immesten paikka, mutta sev valtas nuoriso heti kerralla sillon alakanunsa. Ja se ei, se emäntä tykänny yhtään siitä tyylistä, ku se ol sisustanu sitte niinku arvokkaaks salonkimaiseks ja nuoriso valtas sen... Puperteettikahvilaks sitä sanottiin. Mutta sittehän se jälkeempään on muuttunu sitte taas ihan kaljupaisten kitoradaks se paikka. Juu no joo, no se sama sakki tietysti käy edelleenki siellä! (GH2.)

Sellasen mummon kanssa, kenen kanssa käytiin, se oli kamalan hienoo lapsena, kun pääs mummon kanssa kaupunkiin ja, mä oon ollu varmaan semmonen viis-kuusvuotias, sellanen vuonna tuhat yheksänsataa syntyny mummo vei mua kahville, tai siis oikeestaan jäätelölle, baariin aina, se oli Ruthin Vintti, se oli siihen aikaan se oli sellanen jäätelöpaikka ja sama kun sitte siinä kirkkopuiston laialla sitte tämä Valion baari. Nehän oli aika semmosia askeettisia, mitä tyylisuuntaa se nyt on voinu olla silloin kuus, kuuskytluvulla, et tota, et ei mitenkää sellasia viihtyisiä, kun taas nykyään on, et siihen sisustukseen niinkun satsataan, et ihan sellaset vakiotuolit vaan, ja mitä se Valion baariki on ollu ja sama ku se Vintti... Aika semmoset niinku kolkon tuntusiahan ne on jotenki ollu ja eihän se siinä iässä, se jäätelöhän se oli se tärkein tekijä, niin ne jäätelökupit mieleen, ettei ne lapset niinku kahvia juonu, ei se kuulunukkaa että ois, sitä kahvia harrastanu... (GH5.)

Kahvila sijaitti rakennuksen toisessa kerroksessa ja sen nimeksi tuli Ruthin vintti. Kahvilan oli tarkoitus keskittyä palvelemaan kaupungin aikuisväestöä, mutta aikomuksista huolimatta nuoriso otti paikan omakseen. Myös Ruthin Vintin suosikkituotteisiin kuuluivat jäätelöannokset. Keskiolutoikeuksien vapautumisen myötä Vintti muuttui anniskeluravintolaksi vuonna 1968. Nykyään Vintti tunnetaan anniskeluravintolana, eikä moni edes osaa yhdistää sitä kahvilatoimintaan, niin vahvan anniskelupaikan leiman se on saanut.

Ja tota, sitte oli toi Ruutin vintti, mut se oli taas sillä tavalla eri, vaikka sielä limsalla kyllä istuttiinki, mutta tota, sehän oli kuitenkin niinku ravintola, että se ei tähän sillai, mut se oli varsinainen se paikka, missä tota, Jyväskylän noi kuuskyt, seitytluvun vaihteen nuorisot oli ihan järjestään, ketkä jossaki liikku, niin se oli se Vintti kaikkein kuuluisin paikka siinä keskustan poppareilla, niinku, Beatles-fanit ja sillä tavalla... No siellä oli poppareita, joo niin oli... Joo sitä piisas, sitte ku se oli just sitä siihen aikaan, tossa kuuskytluvun loppuajan, seitytluvun vaihetta, silloinhan oli ne leirit justinsa, raggarit ja popparit, ne oli nää leirit. Jostain syystä ne popparit ärsytti raggareita hirveesti, vaikka ne oli ihan kilttejä, hippieitä, tämmöstä hippiehenkistä, mutta se otti sitte päähän näitä, näitä toisia jostain syystä, ja niin se oli sit semmosta rettelöintiä. Se oli semmosta, sitte taas nää oli enempi semmosta kouluja käymätöntä porukkaa, sitte siinä torijengissä, että siellä oli sit semmosta, viinanmyyntiä ja pikkurikkolista, ja mitä siinä nyt oli sellasta... Ne oli vähä silleen niinku monesti laitapuolen lapsia ollukka, se sitte ne oli tällasia sitte koululaisia enempi iässä, valtaosa niinku justiin, ihan lukiolaiset ja muuten sitte koulua käyny tuossa. Että se kyllä erotti, että onko jossain amiksessa, vai onko missään, vai onko tota lukiossa. Se oli ihan selkee kulttuuriero. Hippieitä täällä oli paljon, missä nyt oli, eihän noita kahviloissa ollu automaattia, mutta sielä Vintillä esimerkiksi oli, niin että kuunneltiin niitä levyjä sitte automaattista jonku verran. Ja se Ruutin vintti, niin kyllä se oli kanssa, ku se emäntä sai aina päähänsä vähän niinku sisustella, niin siis se oli... Se ois ihan totta pitäny jotenki dokumentoia se sisustus, ku siinä oli kaikkee! Siis kaikki väritki, niin, jos ois ruvennu tarkemmin kattomaan, niin päänsäryn siit ois saanu, se oli siis tosi, sisustuksen kukkanen. Joo, se oli vähän järkyttävä... Sielä kaikenlaista lastulevystä tehtyä hörhelöä, ja siis värit, aivan siis kamalia! (GH14.)

Kahvila-ajalta Vintistä ei ole paljon muistoja, 60-70-lukujen vaihteessa Ruthin Vintti oli lähinnä poppari- ja hippiehenkisen nuorison kantapaikka, jossa istuttiin juttelemassa ja kuunneltiin musiikkia levyautomaatilta. Nuoriso, joka kävi Ruthin Vintillä oli lähinnä lukionuorisoa. Ruthin Vintin popparinuorison kanssa kilpaileva ryhmä oli viereisen torin liepeillä liikkuva raggarijengi. Raggareissa enemmistö oli ammattikoululaisia tai kouluttamattomia nuoria. Sisustukseltaan Ruthin vintti muistetaan erikoisena, värejä oli paljon ja kalustus oli muutenkin kirjavaa.

Ruthin kahvila toimi myös Keski-Suomen museon kahvila Ruusupuistossa vuosina 1961-65. (K-SM: Keski-Suomen museoyhdistys, kertomukset toimintavuosilta 1961-1965.) Paikka ei ollut kovin tunnettu, sieltä sai sekä ruokaa, että leivonnaisia. Kahvilan valttikorttina oli parvekkeelta aukeava järvinäköala.

...Sielä sai jotain ruokaaki ... Se oli siinä vanhan, vanha osasto tai mikskä nyt sanottiin siinä ylätasanteella, oli parvekekin oikein että sai ulkona...Ketkä siellä kävi syömässä niin tiesivät, että se on siellä. Eipä se kovin kauaa sitte toiminutkaan. (GH4.)

Sitä minä jäin kaipaamaan. Se oli käva paikka. Se oli parvekkeella, sinne järvelle päin oleva parveke eikä ollu koskaan tungosta ja oli hyvät pullat ja... Sielä minä kävin noin niinku ihan kävelyllä, ni että se päätepisteenä. Se oli semmonen paikka mutta, ne hupeloi sen pois... (GH2.)

Ruutillahan oli muitakin baareja, siinä oli siinä, missä nyt on Elonen, niin siinä samassa talossa, se oli siinä ku mennään sitä Asemakatua ylöspäin, niin sielä oli siis, jossa myös istuttiin aika usein. (GH12.)

Kissanviikset

Sirkka Parviainen perusti vuonna 1963 Kissa-ravintoloihin kuuluvan Kissanviikset-kahvilan Puistokadulle. Kahvila sai anniskeluoikeudet vuonna 1968, anniskeluoikeuksien jälkeen kahvila muuttui ruokaravintolaksi.

Se oli siis ihan saman lailla kun kai nytkin on edelleen, eli siellä on se alakerta, ja sit myöhemminhän sinne synty kabinetti sinne taakse, ja sit ol tää yläkerta, ja siihen aikaan, ku se oli kahvila, niin meitä istu sielä oppikouhulaisia kyllä runsain määrin, pääasias siis siellä alakerrassa. Siellä sohvai kierti sitä ympyrää, ja usein sielä istuttiin yhden kahvikupin ääressä, että ei kai se nyt kovin tuottosa se ravintola ole ollu, mutta meidän sallittiin olla sielä, ja seurustella, et sinne monet tuli koulureppujen kanssa kolmelta, ja lähti yhdeksältä sitte pois sieltä. Saatto olla, että se oli semmonen turvapaikka tai joku muu paikka niinku olla ja tavata kavereita, ja siellä sai polttaa tupakkaa myöskin, eli niinku oli vapaammin kun kotona, ja sitten kyl mä luulen, että se varmaan osuu siihen kuudenkymmenenkuuden, kuudenkymmenen seitsemän nurkille, koska me kuitenkin sielä saatettiin käydä, mäkin vasta kuuskytkaheksan olin täysikänen, kyl me sielä käytiin, vaikka sielä oli jo alkoholitarjoilua, mutta et minusta se muuttu ihan siinä, näihin aikoihin, kun muutki, niinku Ruuttiki sillon kuuskytseitsemän kai sai oikeudet, tai kuuskytkaheksan, niin mä luulen, et samoihin aikoihin Kissanviiksetki muuttu sitten kapakaks. Että aika monta vuotta mäki siellä ehdiin käydä siinä kahvilavaiheessa. Ja sit siellä oli, mehän oltiin sit vakiokundeja, monetkin siellä, ja saatiin tiettyjä etuja, esimerkiks siellä oli erittäin kuuluisat hampurilaiset. Ne oli ensinnäkin tehty hyvästä jauhelihasta, ja se sämpylä nyt oli ihan normaalin kokonen, se pihvi oli koko sen lautasen koko. Ja sit ne jossain vaiheessa, se oli ilmeisesti niille niin epäedullista tehdä niin valtavaa pihviä, niin se pihvikoko pieneni, mut me vanhat asiakkaat pystyttiin vielä niinku puhumaan semmonen vanhan aikane hampurilainen siihen samaan hintaan, joka makso jonku markka nelkyt penniä sen aikasta rahaa, jollon me saatiin se iso pihvi, ja siihen sipulia runsaasti, et se oli semmosta suurta juhlaa siihen aikaan... (GH12.)

Tää Kissanviiksi mum mielestä, mä olen luokitellu sen tämmöseksi, että se oli niinku porvaristeinien kahvila, vois sanoo näin, että teinejä me koettiin selvästi olevamme, ja monet oli tai siis, voi valtaosaltaan sanoo, et kaikki oli porvarisperheistä, jotka... oli oikein tämmönen sosiaalinen status oli ehkä tämmöstä ylempää keskiluokkaa, tai siitä vielä ylöspäin. Ja sitten tosiaan siellä me Teiniteatterilaiset viihdyttiin

Kissanviiksessä, just sen tämmösen, se oli kellariloukko, kirkkaalla kesäpäivälläki se oli hämärä, se teki sen jännän vaikutelman. Mä luulen et se miljöö niinkun oli yks osaltaan luomassa sitä, et sinne mentiin vähän niinkun piiloon. Ihan toiseen maailmaan, ja et just tätä Teiniteatterin porukkaa, joka me aika paljon sitte istuttiin myös tässä NMKY:n, tässä Ruustinnassa, niin tuota, me oltiin sitte hyvin monenlaisista perheistä, et meidät yhdisti tietysti sitte tämmönen harrastustoiminta, ja sanotaan toi yhteiskunnallinen kiinnostus. Myös Kissanviiksiin, siellä hyvin paljon keskusteltiin tämmösiä yhteiskunnallisia kysymyksiä, me käytiin rajuja väittelyitä, etten mä tarkota sitä, että me oltais oltu homogeenisiä, poliittisesti ja yhteiskunnallisilta mielipiteiltä, vaan päin vastoin, se kirjo oli hyvin laaja, ja melkein kaikkia virtauksia siellä edustettiin, ehkä nyt ei ihan äärifasismia, mutta et kyllä hyvin jyrkkiä käistoja... (GH12.)

Kissanviikset toimi alkuaikoinaan 60-luvulla kahvilana. Kahvilassa oli katutasossa yläkerta ja kellarikerroksessa alakerta. Alakerta oli teini-ikäisten oppikoululaisten vakiopaikka, aikuiset pysyttelivät lähinnä yläkerrassa. Myös kahvilan henkilökunta piti koululaisia kanta-asiakkaina, vaikka he eivät ehkä rahallisesti mitattuna olleetkaan kannattavimpia asiakkaita. Kahvilan vakiojengillä oli tapana tulla kahvilaan suoraan koulusta reppujen kanssa ja istua siellä jopa iltayhdeksään. Kahvila saattoi merkitä koululaisille turvapaikkaa, jossa saattoi tavata kavereita ja seurustella ilman häiriöitä. Kahvilassa sai olla myös vapaammin kuin kotona, esimerkiksi polttaa tupakkaa. Seinänvierustoja kiertävät sohvut muodostivat myös erinomaisen keskustelupiirin. Koululaiset saattoivat istua pitkään yhden kahvikupin ääressä, mutta erityisen tunnettu Kissanviikset oli hampurilaisistaan.

Kissanviiksissä houkutteli myös kahvilan tunnelma - hämäään alakertaan mennessä koki olevansa piilossa, kuin toisessa maailmassa. Myös Teiniteatterin porukka viihtyi Kissanviiksessä. Informanttini luokittelee kahvilassa käyneen nuorison porvaristeineiksi, ylempää keskiluokkaa olevien perheiden lapsiksi. Yhteistä Kissanviiksessä kävijöille oli yhteiskunnallinen kiinnostus. Yhteiskunnasta, politiikasta ja myös suuren maailman tapahtumista, esimerkiksi Vietnamin sodasta, keskusteltiin ja väiteltiin.

Herkkusuun kahvila, Tasku

Ja sitte tossa, missä on nyt postipankki, niin siinä oli semmonen ihan pieni, Herkkusuun kahvila, jota sanottiin Taskuksi. Siellä sitte käytiin joskus kavereitten kanssa, sen muistan.

-Se oli varmaan aika usein, koska toia, mä muistan kans, ku oli se meidän kaveri, siellä sai punssileivoksia, ja se kävi niitä...

-Ei ollu kovin kauaa, eiks se ollu niinku lukioaikoihin, olikse lukio, eiku se oli yläaste...

-Silloin ku me oltiin suunnilleen lukiossa, niin silloin se oli.

-Se oli pieni kahvila siinä, ja...

-Ja tuntu et se oli aina ihan täynnä ihmisiä,

.Se ei kauheen monta vuotta kyllä...

-Mä muistan sen seinänkin, siinä oli semmonen mustavalkonen, joku kaupunki, -niinku valokuvanäkymä, peitti sen toisen seinän, ja ikkunoitahan siellä ei ollu ollenkaa. (GH10.)

Se oli muuten Herkkusuu se Nyyssösen...

Määki muistelen, että niit oli kaks, se oli se Herkkusuun, ja siel oli tosi hyvät leivonnaiset. Nii ja sitte oli, oliko se nyt Herkkusuulta ku sai sitte noi, Herkkusuun muistaakseni oli, josta sai parhaat kuule perunaleivokset! Ja mä en oo koskaa niitä ite tehny, niitä valmisti leipomo, joka voitti vielä tuota Perunaleivoskilpailun. Anna-lehti oli järjestän tämmöisen, oliko se peräti maan laajunen, tämmönen perunaleivosten valmistuskilpailu. Niin tämä Herkkusuu voitti. Ne oli semmosia ruskeita, ehkä tän kokosia, tommosia, nelisen senttiä läpimitaltaan Ja ne oli todella herkullisia. (GH8.)

Sehän oli siinä, misson nykyään Tiimari, oisko se ollu siinä, se ei ollu ihan se huoneisto varmaan mutta, se oli se misson nykyisin se Alfa (=Halonen) Niin siinähän oli semmonen kongi, ja siitä mentiin Herkkusuun, siinähän oli se iso kahvila. Mut seki oli, että meidän perhe harrasti sitä, et sieltä haettiin noita sekundakorppuja... (nauraa) Niinku jostain viinereistä tehtyjä sellasia, että... hyvin harvoin siellä niinku kahvilla kävi... Se on sitä, että mä oon ollu kuus, seittemänvuotias, elikkä sitä kuuskyt, seitkythuvun vaihdetta, mulla on hyvin semmosia hämäreitä... Sen mä muistan aina, että mä oon joskus hakemu jonku täytekekun, mä oon joutunu hakemaan sieltä...Tässä ku tuo keskusta muuttuu niin nopeesti, ku sitä ei ole enää olemassa koko baarin tilaa siinä, sitä ei taho muistaa. (GH5.)

Nykyisen postipankin tiloissa Kauppakadun varrella toimi Herkkusuun kahvila. Kahvila sijaitsi sopivasti lähellä Jyväskylän tavarataloja, siihen oli helppo poiketa ostoksien lomassa. Kahvilan vieressä oli Askon tavaratalo, muutaman kymmenen metrin päässä vastakkaisilla suunnilla Sokos ja Centrum. Kahvila oli suosittu ja usein täynnä ihmisiä. Kahvilassa kävivät niin rouvat ostosmatkoillaan kuin koululaisetkin. Kahvilan erikoisuutena oli koko seinän peittävä mustavalkoinen kaupunkia kuvaava valokuva. Ikkunoita kahvilassa ei ollut. Herkkusuulla tärkeässä asemassa olivat leivokset, erityisesti mainittiin punssileivos ja jälleen perunaleivos. Herkkusuu myös voitti naistenlehdessä järjestetyn perunaleivoskilpailun. Kahvilasta saattoi ostaa leivonnaisia mukaan, sieltä on haettu sekä täytekkukuja että viinereistä kuivattuja sekundakorppuja. Herkkusuu oli Nyyssösen perheen omistuksessa, heillä oli Jyväskylässä useampikin kahvila ja oma leipomo.

Kaptah ja Hospitsi

Nykyisessä Ruustinnassa, joka silloin oli NNKY:n baari, ja sit se tais olla Hospitsi, ja mitä kaikkee se on ollukaan, eli se liitty aika lailla Kristillisiin liikkeisiin, sehän on seurakuntatalo, missä se on, uusi seurakuntatalo nimeltään se talo. Ja siellä me istuttiin sen Teiniateatterilaisten kanssa varsin usein, et se oli meidän teiniateatterin siinä tuota... Siellä oli kanssa sohvat, että ne oli aika jänniä siihen aikaan, oli niitä sohvia siellä reunoilla, ja synty semmonen, vähä niinku olohuoneen sohvalle istus, et nythän monet paikat on, että on pöytä ja neljä tuolia sen ympärillä, jollon, muodostetaan suljettuja ryhmiä, ja ehkä tää arkkitehtuuri silloin niinkun oli tämmönen avoimempi, istuttiin sohvilla ja oltiin niinkun selkä seinään päin, avoimesti sinne saliin päin, tämmösiä niinkun on nyt, Irlannissa viime syksynä olin, niin nää pikku pubit on justiin samalla idealla, eli ne istuu todella olohuoneessa siellä... (GH12.)

Semmonen koululaisten suosima, oli kyllä toi, missä Ruustinna nykyään... Se oli Hospitsi, siellä kyllä paljo kouluaikaan käytiin. Ja se ei, ei varmaan kans oltu mitään kannattavia asiakkaita, että... Mutta semmosia niinku esimerkiks kokeeseen, jos piti lukee, tai jotain sellasta, ja myöhemmin kans sit tenttiin, niin se oli semmonen aika pitkään, missä silloin tällön käytiin, juttelupaikka ja missä käytiin esimerkiks tenttiin valmistautumassa, kimpassa katottiin, mis toinen paikkaili toisen aukkoja. Mut se oli semmonen rauhallinen keskustelupaikka, että se on niinku jääny sillai mieleen, että se oli semmonen ihan niinku oikeestaan hieno, sikäläistenki mittapuitten mukaan. Ja sitte yks oli toi Kaptah, missä sitte kans käytiin aika pitkällä aikavälillä, että... siel on käyny paljo nuorisoo. Ja se on ollu sillä nimellä ja, ei oo sit niinku olemukseltaan varmaan hirveesti muuttunu. Sisustus muuttu varmaan joskus tossa yli kymmenen vuotta sitte, onhan siitä jo... Se oli kyllä kovin suosittu, että siellä tapas tuttuja kyllä. Kyllä ne jotenki koulunkäyntiin liitty kyllä kovasti tämä Hospitsi, nykyinen Ruustinna, se liitty siihen, siellä kävi tämmöstä niinku lukionuorisoo... Ja sitte tota, jotenki se Kaptah oli vähä saman tyyppinen. (GH14.)

Nykyisin Ruustinnan nimellä tunnettu kahvila oli 60-70- luvulla Hospitsi. Kahvila sijaitsee uudessa seurakuntatalossa Kauppakadun yläpäässä. Kahvila oli myös koululaisten suosima rauhallinen seurustelupaikka, siellä saatettiin myös valmistautua porukalla tenttiin. Hospitsin sisustus kannusti myös seurustelemaan: kahvilassa ei syntynyt pöytien ympärille sulkeutuneita ryhmiä, vaan sohvat kiersivät kahvilan seinillä ja muodostivat avoimen piirin, ihmisten istuessa selkä seinään päin. Näin kaikilla oli mahdollisuus ottaa osaa keskusteluun. Eräs informantti luonnehti tällaista sisustusta olohuonemaiseksi. Kahvilatila on säilynyt samana tähän päivään, vain omistaja ja kahvilan nimi ovat muuttuneet.

Kaptahissahan kävi silloin tota, siinä vastapäätä oli Yleisadion toimintakeskus, niitä alueradio, tai maakuntaradio, silloin kuuskytluvulla ja seitkytluvulla, ni sit seittemänkymmentä syksyyn asti oli se Keski-Suomen Iltalehti siinä samassa korttelissa, niin ne porukat kävi siellä Kaptahissa, että siellä kävi aika paljon porukkaa, et sitten, Iltalehti loppu, niin sitte se Yleisradion porukka, ne kävi edelleen Kaptahissa. Tai sit, sit tuli tää Ruustinna. Must tuntuu, että mä en oo ihan varma, että oliks se Ruustinnan nimellä, mutta se mikä on nyt... Ne kaks oli hyvin lähekkäin, mut että yleisimmin käytiin sitte siinä Kaptahissa. Ja se oli muunmoassa siitä hyvä, hyvä kahvila, ehkä just näitten toimittajien ansiosta sinne tuli kaikki lehdet, niinku Kansan Uutiset ja Demari, joita harvassa kahvilassa oli, ja Uus Suomi, et nää toimittajat sano, et me ei käyää täällä, jos tääl ei oo lehtiä luettavana. Ja se oli aika pitkään semmonen baari tai kahvila, jossa oli näitä useita eri lehtiä, se oli niinku semmonen lehdenlukupaikka. (GH13.)

Kahvila Kaptah perustettiin vuonna 1962 ja se vietti 35-vuotisjuhlaansa viime syksynä. Kaptah on toiminut samassa paikassa Kauppakadulla perustamisestaan lähtien. Kaptah ja Hospitsi sijaitsivat melkein naapuruksina, ainakin koululaiset olivat molempien paikkojen asiakkaita. Kaptahin lähellä sijaitsivat myös Yleisradion alueradion toimintatilat sekä Keski-Suomen iltalehti, joiden työntekijät kävivät Kaptahissa. Radio- ja lehtitoimittajat suosivat Kaptahia, koska sinne tuli paljon erilaisia sanomalehtiä, joita kahvilassa sai lukea. Toimittajat uhkasivat jopa lopettaa kahvilassa käynnit, jos lehtien tilaaminen loppuisi.

Siklan Baari

Se oli ton Nyyssösen kahvila, se on Lyseota vastapäätä, se on ihan tärkeä, koska mä oon ite Lyseossa ollu, niin mehän käytiin siitä välitunnilla ostamassa possumunkkeja, se on se Siklan talo, joka on siinä, olikse Nyyssösen kahvila, nyt saattaa mulla toi nimimuisti pätkiä, eiku Nyyssöset omisti Herkkusuun, että olikos tämäkin niiden, siinä on nyt ton Telen myyntipiste, siinä Yliopistonkadun ja Asemakadun kulmassa, sama talo edelleenki. Se oli kanssa semmonen vähä pimee loukko, ja sinnehän Lyseon pojat niinku lähti lintsamaan, välitunnilla, tai jos ei ne tullu kouluun, ne meni suoraan sinne, kuitenkin ne tuli lähelle koulua, mutta ei tullu kouluun saakka, ja se oli kuuluisa myös munkeistaan... (GH12.)

Noista lyseolaisistakin niin, se kahvilassa käyminen alko ensin niillä jotka poltti tupakkaa, ne meni tota, Siklan baari oli se ensimmäinen, mikä ol siinä missä on nyt Telen, tossa Yliopistonkadulla, siinä Lyseoo vastapäätä, niin siitä oli ainaista riitaa, rehtori sai kahvilanpitäjältä valituksia, ku Lyseolaiset tuli tupakalle, eikä ostanu mitään... Rehtori joskus uhos, että mitä jos kaikki Lyseon yheksänsataa oppilasta sinne änkeis.... kaikki, no eihän sinne, eihän ne kaikki sinne oo menossa... (GH13.)

Lyseota vastapäätä, Asemakadun ja Yliopistonkadun kulmassa Siklan talossa toimi Siklan Baari. Baari oli erityisen houkutuksen kohde naapurissa sijaitsevan lyseon oppilaille. Baariin lähdettiin ostamaan munkkeja tai polttamaan tupakkaa. Jos lyseolaisia ei huvittanut aamulla mennä kouluun, Siklan baari houkutteli lintsaukseen. Joskus lyseon rehtori sai kahvilanpitäjältä valituksia, kun koulunuoriso tuli baariin vain tupakalle, eikä ostanut mitään.

Tavaratalokahvilat: Asko, Sokos, Centrum, Tyynelä

Jyväskylän suuret tavaratalot perustettiin kaikki 60-luvun alkuvuosina: Mäki-Matin tavaratalo Centrum Väinönkadun ja Kauppakadun kulmaan vuonna 1960, Tyynelä Asemakadun varteen 1961, Keskimaan Sokos Asemakadun ja Kauppakadun risteykseen vuonna 1962, sekä Askon tavaratalo nykyisen Halosen rakennukseen Kauppakadun varteen 1965. (Jäppinen 1977, 26) Tavaratalojen toimintaan on alusta alkaen kuulunut myös kahvilanpito. Kahvilat tarkoitettiin sekä ostoksilla kävijöiden että muiden kaupunkilaisten virkistykseksi. Tosin tavaratalojen kahvilat sijaitsivat usein liikkeen sisällä, joten niihin ei niinkään poikettu ilman muuta asiointia tavaratalossa. Tavaratalokahvilat saavuttivat heti myös nuorison suosion tapaamis- ja ajanviettopaikkoina. Keskimaan kahvilatoiminta oli alkanut 60-luvun alussa Rosita-baareilla. 70-luvun puolimaissa Rosita-baarit muuttuivat

moderneiksi tavaratalokahviloiksi, Sokoksen kahvilasta tuli Sokos-cafeteria. Keskimään omistuksessa Sokoksen tiloissa toimivat myös ravintola Ukkometso ja lounasravintola Homenokka 80-luvulle saakka. (Liukkonen 1996, 60-61.)

Ja sitten Asko. Askollahan oli se, nyt se on Alfa, niin siellä oli myös kahvio, se oli myös meidän suosikki, itse asiassa me kierreltiin, kahvilasta toiseen, että voi sanoa, että vaikka oli ne tietyt tukikohdat, se oli siinä koulun jälkeen, helposti saatettiin pysähtyä, ku me Lyseosta tultiin ja käveltiin sit pihan läpi sinne, siihen Askoon, niin saatettiin pysähtyä siihen Askon baariin, se oli kans semmoinen baari, kyl se baari oli, ei sitä kahvilaks sanottu. (GH12.)

Silloin yhteen aikaan niinku koulun jälkeen oli, sittehän oli toi Sokoksen baari yhteen aikaan, johon mentiin, ja Asko oli silloin, Alfa, siinä käytiin koulun jälkeen. (GH10.)

Sitten muuten vielä Sokoksella oli kahvila, siinä toisessa kerroksessa, joka oli myös koulunuorison suosima paikka, koulu- ja tämmöisen nuoremman opiskelijanuorison suosima paikka, jossa istuttiin varsin runsaasti myöskän, ja tuliki yhtäkkää mieleen, se oli hirveen pitkä, se oli siinä toisessa kerroksessa, missä nyt on niitä vaateosastoja tällä hetkellä, ikkunat oli sinne kadulle päin, se Jyväshovin ja Tavastin kulmalle päin. (GH12.)

No tota Sokoksen baarissa käytiin joskus, kun se tuli silloin kuuskytluvun alussa, mut kiinnostavinta siellä, ainaki alkanun oli ne liukuportaat, kaupungin ensimmäiset liukuportaat oli siinä, mut tota, siellä kyllä joskus käytiin, mutta ei se oikein semmonen niinku nuorten, must tuntuu, että mäki sitten vasta perhellisenä kävin, ostoksien lomassa siellä joskus sitte, seitkytluvun lopulla, kaheksankytluvun alkupuolella... (GH13.)

Tyynelällä oli myös tavaratalossaan kahvila. Tyynelän Herkkula oli luonnollisesti läheisen sijainnin vuoksi lyseolaisten suosiossa. Tyynelästä muistetaan erityisesti omenamunkit. Tyynelän kahvilassa kävi myös maalaisväestö, sillä Tyynelää on pidetty nimenomaan maalaisten tavaratalona. Tyynelän kahvilassa sekoittuivat kaupunkilaisuus ja maalaisuus.

Ja niillä oli kahvila myös, tällä Tyynelällä, ja se oli, sanotaan, että sit tällanen, kyllä meki lyseolaisina siellä, myös siellä käytiin. Se oli jo muistaakseni, niiden puutaloaikaan siinä, sittehän ne rakens, rakensiko viiskytluvun lopulla, kuuskytluvun alussa sen nykyisen talon, joka nytkin on siinä kulmas, toki Tyynelä ei siinä enää ole, et siellä sitte niinkun kaupunkilaiset ja maalaiset kohtas toisiaan, että se oli tässä mielessä semmonen mielenkiintonen paikka, voi sanoa, että vähän niinkun Niinikankaan kahvila aikanaan. Että siellä, niinkun erilaisessa miljöössä asuvat ihmiset saattoi, ei niinkään ehkä seurustella, mutta nähdä toisiaan. (GH12.)

Tossa Tyynelässä, joka oli tossa vastapäätä koulua, niin siinä ei ollu baaria, siinä oli vaan semmonen Herkkula, josta ostettiin omenamunkkeja, niitei tarvi kahvin kanssa, niitä syötiin pelkiltään sitte, niistä sai mummoassa yks niistä Kauppakatu vitosen kellarissa alottaneista bändeistä nimensä, se oli Apple Dumbtings... (GH13.)

Mutta sitten tota, siinä miss on toi Jazz Baari, niin siinä kohtaa oli tän, niinku E-liikkeen tavaratalo Centrum, niin siinä oli kahvila, se oli niinku tavaratalon sisäkäynnistä mentiin sisään ja siinä, se oli kahvila Minna sitte jo mum mielestä, että, ei varmaan kukaan sanonu Centrumin baari, se oli kahvila. (GH13.)

Baarit valtaavat alaa

Kun aikaisemmin kahvilat ja ruokaravintolat olivat toimineet erikseen, 60-70-luvulla kahvipaikat ja ruokatarjoilu yhdistettiin baareiksi. Baarien ruoka-annokset erosivat ravintolaruusta, ruoka saattoi olla grilliruokaa, muuta suolaista pikkulämmintä syötävää tai sämpylöitä. Baarien ruoka oli helppo- ja nopeatekoista, ruuanvalmistukseen ja tarjolle asettamiseen ei välttämättä panostettu kuten ravintoloissa. Nuoriso istui baareissa edelleen enimmäkseen limsapullon tai kahvikupin ääressä, ruoka-annosten tai leivonnaisten ostoon ei yleensä riittänyt rahaa. Monesti kaveriporukan kesken ostettiin yksi limsapullo, jonka varjolla istuttiin kahvilassa porukalla pitkän aikaa. Baarien henkilökunta ei aina suopeasti katsonut näitä nuorisoporukoita, jotka eivät juuri tuoneet kassaan rahaa, valtasivat sen sijaan tilaa maksavilta asiakkailta. Baareissa käytiin usein isommalla porukalla tai seurustelun alettua tyttö- tai poikaystävän kanssa, harvemmin menttiin yksin. 60-70-lukujen baareja olivat Grillibaari Kauppakadun yläpäässä, Linja-baari torin laidalla, Aren baari Kauppakadun alapäässä, Mesikämmen Väinönkadun yläpäässä, sekä aiemmin mainittu Valion Baari, joka vielä viisikymmentäluvulla oli baari-nimestään huolimatta kahvilaksi luokiteltava.

Vasta ku meillä, niinku se semmonen bändihomma alko, niin se joskus sitten kuuskytkolme, ja kuuskytkneljä, niin sitte, niinku niitten kavereitten kanssa. Että sitte ku ruvettiin soittleen, niin silloin sitte, niinku aina joko ennen treenejä taikka sitte treenin jälkeen, ni menttiin johki baariin, ja meiän, niinku tän porukan kantapaikka oli toi Grillibaari, joka siinä Kauppakatu, oiskahan se sitte kaheksan, missä on tää Pizzeria Maria, niin se on ihan se huoneistoki, siin on ihan vielä niinku oikeestaan se sama, sama kahvila, mutta siinä oli sitte siinä R-kioskin puoleisessa päässä, päässä sitä nykyistä pitseriaa, niin oli semmonen grilli, josta sitte oli se baarikin saanu nimensä, että siellä sit voi niinku mennä ihan vaan erikseen ostaan ja mennä muualle syömään. Siellä istuttiin, ja tota, ei me välttämättä coca-colaa, voi olla, että keltasta limonadia, mä en tykänny yhtään kahvista, että mä en, sitä juonu mut että, sitten, sitten niin se sama paikka muodostu sitte semmoseks kantapaikaks myöskin sitten, ku ruvettiin tota seurustelemaan, toski porukasta just, niin aika monet niihin aikoihin, viistoistavuotiaina, neljä-viistoista vuotiaina rupes seurusteleen, niin myöski tää pareittain oleminen, illan viettäminen, niin siellä istuttiin. Siis oikein, mullakaan ei kauheesti oo rahaa, ite en oo osannu rahaa tienata, eikä tota vanhemmitakaa paljo ollu, niin ne oli aika vähissä, et se, niinku limsapullo puoliks tyttöystävän kans, niin se oli jo niinku ruhtinaallinen tarjoilu, että joskus, jos onnistu, jollaki konstilla säästämään muutaman markan ylimäärästä, niin sitte pani oikein isolleen ja osti semmosen pienen kopan ranskalaisia perunoita, niitä sitte tikun kanssa syötiin siellä samassa paikassa. Niin se oli just se, sen takia se, just se paikka oli hyvä, kun sitä hommaa aloteltiin siinä toisella puolella katu. (GH13.)

Olihan niitä sitte tärkeitä nämä yöbaarit, nämä Muuramessa, ja missä, mikä oli joku toinenki, jonka nimee mä en muista, mut ne oli näitä, huoltamonbaareja, nehän oli sellasia, että jos joku sai auton lainaks jostain, eihän kellään omaa ollu, niin sinnehän sitte tietysti auton täyeltä lähettiin kahvilla käymään, se oli semmosta seikkailua, mis oli kanssa oma hohtonsa. Ne oli vaan semmosia, joskus, ei ne mitää vakipaikkoja ollu. (GH14.)

Ja sitten on Aren Baari, sehän oli valtava baari siellä, siinä Kissanviikseä vastapäätä, Aren kompleksissa, ja ja tuota, se oli oikein kuuluisa, niinkun tuota tämmösenä ruokapaikkana, et siellä oli edulliset ruuat, ja todella semmoset mahtavat annokset, ei sinne niinkään menty kahvia istumaan ja litkimään, vaan sitten käytiin syömässä. Ja, ja tuota, se oli, se oli oikein semmonen tunnettu, tunnettu baari. Ja se olikin Aren Baari, eikä mikään Aren kahvio, se oli Baari, ei Aren ravintola, vaan baari. Tässä se jaottelu tulee ihan selkeesti. Kissanviiksen kahvila siinä vieressä, mutta Aren Baari toisella puolella katua. Ja toimintakulttuuri oli ihan erilainen, myös asiakaskunta ja tarpeet erilaiset, sosiaaliset tarpeet täällä, ja sit ihan fyysiset, nälän tyydyttämistarpeet siinä toisessa paikassa. (GH12.)

Ja toinen vanha kahvila, minkä mä muistan, tossa Linja-autoaseman vieressä, sellanen, ku mikä Linja-baari se nyt ois ollu. Meiän äiti oli siinä vieressä töissä, ja siitä haettiin sitte joskus ruoka-annoksia, sinne äitin työpaikalle. Se oli tossa Väinökadun tolla puolella. Se oli aika pieni ja semmonen karu paikka, jossa oli semmonen tietty, vähä semmonen tupakansavun haju, eikä se ollu mitenkää viihtyisä. Mut et tosiaan sieltä vaan haettiin ne ruoka-annokset sitte ihan sinne työpaikalle. (GH10.)

Tapionkadun sielä päässä oli sellanen pieni kahvila, missä sitte paljon kulutettiin aikaa aina tavallaan välitunnilla kauppaopiston aikaan, siinä oli semmonen pieni kuppila, mikä oli niinku kauppaopistolaisten paikka, oikeastaan. Ja sama kam Väinökadun yläpäässä oli sellanen pieni kuppila, missä tapailtiin istua. Ja sitte, paitsi sitte jossain vaiheessa se muuttu sitte lähinnä tällaseks ravintolatouhuks, että sitte oli nämä Maakunnan baarit ja muut, mut tota, sielä oli sellaset baarit mitä tuli sitte käytettyä... Oliskoha niillä lie ollu mitään varsinaista nimee, se on missä on joku Keskusantenni nykyään, ni siellä oli semmonen kioski alaosassa ja sit siellä, rappuset nousiin, ni siellä oli semmonen pikkunen baari. Seitkythuvulla, en usko, että kovin monia vuosia, että sitte niistä alko tulemaan niitä kaljakuppiloita, että se valtas sitä alaa. (GH5.)

Semmonenkin, mut sehän oli nimenomaan kouluaikaa, koska se on niinkun koulureitin varrella, niin Mesikämmen oli semmonen, onkohan siinä joku taidekehystämö, vai mikä, ku Väinökadulla on siinä nurkassa, siinä Sammonkadulle käännyttään... Siinä oli yläkerrassa semmonen, ja siellä kyllä aika paljo just, ku se oli siinä maikanvarrella, niin käytiin. Kyllä, mistä sen nuoriso nyt paljo muusta, mutta, kyllä ne joskus aina ihan sitte liitty koulunkäyntiin. Kyllä sitä semmosta jotain me-henkee sillä tavalla oli... (GH14.)

Kauppakadun ja Vaasankadun kulmassa, missä on nyt semmonen pien Mummon pullapuoti, niin siin oli semmonen pien kahvila kans silloin kuuskythuvun alkupuolella, et siellä joskus käytiin, siel oli levy-automaatti, mitä ei ollu tässä Grillibaarissa, mum mielestä, ja siellä levyautomaatissa mä kuulin ensimmäisen kerran Irvin Goodmannia, ja se laulo: En kerro kuinka jouduin naimisiin... Harvasta kappaleesta muistaa niinku tarkkaan, että missä on kuullu ensimmäisen kerran, mutta se oli ihan se baari, et mä en tiä yhtää että mikä se on mahtanu nimeltään... Se on yhtiä pien, ku se ol, se pullapuotiki oikeastaan, niin siinä oli semmonen baari... (GH13.)

Baarit ja kahvilat erotettiin toisistaan, kahvilaa ei nimitetty baariksi tai päinvastoin. Baarin ja kahvilan yhdistävänä tekijänä oli kahvin ja muiden virvokkeiden tarjoilu, sekä molempien asema seurustelupaikkana. Aiemmin mainituista 1960-70- lukujen kahvipaikoista baareiksi luokiteltiin edellä kuvatut, kahviloita olivat puolestaan Ruthin kahvilat, Kissanviikset, Herkkusuun kahvilat, Kaptah ja Hospitsi. Tavaratalojen kahvilat luokiteltiin yleensä myös baareiksi. Joskus vietettiin aikaa myös kaupungin ulkopuolella huoltamoiden yöbaareissa. Yöbaareissa käymiseen täytyi saada auto käyttöön, näihin retkiin liittyi myös seikkailun maku. Keskioluen vapautumisen jälkeen monet baarit ottivat valikoimaansa myös oluen, joka nopeasti nousi suosiossa kahvin tai ruuan myynnin edelle. 1960-70-luvulla baari-sanan käytöstä tuli suorastaan muotia, sitä saatettiin käyttää myös

muun kaupanteon yhteydessä. Eräs jyvaskyläläinen vaateliike mainosti housuosastoaan housu-baarina.

Mun mielestä se oli se kuuskymmentäluvun aika, oli justiinsa tämmöstä baari-villitystä yleensäki, tossa oli esimerkiksi, missä toi purettiin toi talo, missä elokuvateatteri Fantasia oli, niin siinä kulmassa oli, semmonen vaatekauppa, jossa myytiin James-farmareita, niin siinä luki iso semmonen kyltti: Housubaari, must tuntuu, että siihen aikaan niin, hallitseva, että... Mikähän näistä, no sää sen pystyt sitte sieltä varmaan jostaki sitte tsekkaan, että onko kahvila nimistä sitte monta ollu, mutta kyl mun mielestä nää kaikki missä mää olin, niin kyl ne on baareja. ...Sitä niinku ruvettiin nauraan, sit tää housubaari oli niinku paras: mennänpö ottaan yhet housut.... Että must tuntuu, että niitä oli muitaki, mutta se oli Malli-mies nimeltään se kauppa, mutta siinä oli semmonen oikein ulkokyltti, missä luki housubaari. (GH13.)

Yhteenvedo: Kahviloiden merkitys nuorisolle - verbaalikoulua ja baarivillitystä

Mutta kyllä se silloin oli ihan, se oli tärkeätä, silloin ku muistelee jotain sitä lukio ja sitä aikaa, niin nehän ne oli semmosia ainoita paikkoja, ku kerran oltiin semmosia lapsosia, ja muutenki, niin ne oli ihan kivoja. (GH14.)

No, sit siinä vaiheessa, kun soiteltiin, melkein harva se ilta, ei nyt ihan harva se ilta sitte ollu, mutta että usempanaki iltana viikossa, ainaki jonku aikaa. Mutta em mää varsinaisesti semmonen asuja oo ollu, niinku niitä oli joitaki semmosia, musta tuntuu, että yks tekijä oli se, että mulla äiti oli aina kotona, niin mää yleensä menin koulusta kotia. Mutta sit oli semmosia kavereita, just jotka vanhemmat oli pitempään töissä, niin musta tuntuu, et ne niinku norkoili niissä enemmän, ja just sitten vielä, jos oli ruvennu tupakkaa polttaan, niin se oli niinku, niille semmonen tyypillisin... (GH13.)

Kyl tällanen tapaamismahdollisuus ja seurustelu, jonka kahvila tarjoaa, siis se tarjoaa tämmöisen olohuonepalvelun, mutta kuitenkin julkisella paikalla, johon sä voit tulla koska tahansa, no aukioloajat on puitteet, ja lähteä koska tahansa, jossei sua nyt heitetä kerrassaan pois sieltä, käyttäydyt häiritsevästi, tai et osta mitään. (GH12.)

Kahvilat kuuluivat myös 60-70-luvulla erityisesti nuorten elämään. Jos vanhemmat kävivät työssä, kahvilat ja baarit tarjosivat koulun jälkeen paikan, jossa saattoi viettää aikaa yhdessä kavereiden kanssa. Toisaalta kahvila koettiin turvapaikaksi tyhjän kodin tilalle, toisaalta kahvila tarjosi tilan, jossa saattoi viettää aikaa vapaammin kuin kotona, polttaa esimerkiksi tupakkaa. Kahvila tarjosi eräänlaisen julkisen olohuonepalvelun, aukioloaikojen mukaan kahvilaan sai tulla ja sieltä lähteä oman tahtonsa mukaan. Kahviloihin muodostui myös vakioporukoita, jolloin koko kahvilan mitassa käyty keskustelu ei tapahtunutkaan toisilleen vieraiden henkilöiden kesken vaan tuttujen kesken.

Kyl niissä oli näitä, selvästi niinku omia jengejään, jollon myös se, kommunikointi siinä, niinkun koko kahvilan mitassa oli mahdollista, et nykyään ihmiset on tuntemattomampia... (GH12.)

Rahaa nuorilla ei ollut paljoa kahvilassa käytettäväksi, usein istuttiin useampi tunti saman limsapullon ääressä tai kaveriporukka osti yhden limsapullon, jonka varjolla koko porukka istui kahvilassa pitkään. Limsa oli suosituin ostos nuorten keskuudessa, ateriala korvaamaan saatettiin kahvilasta ostaa jotakin pikkusuolaista kuten sämpylää tai lihapiirakkaa (GH5). Nuorison suosiossa eivät niinkään olleet leivonnaisvalikoimastaan tunnetut kahvilat kuin baarityyppiset kahvipaikat, koska rahaa ei yleensä ollut leivonnaisiin tuhlettavaksi. Leivonnaisten syöntiä kahvilassa pidettiin jopa "hienosteluna" (GH5).

En tiä, ku eihän meillä ollu varaa niitä pullia ostella, kyllä se oli sitä siihen aikaan niinku kakskytpeä oli iso raha, kahvit kahveina, ja keltanen limsa oli, tai sittiis, sittiishän oli kans aika paljo... (GH14.)

Kyl sitäki tapahtu, et tultiin muistuttamaan, et kyl tää on kuitenkin kaupallinen yritys, eikä vaan nuorison olohuone. Mutta kyllä erityisesti Kissanviiksissä meihin suhtauduttiin hyvin pitkämielisesti, että ei meitä painostettu muistaakseni kovinkaan usein sielä, kyllä välillä tultiin muistuttamaan, et jos yhen kahvikupin ääressä neljä tuntii istuu, että kyl se ties jo talolle aika epäedullista. (GH12.)

Yleensä kahvilan henkilökunta suhtautui nuoriin hyvin, vaikka nämä eivät tuoneetkaan suuria rahavirtoja kahvilan kassaan. Joskus nuorille huomautettiin pelkästä ajan viettämisestä kahvilasta ja kehoitettiin myös ostamaan jotakin. Monille nuorille kahvila oli myös ainoa mahdollinen ajanvietto- ja seurustelupaikka. Kun nykyisin nuoret kokoontuvat ostoskeskuksiin tai pikaruokapaikkoihin, tuon ajan nuoret kokoontuivat usein kahviloihin.

Eräät haastateltavista kertovat oppineensa käymään kahviloissa jo lapsena vanhempiensa mukana, jolloin kahvilakäynti liitettiin esimerkiksi ostoksilla käyntiin palkkionomaisena tai kahvilaan lähdettiin varta vasten jäätelöannoksista nauttimaan. Kaikkien nuorten arkipäivään kahvilat eivät kuitenkaan kuuluneet. Pienituloisten perheiden rahat eivät yleensä riittäneet kahvilakäynteihin, monet kertovat myös, etteivät koskaan käyneet kahvilassa vanhempiensa kanssa. Heidän mielestään kahvilassa käynnit eivät kuuluneet heidän kulttuuriinsa, esimerkiksi työväen kulttuuriin. Myös perheen koko vaikutti kahvilakäynteihin, suurperheellä ei ollut varaa lähteä koko joukolla kahvilaan. Kahviloissa ja baareissa alettiin liikkua vasta nuorena, koulun jälkeen koulutovereiden kanssa tai harrastusten myötä.

Kun vanhemmat oli sellasia työläisiä, niin ei meidän siihen kulttuuriin kuulunu sillai kahviloissa käyvä. Et niinku lapsena vallankaa... Miä sit oli, vappuhan oli ennen sellanen juhla, et silloin perheen kanssa liikkuttiin, ja muuta, mutta niin siihenkää ei liity mitää oikeestaan kahvilakokemuksia varsinaisesti. Ei se ainakaa meidän siihen, niinku kuulunu siihen toiminnan piiriin, elikkä määki oon tossa Vapaudenkatu neljäkakkosessa asunu, ja se oli tavallaan sellanen työläiskortteli, nii ei se oikeestaan kuulunu meidän... (GH5.)

Joo, no se on vähän pienempiä ja parempia perheitä, että... meitä tosiaan vielä sitte, ku mä tossa lyseossaki olin, meitä oli viis kouluikästä, ja isä ja äiti, tossa Viitaniemessä ku asuttiin, niin tota, kyl sitä tehtiin ruuat kotona. Et se olis tullu kuitenkin niin kalliiks... Mut mitäs me, äiti teki ison kattilan puuroo... Kotonaki kasvimaat oli aina ja semmoset, niin ne perustarvikkeet oli kotona. Enkä ylipäätänsäkää, että isän tai äitin kans ikinä en oo ollu yhdessäkää jyvaskyläläisessä kahvilassa, ainakaan en muista, et jotkut on voinu olla silleen, pienempiä perheitä. Mut silloin must tuntu, että se oli aika iso ero just se, et oliko äiti kotona, mulla ainaki vaikutti ihan se, että se oli tapana semmonen, että mentiin kotiin koulun jälkeen ja sitte jos niitä läksyjä vähän tehtiin, niin tehtiin, ja sit sen jälkeen sitä sit lähettiin, et meki tossa lyseon kellarissa sitte harjoteltiin, taikka sit harjoteltiin tossa seurakunta-talon viereisen talon kellarissa, suuri osa niistä harjotuspaikoistaki oli tässä, ydinkeskustassa, niin kyllä sitä sitte mentiin, joskus niinku harjotusten jälkeen jutteleen niistä asioista, näistä musiikki touhuista tietenki sitte, että... Onko Beatles parempi vai Rolling Stones... Että välillä oli jopa semmosia Beatles-puolueita ja Rolling Stones puolueita, kannattajia koulussaki. (GH13.)

Suuren maailman muoti ja aatteet saapuivat nopeasti myös Jyväskylään. Nuorisoinen jakautui jengeihin, kiinnostuttiin musiikin tekemisestä ja perustettiin bändejä, huumeet levisivät nuorison keskuuteen, otettiin kantaa Vietnamin sotaan ja yhteiskunnallisiin asioihin. Kaikki tämä näkyi myös kahviloissa: jotkut kahvilat muodostuivat tiettyjen jengien kantapaikoiksi, bändien jäsenet suunnittelivat musiikkiaan toisissa, joidenkin ympärillä alkoi liikkua huhuja huumeiden käytöstä ja myynnistä. Myös väkivalta ja rikollisuus lisääntyivät kaupungissa. Keskustelu ja väittely kuuluivat osana kahviloiden elämään. 1960-70-luvuilla nuorison yhteiskunnallinen kiinnostus lisääntyi ja kahviloissa keskusteltiin ajankohtaisista, maailmaa ja Suomea liikuttavista asioista. Eräs informanteistani sanoo kahviloiden olleen itselleen verbaaliskouluja, joissa oppi keskustelemaan ja väittelemään, vääntämään kättä henkisellä tasolla tasavertaisten henkilöiden kanssa. Ainakin muutamissa kahviloissa sisustus tarjosi nykyistä paremmat mahdollisuudet keskusteluun laajemman asiakaspiirin kanssa, penkit oli ryhmitelty seinien viereen, jolloin kahvilassa istuttiin kasvot vastakkain ja osan ottaminen keskusteluun oli helpompaa. Useimmissa kahviloissa keskustelu liikkui kuitenkin nuorten oman harrastusmaailman tai koulun piirissä, kahvilaan saatettiin mennä kertaamaan kokeisiin yhdessä koulutovereiden kanssa.

Kyl sielä monet tämmöset pitkäaikaiset tuttavuus- ehkä ystävyysuhteetkin synty kahvilassa, niinkun on tietysti edelleenki, ja sehän on yks osa kahvilan tätä... Ja opitaan väittelemään, keskustelemaan ihmisten kanssa, rajujakin keskusteluja käytiin, sillohan, varsinki kuus seitkythuvulla, erityisesti kuuskythuvulla sitten, kyl Jyväskylä seurasi tätä yleismaailmallista kehitystä, et kyl Vietnamin sodan tuottama, tämmönen tietoisuuden herääminen tuli aika pian Jyväskyläänki, ja Lapualaisopperat ja tämmöset, mitkä syytti yhteiskunnassa kuohuntaa nuorisossa, niin kyl ne aika pian näky Jyväskylässä, ja ne heijastu myös

Kissanviikseen. Siellä hyvin paljon keskusteltiin tällaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä, me käytiin rajuja väittelyitä, etten mä tarkoita sitä, että me oltas ollu niinku homogeenisiä, poliittisesti ja yhteiskunnallisilta mielipiteiltä, vaan päin vastoin, se kirjo oli hyvin laaja, ja melkein kaikkia virtauksia siellä edustettiin, ehkä nyt ei ihan äärifasismia, mutta et kyllä hyvin jyrkkiä kiistoja... Pääasiassa se oli tämmöstä niinku verbaalista väittelytaitojen kehittelyä, ja sanonkin, että kyl yks minun verbaalikouluja on ollu nää kahvilat täällä, koska siellä niinkun opittiin vertaisten kanssa väantään kättä henkisesti... (GH12.)

1960-luvun ensimmäisinä vuosina Jyväskylään rakennettiin Sokoksen, Mäki-Matin Tyynelän ja Askon tavaratalot kahviloineen. Kahvilat palvelivat tavaratalojen asiakkaita ostosten lomassa, mutta myös nuoriso otti tavaratalokahvilat kokoontumispaikoikseen, varsinkin kun 60-luvun lopulla useat entiset kahvilat olivat keskiolutoikeuksien myötä muuttuneet rauhattomiksi. Tavaratalokahvilat tarjosivat periaatteessa samat asiat kuin itsenäiset kahvilatkin: samat tuotteet sekä seurustelutilan. Tila oli kuitenkin luonteeltaan erilainen, se ei ollut suljettu tila kuten itsenäisissä kahviloissa, vaan kahvila oli tavaratalon sisällä oleva osa tavarataloa.

Toki nääkin on syntyneet, minusta jo osittain viis, osittain kuuskymmentäluvulla, et ne oli siellä jo olemassa, mutta varmaankin korvas sit sitä puuttuvaa, ku nää muut (kahvilat) muuttu keskikaljapaikaks, niin nää mahdollisti vielä sen rouvien päiväkahvilla pistäytymisen, ja koululaisten tällasen, juu näin olikin kyllä, että nimenomaan sit mä olin jo opiskelija silloin seitythruvun alussa, niin kyl me tavattiin siellä varttuneempia koululaisia, jotka nyt ei ikäeroo meillä paljon ollu, näihin abeihin ja seittemäsluokkalaisiin, niin se oikeestaan tehtiin yli tämän yliopisto- ja koulurajan, ja muistan nimenomaan tässä vähivaiheessa niinku toi Sokoksen kahvila oli tällanen nuorison tapaamispaikka... Et kyl se todellakin tarjos sen, mikä oli menetetty täällä muualla, tarjos vielä sen kahvikupin. (GH12)

1960-70-lukujen kahvilat voidaan myös ryhmitellä asiakaskuntansa ja tuotteidensa mukaan. Nuoriso suosi enimmäkseen yksinkertaisia kahviloita, baareja tai tavaratalojen kahviloita. Kahvilan tuotevalikoimalla ei nuorille ollut niinkään väliä, koska rahat eivät yleensä riittäneet leivonnaisiin. Nuorison suosiossa olivat erityisesti Valion Baari, Ruthin Vintti, Hospitsi, ja Kaptah. Nuorison vakiokahvilat syntyivät sekä koulutaustan, että harrastusten tai tiettyyn jengiin kuulumisen perusteella. Kahvilan sijainti lähellä koulua tai muuten nuorison kulkureittien varrella oli tärkeä tekijä kahvilan valinnassa. Kissanviikset oli teiniateatterilaisten suosiossa, Ruthin Vintti oli popparien-paikka ja Hospitsissa kävi lähinnä lukionuoriso. Valion baarissa kävi nuoria hyvin erilaisista nuorisoryhmistä, mutta erityisesti se oli hippien suosiossa. Lähinnä aikuisen väen suosimia kahviloita olivat mm. Ruthin Kilpisenkadun ja Asemakadun kahvilat sekä Herkkusuun kahvilat, joissa oli laajempi leivonnaisvalikoima. Myös tavaratalokahvilat kuuluivat aikuisten elämään ostosmatkojen yhteydessä. Jäätelöpaikkoina tunnettiin erityisesti Valion Baari ja

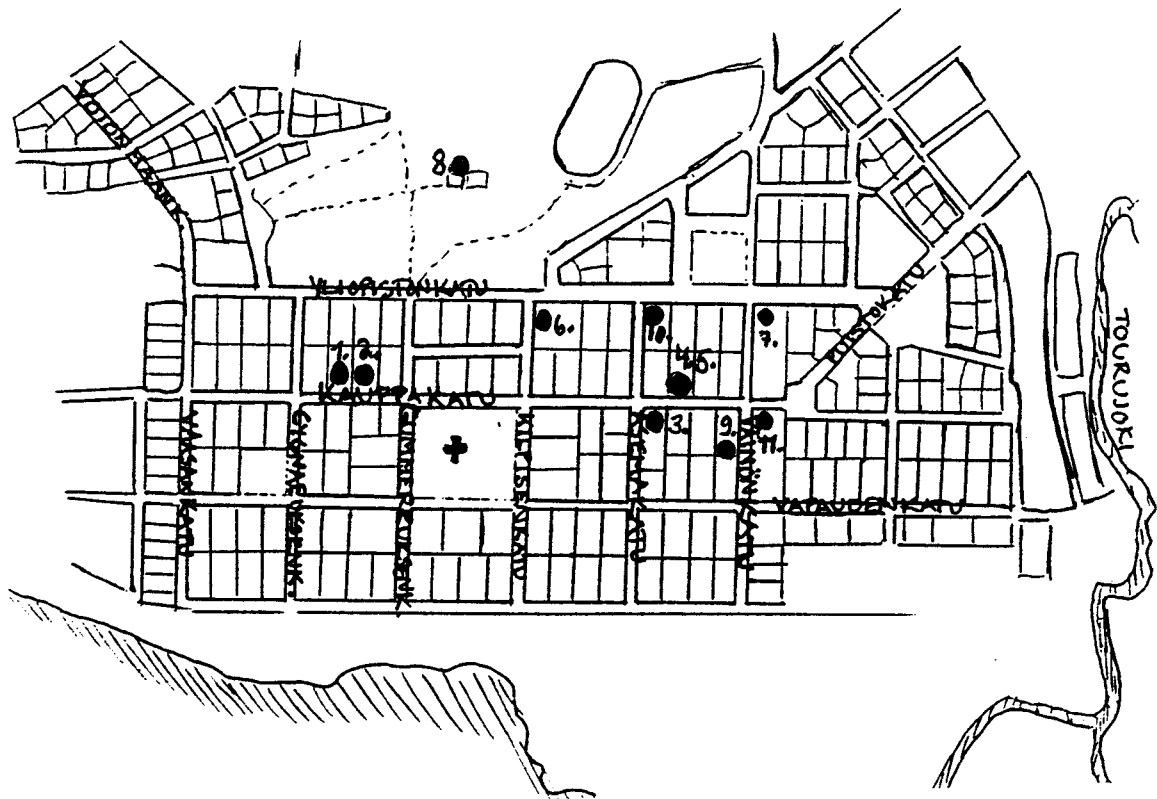
alkuaikoinaan myös Ruthin Vintti, jäätelöbaarit tarjosivat myös vanhemmille ja lapsille uuden tilaisuuden yhteisiin kahvilakäynteihin.

Sitten oli näitä tämmösiä, niinkun nytkin sanoisin, että rouvien baaria, niinku joku Jyväshovin Vilhelmiina, tai mikä mikä se on nimeltään... Emmy, niin, toki jotkut tällaset, siis niitähän on, ja Herkkusuun baarit oli sellasia, että rouvat tuli sit päiväkahville, syömään leivosta, ja vähä niinku tämmösiä, kansainväliseen tyyliin, päiväostoksillaan. (GH12)

1960-luvun lopulta voimaan tullut keskioluen myynnin vapauttaminen muutti osaltaan kahvilaperinnettä. Monet kahvilat ottivat keskioluen myyntiin ja olut nousi nopeasti kahvia kannattavammaksi myyntiartikkeliksi. Useista entisistä kahviloista tuli keskiolutbaareja tai kahviloiden pito ei enää kannattanut niiden hävitessä suosiossa keskiolutbaareille. Myös ruuan myynti nousi kahvilanpitoa kannattavammaksi. Edellämainituista keskiolutlinjalle lähtivät mm. Ruthin Vintti ja Ylä-Ruth, Kissanviikset muuttui ruokaravintolaksi. Valion baarissa myös ruoka ja olut nousivat kahvimyyntiä kannattavammaksi. Oluen ja ruuan myynti rapauttivat osaltaan vanhaa kahvilaperinnettä ja loivat pohjaa 80-luvulla vallinneelle ajalle, jolloin Jyväskylässä vallitsi suoranaisten kahvilatyhjiö perinteisten kahvipaikkojen puuttuessa lähes kokonaan. Esimerkiksi nuorison keskuudessa kahvipaikkojen suosio tapaamis- ja seurustelupaikkoina väheni, tilalle tulivat keskiolutbaarit.

Ne hävis melkein kaikki, minun teoriani on se että, kun keskiolut vapautu kuuskythuvun lopulla, niin aika moni kahvila lähti tälle keskiolutlinjalle, ja se rapautti sen, nimenomaan sit sellasen kulttuurin, jota meillä silloin oli, jos kahvilaan mennään juomaan kahvia ja syömään viinieriä, ja juttelemaan ihmisten kans, lukemaan lehtiä, niin se hävis, hyvin nopeessa tahdissa, nyt se on tullu sitten, nyt on syntyny näitä uusia... (GH12)

5. KAHVILAT KADOKSISSA 1980-LUVULLA

(Kartan pohjana Jyväskylän kaupungin asemakaava 1951)

- 1) Ruustinna, Kauppakatu 11, 2) Kaptah, Kauppakatu 13, 3) Sokoksen kahvila, Kauppakatu 24, 4) Alfon kahvila, Kauppakatu 35, 5) Jyväshovin kahvila, Kauppakatu 35,
- 6) Ruthin konditoria-kahvila, Kilttisentie 14, 7) Ruthin Wiener-kahvila, Yliopistonkatu 40, 8) Harjun Vesilinnan kahvila, 9) Elosen kahvila, Väinönkatu 5,
- 10) Tavaratalo Tyynelän kahvila, Yliopistonkatu 32, 11) Tavaratalo Centrumin kahvila, Kauppakatu 32

Vuonna 1980 Jyväskylän asukasluku oli 63 654 - väkiluku ei enää noussut yhtä voimakkaasti kuin aiempina vuosikymmeninä. 80-luvun alkupuolella alkoi voimakas nousukausi, joka jatkui 80-luvun loppuun. Kaupungin työllisyys keskittyi entistä enemmän palveluammattien ja kaupan alalle. 80-luvulla keskustan kaupallinen rakentaminen jatkui, asuintaloja keskustaan rakennettiin enää vähän. Tyypillistä on Jyväskylässäkin Helsingin Forumin kaltaisten kauppakeskusten rakentaminen, jolloin myymäläpinta-ala moninkertaistuu. Kauppakeskukset tarjoavat ihmisille uudenlaisen ajanviettopaikan, kauppakeskusten katetuilla käytävillä voi vaellella ja poiketa välillä ostoksilla, kahvilla tai syömässä. 80-luvulla Jyväskyläänkin saapui pizza- ja pikaruokakulttuuri. Sekä ruoka, että juomaravintolat hakivat omaa tyyliään ja erikoisuuttaan, jonka avulla houkuttelivat asiakkaita. Paikkojen tyyliä ja sisustusta saatettiin vaihtaa useinkin. Kaupungin liike-elämä on edelleen keskittynyt pienelle alueelle Kauppakadun alapäähän. Kaupungin ongelmana on edelleen liikenteen tukkoisuus ja liikenteen läpikulku kaupungin ruutukaava-alueen halki ohimenotien puuttuessa. Jo aiempina vuosikymmeninä on virinnyt ajatus ohimenotien, Rantaväylän, rakentamisesta ja Kauppakadun muuttamisesta kävelykaduksi. Kauppakadun alapää muutettiin joukkoliikennekaduksi edellisellä vuosikymmenellä. Vuonna 1989 valmistuivat ohimenotie Jyväsjärven rantaan, sekä järven yli uuteen Kuokkalan kaupunginosaan johtava silta. (Nummela{toim.} 1997, 16, 113 -313; Jäppinen 1995, 72.)

Muutosten jälkeen säilyneet kahvilat

Kahviloita oli 1980-luvulla vähemmän kuin edellisinä vuosikymmeninä. Toimintaansa jatkoi Ruthin kahviloista Kilpisenkadun kahvila, Ylä-Ruth ja Ruthin Vintti olivat muuttuneet anniskeluravintoloiksi. Yliopistonkadulla samassa talossa Ruthin Vintin kanssa toimiva Ruthin Wienerkahvila oli nuorten suosiossa. Entisen Hospitsin tilalle tuli kahvila Ruustinna, kahvila Kaptah jatkoi toimintaansa vanhalla paikallaan. Valion Baari oli lähinnä ruokabaari, kunnes siitä tuli Rosso. Kissanviikset oli myös ruokaravintola. Tavaratalokahvilat säilyttivät asemansa nuorison kohtaamispaikkoina. Kaupungista ei enää tahtonut löytyä myöhään iltaisin aukiolevia kahviloita. Uusi tulokas oli Väinökadun Kahvila Elonen. Vuosikymmenen lopulla kaupunkiin saapui myös Amerikan mallin mukainen pikaruokakulttuuri - hampurilaispaikkoineen ja pitserioineen. Ajan viettäminen pikaruokapaikoissa tai vuosikymmenen lopulla perustetuissa ostoskeskuksissa tulivat nuorten elämään entisen kahvilakulttuurin tilalle.

Kaptah

Toineha mikä kuuluu tähän aikaan, niin on tuo Kaptah. Missä on sitte käyny, jos se ois ihan vaki-, niinku tämä paikka, että käy sitte kahvilla, että kun on mahdollisuus. Mutta Kaptahi on toinen sellanen, että se on meikäläiselle siis, että voi polttaa, niin se on aina ratkasevaa. Koska se on niin rajotettua. Se tuntuu, että se on ollu iät, ajat siinä, ja tämä sama rouva siellä vielä pitäjänä, että... Ja sit Kaheksankyturvullaha oli siinä missä on nykyään taas se, onks se mikä Hurtti-Ukko, vai mikä, niin siinähän oli kanssa sellanen kahvilantapanen. Tai oikeestaan grillintapanen, niinku ruokapaikantapanen, niin se ei ollu varsinaisesti kahvila. (GH5)

Kaptah toimi edelleen samassa osoitteessa mihin se oli 60-luvun alussa perustettu. Kaupungin liike-elämä oli jo voimakkaasti keskittynyt alakaupunkiin, tavaratalojen ympärille, joten yläkaupungissa sijaitseva Kaptah oli sijainniltaan hieman syrjässä. Kaptahissa säilyi tupakointi-mahdollisuus, joten asiakaskunta jakaantui kahtia. Ne jotka eivät tupakansavua sietäneet eivät juuri Kaptahissa käyneet, toisaalta kun tupakointia oli monissa julkisissa tiloissa rajoitettu, tupakoiville Kaptah tarjosi mahdollisuuden polttaa ja juoda kahvia yhtä aikaa. Kaptahiin myös yhdistettiin pysyvyys ja muuttumattomuus, se on sijainnut samanlaisena samassa paikassa, Kauppakatu 13:ssa "iät, ajat" monien muiden kahviloiden hävitessä.

Ruthin Kilpisenkadun Konditoria-kahvila

Ruthin Konditoria-kahvila oli säilynyt ennallaan vanhan autoliikkeen huoneistossa Kilpisenkadulla. Ruthin leivonnaisilla oli edelleen hyvä maine, lisäksi kahvilan valikoimiin oli ajan vaatimusten mukaan tullut pikkusuolainen purtava.

Joo, se punatiilinen, mikä oli? No joo, no se oli sit sellanen, että jos nyt kaupunkiin tuli ja oli pitempi päivä niin, siihen loppuun asti oikeestaan, niin tuli käytyä, et se oli, se on kyllä todella sellanen kahvipaikka. Et tota, ja sitte se on niinkun tässä ajassa se, kun tuli tämä tupakkalaki ja sitte kun itse polttaa, niin se oli sellanen paikka ku siinä on se ulkoterassi, niin siellä pysty justiinsa kahvia juomaan ja polttaan tupakkaa, et se oli se aika tärkeä, tärkeä sitte, ja sit siellä oli hyviä pikku pitsoja ja kaikkee tämmöstä muuta, etä mä ennemmin otan jonkun suolasen, kun jonkun makeen kahvin kanssa. Se oli, se on kyllä ihan nyt viime aikojenki paikka, missä on tullu sitte käytyä, niinkauan ku se oli olemassa. (GH5)

No sehän varmasti, sitä sitte laajennettiin, vai oliko siellä alkuunkin jo, siellä perällä on semmonen isompi osa ja sitte siinä on muutama pöytä, vaan sehän on semmonen, niinku se Ruutin myymälä. Tehtaanmyymälä. Ja siellä on hyvää tuoretta pullaa, ja hyvää kahvia. Siellä varmaan kävi kanssa tämmösiä jotka käy kaupungissa maalaisia ja...

-Joo, ja ruokaaki sai, viime aikoina. Siellä tais olla joku terassiki sitte, ihan viime aikoina, oliko se sinne niinku, sinne pihan puolelle? Joo, minä en sitä muisia sitä terassijuttua, en mä oo siellä koskaan käyny. Mutta siinä tosiaan, ni siinä poikettiin, siellä varmaan hyvin semmonen nopee... Eikös ne kuitenkin pöytäan

tarjoillu, mutta aika semmonen nopee palvelu, että siinä oli hyvä pistäytyä. Ja tosiaan niill oli tuoretta pullaa, ku se oli se ... (Leipomo vieressä) Niin... Aina pulla on tärkein. Ei oo mukava, jos viikon vanhaa vehnästää saa. Saa kai sitä kotonaki... (GH7)

Mä muistan että me käytiin ku oli ylioppilaskärjotukset, niin sitte aina niitten kokeitten jälkeen siellä. Ja siellä sai semmosia hyviä leivoksia, joissa oli paljon semmosta kerman ja rahkan sekoitusta. Ellu, tas yks meiän kaveri, ni tilas aina semmosen, mikäähän se oli. Pariisin leipä, tai joku semmonen, ruskee leivos, ja sitte jotkut söi aina noita perunaleivoksia, semmosia kamalan makeita.

-Se oli vähä semmonen ehkä pimee, hämärä...

-Nii. Siinäki oli semmonen takaosa, missä ei ollu ikkunoita ollenkaa...

-Niin ei ollu ikkunoita, joo ei, siitä nousitiin muutama porras, siinä oli ne pöyät sitte...

-Siinä etuosassa oli semmosta, myytiin näitä, niinku konditoriatuotteita, sai ostaa mukaan. Eiks sielä ollu valokuvia?

-Mum mielestä oli joo, niinkun siitä kiinteistöstä, alkuajoilta, just siinä luki niinku. Ruutin leipomo...

-Ja Oliks ne ne samat, mitkä sielä oli ihan loppuun asti.

-Eiköhän... Semmosia mustavalkosia semmosia...

-Sitte kai semmosia kevyitä kahvilatuoleja siellä oli. (GH10.)

Ruthin punatiilinen kahvila säilytti paikkansa tuoreen pullan ja leivosten tarjoajana 80-luvun ajan. Kahvilaan oli rakennettu terassi, jossa saattoi polttaa tupakkalain voimaantumisen jälkeen. Muu osa kahvilasta säilyi savuttomana. Ruthin tuotevalikoimaan oltiin tyytyväisiä, kahvilasta sai myös suolaista syötävää kahvin kanssa. Konditoria-myymälällä oli omat asiakkaansa ja vieressäolevan leipomon katsottiin takaavan tuotteiden tuoreuden, mikä oli tärkeä asia kahvipaikkaa valitessa. Eräs informantti kertoo kuitenkin että Kilpisenkadun kahvilan loppuaikoina alettiin kaupungilla puhua, ettei Ruthilta enää saa yhtä tuoretta tavaraa kuin ennen (GH8).

Wiener-Kahvila

Yliopistonkatu 40:ssä toimi vähän aikaa myös suosittu nuorison tapaamispaikka, Ruthin Wiener-kahvila. Parin talven ajan 70-luvulla Wiener-kahvila toimi sunnuntaisena kokoontumispaikkana Jyväskylän opiskelijaikäiselle nuorisolle. Kahvilaan sovittiin tapaaminen pari kertaa, kunnes muodostui tavaksi kokoontua sinne tiettyyn aikaan. Monet olivat sunnuntai-iltana lähdössä muualle opiskelemaan, kahvilaan saavuttiin kassien kanssa ja sieltä lähdettiin suoraan rautatie- tai linja-autoasemalle. Opiskelijoiden suosikki kahvilassa oli yhteen aikaan Banana Split jäätelöannos - annoksia tilattiin kerralla niin runsaasti, että tarjoiluastioista tuli pula.

-Se sunnuntaikahvila oli se Wiener-kahvila, tuolla Yliopistonkadulla, siellä käytiin aina jätskiannoksilla sunnuntai-iltana. Sinne niinku, kaikki tiesi että sinne tullaan johonki, mikä se kelloaika oli, joku viis tai kuus...

-Se oli sillä tavalla vielä, että me lähettiin sit, me oltiin opiskelemassa muualla, ja että me käytiin silloin sunnuntai-iltapäivällä, ennenku lähettiin sitte...

-Jotka opiskeli muualla, lähti, niillä oli kassit mukana, sitte lähti busseihin ja juniin siitä suoraan. Siellä oli tää, muistan, Banana Split, oli silloin, kaikki halus, ja niillä oli liian vähän niitä astioita, joskus ne loppu kesken, ne veneet, ku niitä oli niinki monta...

-Se oli vaan se vakaintunu käsitys, ehkä se aluks sovittiin pari kertaa, ja Ja sit se vaan...

-Olikse jonku talven ajan vai, ei se varmaan kauheen kauaa ollu... (GH10.)

Harjun Vesilinnan kahvila ja näkötorni

Silloin, jos mull on ollu, ja kun on ollu ulkomaalaisia vieraita, niin silloin mä oon vieny Harjulle ja sit ollaan juotu kupit kahvia. Ja sieltä näkee kyllä sitte koko kaupungin ja alueet. (GH8.)

Mulla on se vakio ollu, et mä aina yhen kerran käyn, mutta tänä kesänä en oo käynny sielläkään kertaakaan, että... Eikä oo sellasiakaa vieraita käynny, että olis tarvinnu niinku esitellä, mut se on niinku sellanen kiva paikka, ja tiedän että siellä on kahvila, ja harmi ku jäi väliin. Seki on semmonen rahakysymys, ku sinne on sisään pääsymaksu, ja sitte pitäis vielä maksaa se kahvi, niin tota, ei sinne varta vasten tule niinkun kahville ainakaan mentyy, että siinä sitte joku muu täytyy olla mukana, et se ei riitä että mä meen sinne... Niin, joku tällanen, tai sitte joku vakiokäynti, että kiva käydä kerran kesässä kättelemassa sieltä, mutta ei varsinaisesti sen takia, että kahville lähtis... Ja se on se rahakysymys, monta kertaa. (GH5.)

Harjun punatiilinen vesitornin kahvila on säilyttänyt paikkansa kesäisenä näköalakahvilana. Vesitornin huipulla sijaitsevaan kahvilaan nousee hissillä, kahvilaa ympäröi joka puolelta laaja terassi. Edelleen kahvilassa käyvät turistit ihailemassa Jyväskylän maisemia, myös kaupunkilaiset poikkeavat kahvilassa. Vesitornin kahvilassa käynti saattaa olla esimerkiksi kerran kesässä toistuva traditio. Näkötornin kahvilaan ei yleensä mennä vartavasten kahvia juomaan, vaan kahvilassa käynnille on syynä juuri maisemien katselu tai esittely vieraille. Vieraiden kanssa vesitornin kahvilaan on helpompi lähteä käymään kuin yksin. Vesitorniin noususta peritään myös maksu. Tämä vähentää myös kiinnostusta pelkkää kahvilla käyntiä kohtaan - ei haluta maksaa siitä, että päästään juomaan kahvikupillinen, jolla on luonnollisesti vielä oma hintansa. Vaikka Harju kahviloineen onkin suhteellisen lähellä keskustaa, sinne ei voi noin vain poiketa, vaan sinne on lähdettävä varta vasten, joko kiivettävä kävellen portaita ja polkuja harjun laelle tai kierrettävä pidempi matka autolla vesitornin juurelle Harjun takaa.

Elonen Väinönkadulla

Jämsäläinen Elosen leipomo avasi konditoria-kahvilan myös Jyväskylään. Elosen nimi oli jo ennestään tuttu jyväskyläläisille, heidän tuotteitaan oli ollut myynnissä Jyväskylän kaupoissa ja ihmiset olivat käyneet Elosen kahvilassa Jämsässä. Kahvila toimi Väinönkadulla, kunnes siirtyi uusiin tiloihin Kauppakadun Jyväskeskukseen.

Mä kävin usein tossa Väinönkadulla, ostamassa sieltä ja sitte usein join kahvia siinä. ja mä oon Elosen tuotteisiin tutustunu jo kauan sitte. aikonaan mulla oli Jämsänkoscella sukulaisia ja me käytiin siellä ja Elosen leipomo oli siellä ja sieltä ostettiin hyvää leipää ja mä tiesin ku Elonen tuli tänne, että minkä tyyppinen firma se on. Mä oon kovasti Elosen tuotteisiin ollu tyytyväinen, että tuossaki se pieni myymälä, mikä heillä oli ensin alkuun siinä Väinönkadulla, niin siinä oli ihan viihtysä istua siellä ylempänä ja juoda kahvia. Se varmaan lähti ensin niinku hakuammuntaan, että miten tänne Jyväskylään kotiutuu, mutta ilmeisesti se sitten sai jollain tavalla hyvän maineen, taikka että se rupes todella sitten pyörimään hyvin, se homma ja Elonenhan on nyt niittäny mainetta, nehän voittoa vuosittain kilpailuissa ihan jatkavasti, että se on ihan semmonen firma, joka kannattaa noteerata hyvinkin, että ne on kilpailukykyisiä. Ja se ei oo kuitenkaa loppujen lopuks mikää kovin suuri. Et eikö se, sehän on kai perheyhtymä. (GH3.)

Elosen kahvilahan oli ennen sielä Väinönkadulla, semmosessa, vähä niinku syrjässä, pienessä rakennuksen alakerrassa, semmosessa liikehuoneistossa, se oli aika tylsä. Kyllä mä siellä muutaman kerran kävin, mutta se oli jotenki vähä semmone, nurkantakuistunnelma... (GH1.)

Se on siisti, hurjan siisti ja siellä oli tosi hyvät tuotteet. Ja sitte toi mikä on Elosen kahvila, minusta siinä on aika pitkälle haettu semmosta: hyvää mieltä ihmisille-ajatus. Musta se näky kalustuksena, ja sitte sinne on, mun mielestä aika kiva palvelu... Ehkä pikkusen liian kova, joskus. Mut kuitenkin, että aika hyvää palvelua, on ollu siellä. Ja Elosen tuotteethan on tosi hyviä. (GH8.)

Elosen valttikorttina ovat aina olleet hyvät tuotteet. Elosen henkilökunta ottaa osaa leivoskilpailuihin, ja he ovat myös voittaneet useita palkintoja leivonnaisillaan. Väinönkadun kahvilasta sai ostaa tuotteita mukaan. Kahvilarakennus oli melko pieni, alaosassa sijaitsi myyntitiski ja muutama pöytä ikkunoiden ääressä, pari porrasta ylempänä kahvilan takaosassa oli rauhallisempi nurkkaus, jossa olivat muut kahvilapöydät. Kahvilahuoneisto oli valoisa ja kauniisti sisustettu ja palvelu oli ystävällistä. Vaikka Kauppakadulle oli vain kivenheitto matkaa, joistakin haastateltavistani Elonen sijaitsi syrjässä.

Ruustinna

Siellähän on monenlaisissa tilaisuuksissa, ku siellä on järjestetty. Et mä oon sillon, kun se alotti toimintansa, kävin siellä muutamia kertoja, kun mä kävin usein siinä yhdessä talossa kylässä, taikka asioilla ja monasti poikkesin päivällä sinne ja sitte sattu niin, että sillon alkuun siinä oli yks mun entinen oppilaani, emännöimässä, niin poikkesin siinä. Minusta se oli ihan kiva, se on kylläkin niin ihan eri tyyppinen, kun mitä

nää muut on, että se on täysin hiljanen, ja siinon määrätyt rajat, siellä varmaan eihän saa tupakoidakaan, et minusta se on kyllä hyvin tommonen viihtysä, joka haluaa mennä rauhallisesti kahveelle, niin sinne vaan, että, et se on ihan kiva. Ja siellä on aika hyvää se tarjottavakin, ollut. Nyt en oo kyllä käynyt pitkään aikaan, kun viimeks yksissä hautajaisissa, mutta tuota, et semmosia tilaisuuksiahan siellä paljon järjestetään. (GH3.)

Hospitsin jälkeen samaan kahvilatilaan Kauppakatu 11:een perustettiin kahvila Ruustinna. Nimi Ruustinna sopii hyvin seurakuntatalossa sijaitsevalle kahvilalle. Ruustinnassa arvostetaan sen hiljaisuutta ja rauhallisuutta. Se on myös sisustukseltaan viihtyisä. Ruustinnassa järjestetään erilaisia yksityistilaisuuksia kahvi- tai ruokatarjoiluineen, tilaisuuksia kiitetään hyvin järjestetyiksi.

Sokoksen ja Jyväshovin kahvilat olivat edelleen suosittuja 80-luvun kahvipaikkoja, joihin saatettiin poiketa virkistäytymään ostosten lomassa. Jyväshovin kahvila Emmy toimi hotellin ja ravintolan yhteydessä, sisään kahvilaan mentiin hotellin sisäänkäynnin kautta. Kahvila oli pieni ja intiimi, tarjolla oli erilaisia leivoksia. Myös opiskelijat kävivät Jyväshovin kahvilassa. Jyväshovi oli siirtynyt Keskimaan omistukseen 1978 (Liukkonen 1996, 61), jolloin paikka myös remontoitiin enemmän olutkapakan luonteiseksi. Tavaratalo Sokoksen Sokos-cafeteria oli säilynyt samanlaisena luonteeltaan ja asemaltaan. (GH9.) Myös Tyynelän, Alfaan ja Centrumin tavarataloissa toimi edelleen kahvila.

Yhteenveto: Kahvilatyhjiö Jyväskylässä 1980-luvulta 90-luvun alkupuolelle

No ku, sehän tässä oli, sanotaan kymmenen vuotta sitte, ja kyllä siinä pitkä aikaa oli sillai, enä jos kahville aiko johki mennä, niin ei semmosta paikkaa ollu tässä kaupungissa. Ei niinku kerta kaikkiaan, on se varmaan ollu justiiinsa joku, just Kaptah ja se Hospitsi, tai mikä se nyt, se oli varmaan jo Ruustinna siihen aikaan. Ne oli varmaan semmoset ainoot, tai olihan niitä tietysti näitä tavarataloja, mutta ku nehän meni kiinni varmaan ennen seittemää, tai jotain, mutta jos joku yritti, yritti elokuvan jälkeen lähies kahvilaan, niin ei siis mitään toivoo. Ei vuosikausiin. Se oli semmonen, mitä ihan ihmiset kaipas, että ois joku kiva pieni kahvila. Nyt en tiä sitte, mullon semmonen mielikuva, että niitä nyt olis taas, että johonki aikaan auki, että... Mutta semmosta kahvilaelämää, ni jotenki outoo kyllä, et se ei oo mukamas kannattanu, kuulostaa vähä oudolta. (GH14.)

Pohja kahviloiden kannattamattomuudelle oli syntynyt jo 1970-luvulla keskiolutpaikkojen ja ruokapaikkojen vallatessa alaa kahviloilta. 1980-luvulla alkoi myös pikaruokakulttuuri,

kaupunkiin tulivat pizzapaikat ja hampurilaispaikat, jotka houkuttelivat erityisesti nuorisoa. Myös kaupungin asukkaat ovat huomanneet kahviloiden puuttumisen 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa. Tavaratalokahvilat tarjosivat kyllä kahvikupillisen ja virkistyshetken sitä haluaville, mutta niiden aukioloajat noudattivat tavaratalojen aukioloaikoja, eli sulki ovensa viiden-kuuden aikaan. Tavaratalojen kahvilat eivät myöskään ilmapiirillään houkuttelleet kaikkia kahvilakävijöitä. Ne oli sijoitettu tavaratalojen sisälle, joten niihin oli hankalampi poiketa, jos ei asioinut itse tavaratalossa. Kahvilakäynnin ajankohta oli myös muuttunut. Aiemmin kahviloissa käytiin pääasiassa iltaisin, koulun ja läksyjenlun tai työpäivän jälkeen, nyt kaupungista ei löytynyt lainkaan kahvilaa, joka olisi ollut auki iltaisin ja johon olisi voinut poiketa esimerkiksi elokuvissa tai teatterissa käynnin jälkeen. Nuoriso etsi tapaamispaikkansa muualta. Kahvilatyhjiötä jatkui useita vuosia, pitkälle 90-luvun puolelle saakka.

Siinä varmaan voi olla kaheksankytluvulla sitte ni, tosiaan niinku, musta aukko siinä tavallisten kahviloitten kohalla, et kyl se ehkä on näitä, ihan siis puhtaaasti kahviloita, nin melkein ei tuu mieleen, muuta ku nää tavaratalokahviot. Mutta niissä on muuten ollu sitte, mitä mä oon sivusta seurannu asiakkaana, kyllähän sielä on nuoriso tavanmu toisiaan, esimerkiks toi Anttilan baari, siellähän on hirveen paljo ollu aina päiväsaikaan varmaan semmosia, ne on semmosia treffi paikkoja ollu, ja niitähän justiin on sit monesti tarvinnu, ku on joku semmonen asia mikä pitää hoitaa, ni sovitaan joku paikka, jonka kaikki tietää... Kyllähän semmosia tarvii. (GH14.)

-Silleen musta tuntu, ainaki jossain välissä oli tosi köyhää. Että tästä puuttu kaikki semmoset keskustakahvilat, niinku mitä ajatteli että sillä tavalla justiin hyvät kahvilat, minne voi... Tän tyyppiset (Elonen) Tää on jo... Sitten Sirius tuli silloin, ja sitte...

-Siriuski sitte lopetti, ja sit siinä välissä ei ollu mitään.

-Se oli niinku pitkään tuntu, et tääl ei ollu edes sunnuntaipäivällä, jos täälä kävi...

Olihan sitten tuola toi, mikäs kahvila, niin tähän...

-Elosen toinen, on ...

-Niin se oli tuola nurkan takana...

-Se oli vähä niinku piilossa, mutta sitte sunnuntaina, ku täälä kävi, niin ei ollu missään semmosta paikkaa, missä vois niinku poiketa kahvilla..

-Ei muuten ollu juu. (GH10.)

Että oikeestaan ne oli noi tavaratalojen kahvilat, mutta en mä... Esimes Anttilassa niin emmä kyllä kahveelle... Voi olla etten oo käyny ikinä, tai en ainakaan en muista, että oisin käyny. Ne on jotenki niin paljon kolkompia ympäristönä. Kyllä mun mielestä kahvilan pitää olla kahvila. Ehkä sit silleen, että kyl mä tykkään, että ois semmosia savuttomia paikkoja, että ku ite ei polta, työssä, täällä ei polta kukaan, kotona ei polta kukaan, niin ei viitti sitte sen takia haista tupakalle, ravintolassahan nyt sitte joutuu väkisin. Se, kyllä mun mielestä kahvila osittain, musta niinku osoittaa kyllä jonkinlaista moukkamaisuuttaki, se että kaupungista semmonen puuttuu niinkan... Jyväskylässä tuntu vähä välillä puuttuvan kokonaan tällanen konditoria-kahvila, taikka sitte se oli pienellänsä, kyllähän Ruutti tietysti oli, yritti osaltaan, mutta voi olla... (GH13.)

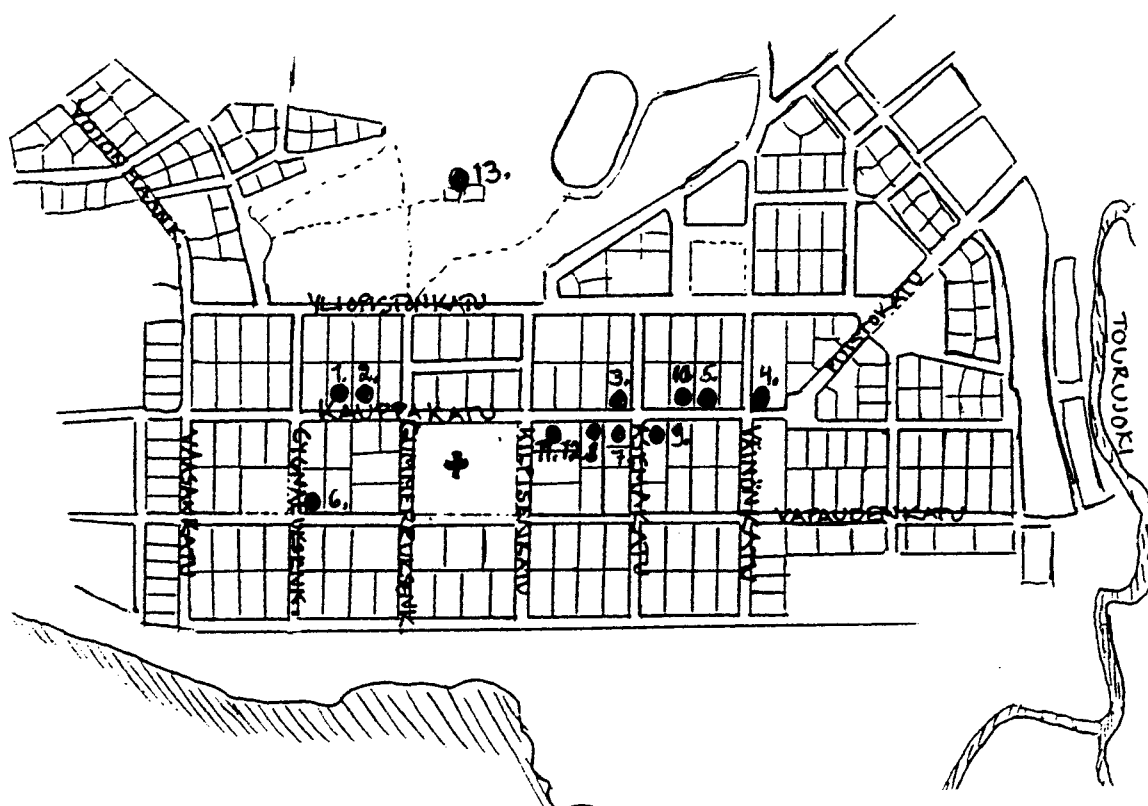
Tavaratalojen kahvilat säilyttivät edelleen nuorten suosion seurustelupaikkana. Ne olivat myös tärkeitä treffi paikkoja, niihin oli helppo sopia tapaaminen, koska ne olivat ihmisten tiedossa ja sopivat hyvin odotteluun. Vaikka tavaratalokahvilat täyttivät kahviloiden

merkityksen kahvin ja lepo hetken tai virkistykseen tuojana, ne eivät silti miellyttäneet kaikkia. Tavaratalojen kahvilat olivat kooltaan suurempia kuin aiemmin toimineet itsenäiset kahvilat kahvilatilan sijainti myyntitoiminnan keskellä sai ne tuntumaan ilmapiiriltään kolkoksi ja rauhattomaksi. Tavaratalokahviloissa sai myös polttaa, eivätkä kaikki pitäneet tupakansavusta Jyväskylään kaivattiin oikeata kahvilaa.

Jyväskylän kahvilaperinnettä pitivät yllä Ruthin Kilpisenkadun kahvila, Ruustinna ja Kaptah, sekä uusi kahvilatulokas kahvila Elonen Väinönkadulla. Kahvilan asiakaskunta oli vaihtunut koulunuorisosta vanhempiin opiskelijoihin ja aikuisiin. Kahvilan tarjoamien tuotteiden arvostus nousi, kahviloihin ei enää menty istumaan pelkän limsalasin ääreen vaan lisäksi nautittiin leivonnaisista. Kahviloissa ei enää myöskään ollut samanlaisia vakiorukoita kuin vielä aiemmilla vuosikymmenillä.

Ne minun perinteiset kahvilat oli muuttunu kaikki olutpaikoiksi. Niin, mä kävin siinä hyvin satunnaisesti, et onko sielä jotain perusjengejä, mä huulen, että silloin enää, sit seityturvun puolivälin jälkeen, aina näihin saakka, ni ehkä ei enää kahviloissa ollu sellasia, ne ei ehkä sallinu niinkään minkään koululaisten ja opiskelijoitten pyöriä siellä, tai sitte ne ei pyöriny, taikka opiskelijat varsinkaan, koska keskiolutpaikkoihin ne jo pääsi, niin ehkä ne istu sitte mieluummin sielä, siitä mulla ei oo oikeestaan kovin kummosia muistikuvia olemassa... Sattumanvaraisia kahvilakäyntejä, siellä jonkun leivoksen tai pullan syöntiä, ei niin säännöllisiä, sellasta mitä kuuskymmentäluvulla todella harrastettiin, säännöllisesti. Se oli sääntö, että oltiin jossain kahvilassa istumassa, eikä mikään poikkeus. Suurin osa vapaa-ajasta vietettiin niissä. Sillon nuorempana oli sit myös tää kaveripiiriä ylläpitävä merkitys, että nyt kun käy satunnaisemmin, eikä oo semmosia kahvilaporukoita enää, niinkun silloin oli, että ties, että silloin kun menet sinne, niin ne on siellä. Että semmosia ei ole, jossakin kulmakapakoissa meillä on, tai Ruutti on sellanen josson se tietty jengi, joka siellon istuu sen kolmekymmentä vuotta, ne tietää, ku menee sinne, että jossei se oo kuollu, niin siellä se on. Että tässä mielessä tietysti tuo aspekti on vähäisempi. (GH12.)

6. 1990-LUVULLA KESKUSTA ELÄVÄKSI: KÄVELYKATU JA KAHVILOITA

(Kartan pohjana Jyväskylän kaupungin asemakaava 1951)

- 1) Kahvila Ruustinna, Kauppakatu 11, 2) Kahvila Kaptah, Kauppakatu 13, 3) Café Elonen, Jyväskeskus, 4) Musiikkikahvila Tosca, Väinönkeskus, 5) Ruthin kahvila Robert, Torikeskus, 6) Novelli, Kaupunginkirjasto, 7) Mummon pullapuoti, Forum, 8) Anttilan kahvila, Forum, 9) Sokos City Café, Kauppakatu 24, 10) Café Emmy, Jyväshovi, 11) Kahvila Sirius, Kauppakatu 18, 12) Kartanon kahvila, Kauppakatu 18, 13) Harjun Vesilinnan terassikahvio

Vuonna 1990 Jyväskylän asukasluku oli 66 557. Säynätsalo liitettiin kaupunkiin vuonna 1993, jolloin asukasluku lisääntyi noin 3000 asukkaalla. Väestönmäärää kasvatti myös vuoden 1994 kotipaikkalaki, jonka mukaan opiskelijat saattoivat valita opiskelukaupunkinsa vakinaiseksi kotipaikakseen. Vuonna 1997 jyvaskyläläisiä oli noin 75000. 90-luvun alku oli syvän lamakauden aikaa, Jyväskylän työpaikkamäärä putosi noin 20%. Hidas elpyminen alkoi vuosikymmenen puolimaissa. 90-luvun rakennusprojekteista ja kaupunkikuvan muuttajista tärkein on joukkoliikenteen siirtäminen Kauppakadulta Vapaudenkadulle vuonna 1990 ja Kauppakadun muuttaminen kävelykaduksi. Vuonna 1995 vietettiin Kävelykadun avajaisia. Kauppakeskusten rakentaminen on jatkunut tälläkin vuosikymmenellä, Keskustaan on valmistunut myös uusia asuinrakennuksia. Lutakon asuinalue on uusiin kerrostaloalue keskustan läheisyydessä. 1990-luvulla kaupungin viihtyisyyteen ja elävyyteen sekä kaupungin parantamiseen asuinympäristönä tähtäävät projektit nousevat esiin. Tällaisia ovat mm. rakennetun ympäristön kehittämissuunnitelma Laatualue, sekä Jyväskylä-forum, jonka myötä kaupunkiin tuodaan keskieuropalaisen mallin mukaan keskustelua kaupunkipolitiikasta. Myös kävelykatu-ideaan on otettu mallia muualta Euroopasta, jossa keskustojen kävelyalueet ovat suosittuja. Kävelykadun toiminnasta vastaamaan perustettiin Kävelykatu ry. Kävelykadun varrelle on ostospaikkojen rinnalle keskittynyt myös Jyväskylän ruoka- ja juomakulttuuri. Ravintoloita, pizzerioita, pikaruokapaikkoja, kahviloita ja pubeja kävelykadulla on vierähtänyt. (Nummela{toim} 1997, 9-17, 35-265, 406; Jäppinen 1995, 72-76.)

Uusia kahviloita kävelykadun tuntumaan

Kauppakadulla loppui autoliikenne 1990-luvulla ja katu muutettiin kävelykaduksi. Kävelykadun varteen perustettiin uusia kahviloita, taidegalleria Siriuksen yhteydessä toimi kahvila pari vuotta 90-luvun alussa. Gallerian muutettua sen tilalle tuli Kartanon kahvila. Elonen avasi uuden kahvilansa kaupungin keskeisimpään kulmaukseen, Asemakadun ja Kauppakadun kulmaukseen. Uusitulla Hoviraitilla toimii Jyväshovin Café Emmy sisäterasseineen. Väinönkeskuksen alakerrassa ovat toimineet pikku kahvilat Bebe ja Kairo Palace, toisessa kerroksessa Musiikkikahvila Tosca. Ennen 90-lukua perustetuista kahviloista ovat toiminnassa edelleen Ruustinna, Kaptah ja Ruthin kahvila, joka toimii tällä hetkellä Torikeskuksessa Ruthin kahvila Robert- nimellä. Tavaratalokahviloilla Sokoksessa ja Anttilassa on edelleen tärkeä asema ostoskäyntien yhteydessä. Erilaisia pikaruokapaikkoja on keskustassa useita: McDonalds, Carrols, Kebab-paikat, Pizzeriat, Panini-paikat sekä pubit. Pikaruokapaikat ovat erityisesti nuorison suosiossa.

Haastattelujen kautta tärkeimmiksi kahviloiksi nousivat Elonen ja Ruthin Robert. Tosca herätti kiinnostusta musiikkitarjonnallaan, mutta sen arvo laski vähäisen asiakasmäärän myötä. Kartanon kahvilasta oli kokemuksia vain parilla haastateltavalla. Myös Kaupunginkirjaston kahvila Novellia arvostetaan hyvänä ja edullisena kahvipaikkana. Yksi uusista kahvilatulokkaista, Vapaudenkadulla toimiva Jyväskylän Netcafé palvelee verkostoitunutta yhteiskuntaa tarjoamalla kahvin lisäksi mahdollisuuden surffailla internetissä kahvilan tietokoneilla. (Keskisuomalainen 23.8.97.)

Elonen

Elosen kahvila avattiin kävelykadun varteen, Jyväskeskuksen yhteyteen 1996. Elonen on pinta-alaltaan suurin ja leivosvalikoimaltaan monipuolisin Jyväskylän kahviloista. Café Elonen toimii kahdessa kerroksessa, alakerrassa on konditoria-myymälä ja yläkerrassa kahvila. Kahvilassa järjestetään esimerkiksi musiikkitapahtumia, sunnuntaisin kakkubuffet ja arki-iltaisain kello viiden tee. Elosella on Radio Jyväskylässä mainoskampanja, samoin TV3:ssa.

Esimes se Elosen kahvila siinä kävelykadulla, ni sehän on selvästi melkein niinku rakennettuki semmoseksi... Jos rumasti sanos, niin city-ihmisten kohtaustaikaks... Tai, et siinä on niinku eri tyyppisii ideoita, et siinä alakerrassa on se myymälä ja sitte siinä on semmonen pieni kahvinurkka mistä saa ottaa itsepalveluna ja sitte siel yläkerrassa on, semmonen isompi, miss on sitte kaiken maailman salaattit ja siiderit ja muut tarjolla... Et, et se on melkein niinku lounaspaikkaki, ettei se entinen Elonen ollu ollenkaa semmonen. Sitte sielä on semmosta pientä ripellystä, jotain kuivakukkia ja sit joku polkupyörä, mikä ei välttämättä niinku, mun makuu vastaa... mutta tota, kyllä ne kuitenkin on sillätavalla sisustettuja, että niissä viihtyy. Et varsinkä mä tykkään Elosen kahvilassa siitä, että se on niinku on porrastettu se kahvila ja se takaosa siellä yläällä, et sinne voi mennä ja sielä on tavallaan aika intiimi ympäristö kuitenkin. Me mennään yleensä sinne takaosaan, sinne vähän... muutama porras alemmas. Johonki, mukavaan pöytään. Must tuntuu, et ne on suositumpia, just ne takaosan pöydät, että ne on melkein aina täynnä, tai lähes täynnä. Ja sit siinä saattaa hyvin olla siinä etuosassa sitten tilaa, siinä tiskin vieressä. Ehkä se on semmonen rauhallisempi paikka se takaosa. (GH1.)

Yleensä nimen omaan se Elosen yläkerta on oikeestaan aina se missä käy. Että se alakerta on enempi niinku semmonen läpihuutopaikka, et mä en taas tykkää siitä niin paljoo. Ja sielä yläkerrassa nyt on kauheen kivaa, mä oon muutaman kerran päiväsaikaan ollu, oli mahdollisuus käyä päivisin, siellä on ollu joku soittamassa pianoo, tai viulua, tai semmosta... Et on tullu hirveen semmonen keskieurooppalainen fiilis siellä, että siit siellä niinku haetaan, mutta et siellä on ollu tosi kivaa. Siellä on ollu vähä hienompi tunnelma sitte. Ja sitte siellä on niin hirmu hyvä se valikoima, se suolanen ja makee puoli. Oon kyllä jo saanu kerran eläessäni sen Elosen leimakortin täyteen, on tullu sielä niin paljo käytyä... (nauraa). Taitaa olla toinen kortti menossa. Elosella on mun mielestä ihania lamppuja, sitte mä kiinnitän huomiota taas siihen niitten tarjolle asettamiseen, kun se on semmonen, sielä on tietysti osattu se, se on aika viehättävää, onhan sielläki sitä valikoimaa laista laitaan, niin sen saa kyllä asiakkaalle miellyttäväksi, siellä pääsee kyllä rahoistaan, jos haluaa riveta mässäilemään. Et kyllä se se Elonen melkein aina on. Et se on niin hyvässä maineessa, ja siellä on laadukasta, ja on siellä ehkä hinnakastaki. Mut se ei niinku siinä mielessä vaikuta, se on sitte toisarvonen seikka, ku etii semmosta seurustelupaikkaa. (GH9.)

Em mä tiä, musta se on ihan, siinä (alakerrassa) niinku näkee enemmän sitä liikennettä ja elämää, vaikka siellä nyt silleen kahestaanki istutaan, niin must se on... Oon mä joskus siellä ylhäälläki ollu, mutta noin niinku, jos arkipäivänä mennään, niin kyllä me sinne mennään. Kahvia ja pullaa, tai joskus teetä, jos on juonu tarpeeks kahvia, niin kyllä mä joka kerta jonku pullan ostan kuitenkin tiukasti. Mutta kyllä mä oon niinku oikeestaan sillä lailla olen ilonen, että toi Elonen Jämsästä tänne tuli, niin ku se selvästi palautti tämmösiä kahvilakulttuuria, joka täältä oli niinku kadoksissa. (GH13.)

-Liian kallis.

-Ihan tämmönen aika suuri kyllä, että tääl on hirveesti väkeä. Ihan tervetullut Jyväskylään, tämmönenki paikka.

-Toi alaosaki on ihan kiva, mutta se on tietysti, ku siinä on niin pieni, siinä ei oo ku pari pöytää, siinä on niinku tuossa katutasossa. Ainaki mulla jäi silloin yhen kerran tässä, tai millon pari kertaa käyny, niin jotenki kauheen ystävällinen palvelu, jotenki semmonen, että se jäi..

-Joskus tääl on ollu musiikkia, tosson soittanu joku bändi ja se on ihan kivaa. (GH10.)

Yritin tonne Eloseen, mut tuota, jotenki mä en tykänny siitä. En mä oo siellä yläkerrassa kyllä käynykään, mut siinä mä otin semmosen pitsan ja sitte mä aattelin et mä, siinä oli niinku rapean näkösiä ne, sämpylät, että mäpä maistan näitä, ja kun mä ensimmäistä maistoin, hirveen suolasta! Heitin menemään... mutta tuota, jotenki mä en niinku sen Elosen tuotteisiin oo niin...(GH6.)

Elosen kahvila toi tullessaan uudenlaisen kahvilakulttuuriin Jyväskylään. Café Elonen sijaitsee mahdollisimman keskeisellä paikalla, Asemakadun ja Kauppakadun kulmauksessa. Kahvila eroaa muista Jyväskylän kahviloista jo suurella koollaan. Kahvila on myös jaettu kahteen eri kerrokseen, joissa on erilainen palveluidea. Alakerrassa toimii pieni konditoria-myymäälä, johon on helppo poiketa kadulta ostoksille. Alakerrassa on myös muutama pieni pöytä ja itsepalvelupiste, josta saa kahvia. Alakerta sopii myös katuelämän tarkkailemiseen. Alakerta on ehkä suunniteltu nopeampaa kahvilla poikkeamista varten, yläkertaan mennään sen sijaan istumaan ja seurustelemaan pidemmäksi aikaa. Yläkerta on kooltaan suuri ja valoisa kahvilatila on jaettu porrastamalla kahteen osaan, tiskien lähellä sijaitseva etuosa on muutaman porrasaskelman korkeammalla kuin takaosa. Etuosassa on flygeli ja lasten leikkinurkkaus. Leikkinurkkaus saa osakseen sekä kiitosta että kritiikkiä. Pidetään positiivisena, että kahvilassa on huomioitu myös lapset, toisaalta leikkipaikka ei sovi Elosen muuhun sisustukseen, sen olisi voinut tehdä enemmän Elosen tyylin mukaiseksi.(GH9.) Takaosa koetaan etuosaa rauhallisemmaksi ja intiimimmäksi keskustelupaikaksi. Sisustuksessa on käytetty sinisen ja vihreän sävyjä, koristeena on kuivakukka-asetelmia, tekokukkia ja erilaisia astioita, sisustuksessa on sekoitettu vanhahtavaa ja modernia tyyliä. Leivonnaiset valitaan itse lasivitrineistä. Yläkerrasta voi ostaa myös jäätelöä, suolaisia piiraita tai sämpylöitä, myös kevyitä lounasvaihtoehtoja on tarjolla. Kahvilan leivonnaisvalikoima on monipuolinen, leivoksia kehutaan suussa sulaviksi ja tarjolle asettaminen osataan tehdä houkuttelevasti.

Tosin koska leivonnaisetkin ovat makuasia, eivät Elosenkaan leivonnaiset miellytä kaikkia. Kahvilassa on myös anniskeluoikeudet.

Niin, tuo Elonen esimerkiksi, niin tuota... Oon käyny, mut mä pidän sitä jotenki kalliina paikkana, että... mä en viitti siitä uhrata siitä viihtyisyydestä ihan hirveitä. Oonko mä yhet ilmaset kahvit käyny sielä, se oli joku Sokoksen tällänen etujuttu, niin silloin kävin juomassa siellä yhet kahvit, ja... Mutta niin, mä piän sitä vähän sellasena snobi-paikkana, että ei se niinku, että ei niinku ehkä minun ikäluokan... No, sanotaan ehkä... jos ois kymmenen vuotta vanhempi, niin, sitte ehkä sielä vois poiketa. Mutta ei se niinku, tavallaan sovi meikäläisen imagoon, että mä haluaisin sinne mennä. Että mulle kelpaa joku sellanen, missä voi vaan muuten juua sen kahvin... Mä pidän sitä niinku sellasena hienostelupaikkana, vähä että... Se ei niinku minulle ole... tärkeä. (GH5.)

Naisia paljon käy. Ihan laiasta laitaan, että jos voi niinku lajitella opiskelijoita, vaikka esmes pukeutumisen, tai ulkonäön perusteella, ni ei silleen niinkää paljo opiskelijoita, vaan siellä käy semmosia niinku, keski-ikäisiä naisia, paljon mun mielestä ja sit semmosia, ehkä mun ikäluokkaa, semmosia kolmenkymppin ikäluokkaa olevia naisia, jos ulkonäöstä vois sanoo, ne on kyllä työelämässä ihan. No naisia siellä käy hirmu paljon. Että, aika harvoin näkee edes pariskuntia, että naiset niinku keskenään. (GH9.)

Em mää tiä mitä siellä käy, onko ne sitte urbaaneja cityihmisiä, ehkä ne on sitte... Tai no meilläki on varmaan sitä, niinku nyt just tämmöstä, että saattaa niinku kesälläki olla, sunnuntaina olla kahvilaa vailla, että ku ei oo kesämökkää... Niin kai ne on sitte cityihmisiä enemmän, jotka tota saattaa saattaa sitä kahvilaa kaivata. Mutta em mää niitä osaa, kyllä siinä käy eri ikäisiä ja entä jos menis sanomaan että naisia käy enemmän, voi olla, että vähän enemmän, mutta en mee takuuseen. Kaikenlaisia. Mut että kuitenkin Elosella käy ihan eri ihmiset, kun mikä Arnolds se on se Donitsikahvila... (GH13.)

Elonen houkuttelee erityisesti naisasiakkaita. Informanttini kertoo suurimman osan kahvilakävijöistä olevan ulkonäön perusteella työssäkäyviä kolmekymppisiä tai keski-ikäisiä naisia, miehet ovat selvästi vähemmistönä. Enemmistö asiakkaista tulee kahvilaan seurassa, ei yksin. Varsinainen opiskelijapaikka Elonen ei myöskään ole, osasyynä tähän on varmasti korkea hintataso. Korkea hintataso saa myös muut pienituloiset henkilöt ajattelemaan, onko kahvilakäynti uhrattujen markkojen arvoinen. Elonen mainitaan myös usein snobien tai city-ihmisten kohtauspaikaksi. Määritelmä kuulostaa negatiiviselta, varsinkin jos määrittelijä ei lue itseään tähän ryhmään kuuluvaksi. Monet aktiiviset Elosella kävijät kertovat kahvilakävijöiden olevan "cityihmisiä", ikään kuin eivät itse kuuluisi tähän joukkoon, vaikka vakioasiakkaita ovatkin. Elosen imago "city-ihmisten kohtauspaikkana" ymmärretään myös tarkoitukselliseksi. Elonen määrittellään tunnelmaltaan myös eurooppalaistyyliseksi kahvilaksi. Eurooppalaisuutta on haettu ehkä sisustuksella, elävällä musiikilla, englantilaisittain tarjottavalla kello viiden teellä. Myös tietyt lounassämpylät on pakattu Daily News kuosiseen käärepaperiin, Englannissahan fish and chips- annokset kääräistään perinteisesti sanomalehteen. Kahvilan imago ei ole syntynyt itsestään vaan juuri tällaista ajatusta kahvilassa ajetaan takaa sijoittamisella kaupungin keskeisimmälle paikalle, suurella koolla ja modernilla sisustuksella. Kahvilan

palvelua kiitellään erityisen ystävälliseksi ja asiantuntevaksi. Henkilökunnalta on helppo kysyä tuotteista ja asiakkaat tuntevat todella itseään palveltavan.

Siellä on hirveen ystävällinen henkilökunta. Se on kyllä huomattu. Että joko sinne on oikeesti oikeet ihmiset valita, tai sitte se kuuluu niitten koulutukseen, että... Ja siellä oikein ylikorostetusti oon huomannu, ja se on henkilöityny siihen yhteen ihmiseen, siellä alakerrassa, nimenomaan, niin on yks semmonen, vähän pyöreempi naishenkilö, niin se on ihan äärimmäisen ystävällinen. Se on, taitaa aika nuorikin olla, siinä on oikein ihminen palveluammattissa, että se on niinku tavattoman ihanan olonen ihminen. Se on palvellu muaki, mutta sit mä oon seurannu sivusta, no se on yhtä hymyä aina, ku se kääntyy asiakkaaseen, niin sen tosiaan huomaa. Mutta siellä on hirmu semmosta, ninku pätevää henkilökuntaa, ja monesti, varsinkä jos sä otat jotain suolasta vaikka, ku siellä myään sellasia pastejoita tai millon mitäki, ni se että, siellä on hirmu helppo kysyä, että mitä tässä on, siellä melkein sitte aina on joku selittämässä hyvin tarkaan, että mitä se sisältää. Siellä on hyvin koulutettu henkilökunta, ystävällinen, sopii kyllä imagoon, hyvin. Mutta muistan kyllä sen, että siellä aikasemmalla Elosella, ku se oli siinä, pienemmässä mittakaavassa, sitä nykyistä Rentokuntoo vastapäätä, niin sillonki siellä oli hirmu ystävällinen henkilökunta. (GH9.)

Robert

Kahvila Robert jatkaa Ruthin kahvilaperinnettä Jyväskylän keskustassa. Robert aloitti toimintansa Torikeskuksen toisessa keskuksessa heti Torikeskuksen perustamisen jälkeen 1980-luvun lopulla. Kahvilasta saa Ruthin omia leivonnaisia, jäätelöä ja ruoka-annoksia. Asiakaskunta vaihtelee koululaisista eläkeläisiin.

Sillon kun se Torikeskus tuli, niin siellä mä kävin monta kertaa ihan vartia vasten! Koska siellä on Ruthin hyvät tuotteet, ja jäätelölle, ja vaikka mille! Kun miniänikin tuli, nyt kymmenen vuotta sitten tänne, niin tuota ensimmäisekshän mä sinne vein sen kahville. Se on minusta niinkun kaikkein kivin paikka. Viihtyisä. Siel on niin hyvä tavara. Ja sitte, muuten se on älyttömän tylikäs! Se on näitisti ... sisustettu ja rauhallinen, eikä oo tupakansavunen... että näitä. Naishenkilöille ihan sopiva. Ja sit juuri se, että ehkä se on senverran kalliimpi, että sinne ei ihan kaikki tuu sitte. Et se on, ainaki, kun kattoo siellä, niin tämmöstä rauhallista porukkaa. Vaikk on nuoriakin, nin ne on ihan kivasti käyttäytyviä. Nykyisin jos ajattelen mennä, sitte ihan voi vaan jotenki väsähtää jonneki, tai jonku tuttavvan tapaa ja sanoo, et: mennäis tonne kahville, ja sillä lailla... (GH6.)

-Kun mä kuljen tonne kaupungille ja työväenopistoon, niin siinä Ruthin kahvilassa Torikeskuksessa. Siitä saa ruokaaki ja kahvia. En mä sitä ruokaa... kahvilla. Se on semmonen mukava paikka, siellä ku käy samanlaisia ihmisiä, ja...

-No, niin siellä on varmaan tuttuja, vanhoja jyväskyläläisiä.

-Sit siellä on mukavat tarjoilijat... Ne jotka myy tiskiltä, eihän ne tarjoile. Se on semmonen itsepalvelu... Joo, ja matkan varrella, siitä ku kulkee. (GH7.)

Joo, se on siellä ylätasossa, en ole käyny. Se on semmonen aika ison olonen ja muuta. Jotenki niinku ajattelee, että siellä on se vakioporukka, että ehkä sinne kerran kävis tai muuta, siitä mä ole kävelly ohi monta kertaa, mutta ei ole tullut poikettua. Ei oo nin paljo inspiroinu, että sinne menis...(GH5.)

Robertissa arvostetaan erityisesti Ruthin suosittuja, tuttuja tuotteita. Robertissa on myös erillinen jäätelötiski. Robertista saa leivonnaisten lisäksi ruokaa. Kahvilan ystävällinen

palvelu miellyttää, samoin savuttomuus. Kahvilassa käy erilaisia ihmisiä, nuoria ja vanhoja, rauhallista asiakaskuntaa. Eräs informantti kertoo kahvilan olevan vanhojen jyväskyläläisten suosiossa, toinen puolestaan ei ole kahvilassa käynyt, koska olettaa kahvilan kuuluvan tietylle vakioporukalle, johon ei itse kuulu. Kahvila on sisustuksellisesti jaettu kahtia: leveämmässä etuosassa sijaitsevat rottinkipöydät ja tuolit, kapeassa takaosassa pehmustetut looshit. Kesällä takaosasta pääsee myös ulos, missä on muutama pöytä asiakkaille. Jäätelötiskin ääressä on baarijakkaroita. Kahvilassa tuodaan esille myös Ruthin leipomoyrityksen historiaa seinille ripustettujen vanhojen mustavalkoisten valokuvien avulla.

No, siinä Roobertti on ollu kans semmonen, niinku keskeinen treffipaikka, sanotaan silleen, et jos on pitäny joku joskus jossain treffata, niin aina kaverille sanotaan: No, tuu Rooberttiin, et istuu siellä. No oon mä kyllä jonku verran sielläki kahvia juonu, mutta se ei oo yleensä semmonen, että mä en ehkä ensimmäisenä mee sinne. Se Robert, vaikka se on siinä, se on aika keskeisellä paikalla, niin se on ihan hyvä asia, mutta siin on niinku semmosta hälyjuttua, että mä en tykkää. Sama juttu, että mä en menis taas sellaseen, niinku siinä Robertin alapuolella, siinä musiikkiliikkeen vieressä, siinä on se yks kahvio, se on kans semmonen, mihin mä en menis juomaan kahvia. Et se on liian valosa, jotenki semmonen. Mulla pitää olla semmosta tunnelmaa, idylliä, että mä ite koen sen semmosena... Joku ei välttämättä piä Elostä mitenkää erikoisen tunnelmallisena paikkana, mutta mä nyt piän, että se siinä varmaan, on, että se on ehkä vähä liian semmonen liian nykyaikainen, kahvila, että se ei niinku mitenkää säväytä. (GH9.)

Esimerkiks, jos mä meen sinne uuteen kahvilaan, niin mä meen aina istumaan sinne takaosaan, sinne missä on se jäätelöbaari, just sen takia, että siellä saa olla enemmän rauhassa, sit siinä on vielä niinku ostoskeskukseen päin semmoset lasiseinät, se on vähän ku akvaario. Ja sit siihen kyl kuuluu kaikki mahdollinen mökö, et mieluummin sitä menee sitte sinne taaemmas. Siellä on sitä paitsi pehmeemät penkit, siellä on niitä loosheja. Ei siitä oikein näykkään mihinkään, välttämättä, ku se on siinä, se on niin kapee, se käytävä, ei siitä näy ku sen Pukumiehen ikkunat ja se toinen käytävä siinä. Mieluummin mä menisin sitte vaikka tohon Kartanokahvilan ikkunaan istumaan, siitä näkee kadulle suurempaan, se on kivempaa. (GH1.)

No, se on kans semmonen läpikulkupaikka. Musta se on liian semmonen... hälisevä. Se on liian hälisevä. Muutaman kerran oon käyny siellä, niin ei se... Mää peräänkuulutan semmosta rauhallisuutta. Niin se varmaan on, että se sen tekee, et siinä menee ja tulee ihmisiä niin valtavasti, että se siinä varmasti on. Mutta kyl se, mutta minusta se palvelu ei oo siinä mikää ihmeellinen. Se on justiin sitä... myyntityötä. Että tietysti se talolle tuottaa, mutta... (GH8.)

-Niin se oli ihan tyhjä! Se oli kyllä käsittämätöntä! Ei ketää, ja nää paikat oli ihan täysi.

-Se on vähä semmonen, vielä pyhäsin varmaan, ku ei kaupatkaa oo auki, ni sitä ei varmaan silleen osaa porukka mennä.

-Aamusta se on auki kuulkaa jo, mä tuun töihin, silloin kun mä vien lasta hoitoon, niin mä kävelen tota kautta, niin se on jo ennen puolta kaheksaa auki.

-Toi eiks oo, musta on jotenki, semmonen käsitys, niinku ahtaan tuntunen, sinne ei oikein sitte se on niinku vähän pitkulaisesti, ne pöyät, ettei siinä tilaa sillä tavalla, että se on vähä niinku siihen välikköön isketty jotenki.

-Niin se on totta, että ei siellä semmosta kahvilasalia oo ollenkaa, siitä pääsee läpi kulkemaan, se on niinku semmonen vaan... (GH10.)

Kahvila Robertin tunnelmasta informanttini olivat kahta mieltä: vanhemmat henkilöt kehuivat kahvilaa rauhalliseksi, nuoremmat puolestaan kokivat sen sijaintinsa puolesta rauhattomaksi hälinäpaikaksi. Robert sijaitsee ostoskeskuksen sisällä ja sen yksi seinä on

kokonaan auki ostoskeskukseen. Ostoskeskuksen kovaäänisistä kantautuu kahvilaan mainoksia ja musiikkia. Ostoskeskuksen asiakkaat kulkevat kahvilan ohitse edestakaisin, myös tämä saattaa häiritä asiakkaita. kuitenkin näkyvyys kahvilasta on melko huono, eikä tarjoa mahdollisuutta ympäristön tarkkailuun. Kahvilatila on pitkämainen ja kapea, tämä antaa toisaalta ahtaan vaikutelman, toisaalta ostoskeskuksen melua ja ohikulkijoita voi paeta kahvilan takaosaan, missä on rauhallisempaa. Robertia on helppo käyttää treffi paikkana, toisaalta se jää syrjään erityisesti viikonloppuisin torikeskuksen erikoisliikkeiden suljettua ovensa. Kun ympäristön liikkeet eivät ole auki Kauppakadun varrelta ei osata hakeutua kahville Robertiin, vaan kahvit juodaan joko tavaratalokahviloissa tai Elosella.

Musiikkikahvila Tosca

Pieni musiikkikahvila Tosca toimii Väinönkeskuksen toisessa kerroksessa. Asiakkaita houkutellaan nauttimaan kahvista ja leivoksista elävän musiikin avulla. Kahvilassa on myös vaihtuvia pieniä valokuva- tai taidenäyttelyitä.

No, kuule sen vähä, mitä mää siitä osaan kertoo, niin mä huulen, ett siellä ei taia paljo ihmisiä käyä, että ehkä se on liian lennokkasti lähteny liikkeelle, että ehkä se on sittekin, jotaki siitä ilmeisesti puuttuu, siitä. Mä en tiä sitte, että miten se tuottaa, mutta et ajatuksena se on varmasti hyvä, mutta ehkä Jyväskylä on liian pieni semmoseen, semmoseen kahvilaan. Mä huulen, että se ei oo kai kovin suosittu kuitenkaa. Että eikö ihmiset oo sitä oikeesti löytäny, vai mikä, missä mättää. (GH8.)

Ja niinku tää Tosca justiin, mistä äsken puhuttiin, ni siin on ehkä justiin sitte sitä, että siellon niinku pikkusen ylälaitaan, nii se ei välttämättä sitte enää oookkaan viihtysä. Että yrittää olla hurjan hienoa. Siinä voi olla tätä. Et sit tommonen torikahvila, vetäsee paljo enempi väkee. Joo, siel ei tarvi olla niinsanotusti hieno. Ja se on vähä, et jos joku tämmönen kahvila, tai ravintola leimautuu, niin siitä leimastahan ei ihan heti irti pääse... Et kyllä se leimautuminen on sitte... pysyvää... Ja Jyväskyläki on niin pieni paikka, että hyvin nopeesti leimautuu sitte. (GH8.)

-Sielä Toscassa mä oon kerran käyny ja mä olin ainut asiakas.

-Samoin joo, kerran käytiin ku oltiin siskon kanssa jouluostoksilla, sen jälkaen sielä kahvilla ja ei siellä ollu ketään muita asiakkaita, eikä sielä ollu ohjelmaa silloin. Siellä oli vähän niinku silleen kapee valikoima ja kalliit hinnat.

-Ei heti tehny mieli mennä uuestaan.

-Mä en muista, että yhen kerran mää niinku etin, mutta olikse joku toinen kahvila siinä jossaki ihan lähistöllä? Tai sit siinä ei ollu ainakaa tota, ei ollu mitään musiikkia, mä muistan kans, mä en muista kenen kanssa me sitä etittiin, että tämmönen, justiin musiikkia pitäis olla siellä, niin ei ollu, Se jäi vähän niinku vähän hataraksi, em mä tiä, mä en tosiaan sitte varmaan tiä missä se siinä on. Onko se toisessa kerroksessa?

-Että se pitää tietää missä se on. Sinne ei niinku eksy.

-Kahviloissa on se vika, että ne on aina vaan auki, niinku päivällä, silloin kun on töissä. Sit ku ois aikaa mennä kahvilaan, niin ne on kiinni. Varsinki tommonen musiikkikahvila justiin. (GH10.)

Ja sit toinen se, misson sitä elävää musiikkia, se paikka on hirveesti niinku kiinnostanu, että ois joskus ihan kiva mennä, jonkun kanssa kuunteleen sinne jotain musiikkia, mutta... Eipä oo tullu mentyä. Eikse oo, se on Väinönkeskuksen jossain onkse yläkerrassa tai jossaki... (GH5.)

Kahvila Tosca on saanut monet kiinnostumaan maineellaan musiikkikahvilana ja mainoksillaan elävästä musiikista. Toscan huono puoli on kuitenkin sen sijainti Väinönkeskuksen toisessa kerroksessa, sinne eivät tahdo asiakkaita etsinnästä huolimatta löytää. Kahvila on etsittävä varta vasten, sinne ei vahingossa eksy. Väinönkeskus ei ole myöskään erityisen vilkas paikka. Toscassa kävijät ovat usein olleet käyntihetkellä kahvilan ainoita asiakkaita, eivätkä ole pitäneet siitä. Vaikka kahvilaanmenijät haluavatkin olla kahvilassa rauhassa, olo tuntuu kiusaantuneelta, jos muita asiakkaita ei ole ollenkaan. Toscaa myös arvostellaan liiasta hienoudesta, viihtyvyys on kärsinyt kahvilan hakiessa musiikkikahvilan imagoa. Kahvila on kooltaan pieni, leivokset ovat melko hintavia ja valikoima on melko pieni.

Novelli

Myös Kaupunginkirjaston kahvila Cygnaeuksenkadun ja Vapaudenkadun kulmassa on tärkeä, erityisesti kirjaston ja työväenopiston asiakkaille.

No, otetaan ny toi kirjaston kahvila. Niin, siellä käy aika paljo erilaista väkeä. Siellä käy opiskelijoita, mun ymmärtääkseni, sit sielä saattaa olla tämmösiä, jos sielä on jotaki kursseja tai kerhoja, nii nää kerhon väet, siellä käy aika paljon erilaisia ihmisiä. Taitelijoita käy, joo. Siellä käy tosi monen näköstä. Mikä ihan täydentää sitä kokonaisuutta. Että palvelut kelpaa kaikille ja tarjoilut kelpaa kaikille. On se, joo ja sitte pieniä lapsia siellä on paljon myöski, vanhempiensa kanssa, kyl siel on monen näköstä. Et se on ehkä, näin positiivisessä mielessä sanottuna kaiken kansan kahvila. Näin mä oon mieltäny. Niin, tai työväenopisto, nää erilaiset kurssit, niin se vetää sinne väkeä. Ja ku se on auki illalla, ettei sitä panna neljältä kans kiinni. Sinne voi tosiaan huoletti mennä. Se ois kyllä unohtunuki multa kokonaan. Se on ihan sellanen mun mielestä hyvä paikka. Tai semmonen kiva, ja siisti. Ja sitte ku sielä on kunnolliset kahvikupit. Seki, on muuten yks elementti.... (GH8.)

Siellä käy hirvittävän paljo... yliopistohan sen kuulemma omistaa. Ja tota, sitte se mikä on, ettei oo kamalan kallista. Mutta ne tuotteet on hyviä, ja sitte nää rouvat on oikein ystävällisiä. Nämä, jotka siellä on töissä. Ja minusta se on, no ehkä mä oon käyny siellä niin paljo, että... Että mä en osaa arvostella sitä negatiivisesti... Et siel on, meill on muutama aina, jotka on, tai sitte me ollan joskus tehty niin, että otetaan naapuripöytä ja tehään yks iso pöytä, sitte tämmöstä, mut ne rouvat, niin siinä palvellaan kivasti, ja... Ja siellä käy paljon väkeä. Ja se on sopivan tilava, ja sopivan ilmava. (GH8.)

Kyllähän mun tulee käytyä tuola taas sitte nykyisinkin, vaikka ei voi polttaa, niin on se kirjasto, se Minnan, mikä se nyt onkaa nimeltänsä? Novelliko se on se kahvilan nimi? Niin siellä sitte tulee, kun jos on, noilla työpajoilla, kun mä oon työttömänä aika ajoin, niin siinähan tulee sitte käytyä nykyäänkin, eikä siinä sitte ratkase se tupakointi, että siinä tulee... Mutta monta kertaa sitte työttömyyttä, niin ku se on aika suhteellisen kallista todellakin se kahvi noissa paikoissa, niin... Et se on

sellanen, niinku missä helposti tulee poikettua sitte jos tosiaan tekee kahvia mieli, ja toinen on kyllä sitte se Kapiahi. (GH5.)

Sitte sielä kirjaston kahvilassa. Ku käyn kirjastossa, taikka opisk- mä käyn sielä opiskelemissa, niin usein, kun tunnin päätyttyä käyn sielä kahvilla Siellä ne käy toisetkän. (GH7.)

Kirjaston kahvila Novelli on tärkeässä asemassa samassa rakennuksessa sijaitsevan työväenopiston opiskelijoille ja kirjaston asiakkaille. Novellissa käy ihmisiä ladasta laitaan, lähellä sijaitsevat myös yliopisto ja Cygnaeus-lukio, jotka tuovat asiakkaita. Sekä kirjaston asiakkaina että työväenopiston opiskelijoina käy hyvin erilaisia ihmisiä, niin myös kahvilan asiakaskunta on hyvin kirjavaa. Eräs informantti luonnehtii Novellia positiivisessa mielessä kaiken kansan kahvilaksi. Novelli on myös hintatasoltaan edullinen, verrattuna kaupungin muihin kahviloihin. Novellin asiakkaat arvostavat myös myytävien tuotteiden laatua ja kahvilan ystävällistä palvelua. Kahvila on suuri ja valoisa, kalusteet ovat puuta ja viherkasvit aitoja.

Muita kahviloita

Mummon Pullapuoti, Hoviraitilla sijaitseva Cafe Emmy, Kartanon kahvila, entisellään säilynyt Ruustinna ja Sokoksen kahvila mainittiin myös haastatteluissa lyhyesti, samoin keskustasta kauempana sijaitseva Viherlandian kahvila Eden. Nykyisen Kartanon Kahvilan tiloissa toimi 90-luvun alussa muutaman vuoden taidegalleria Sirius, joka ylläpiti myös kahvilaa.

Kartanon kahvila perustettiin samoihin aikoihin Elosen kanssa Kävelykadun varteen. Kahvilan suuret ikkunat sijaitsevat kävelykadun puolella ja ikkunapöydät tarjoavat hyvän näköalapaikan. Sisustus on vaalea ja romanttinen. Kahvilassa ei ole yhtenäistä pitkää tarjoilutiskiä, vaan tarjottavat sijaitsevat erillisillä pöydillä kassan lähellä. Tarjolla on erilaisia leivonnaisia sekä kevyt lounasvaihtoehto. Haastateltavistani ei kukaan kuulunut kahvilan vakioasiakkaisiin. Kesäisin kahvin voi nauttia myös kävelykadulle sijoitetuissa kahvilapöydissä.

Siinäki on hyvät leivonnaiset, ja ulkonaki oli muutama pöytä, ku kesä ol kuuma, niin siellä oli mukavaa. Yhen ainoon kerran mä oon käyny. Siellähän varmasti käy kanssa aika paljon... mun tuttaviani joitaki, jotka eivät ihan asu tässä kaupungilla, niin ne sanoo, että he käyvät aina siellä, ku tulee kaupunkiin, niin he menee sitte kahville sinne, ostoksilla. (GH7.)

Mulla jäi toi Mummon pullapuoti tossa, et sehän on kans semmonen, että sielä tehdään, sielä on niinku hyvät pullat, tai siis rallipiirakkaa menee sinne syömään.

-Yhteen aikaan käytiin muuten mummon pullapuodissa syömässä niitä pitsapaloja.

-Niin, silloin tossa oli, se oli vähän eri tavalla, nyt ku toi remontti tehtiin tossa Forumissa, silloin sielä tuli käytyä.

-Mutta nythän se on kans niin tyhmästi siinä, että mä en oo kyllä nyt pitkään aikaan käyny. Se on vähä semmonen ahas tapaus.

-Sitä aina kattoo, että mikä on lähellä, sitte jos tekee mieli pullaa, ni että onks sielä hyvät pullat...

-Ettei oikein semmosta ylitse muiden, mihin ois pakko päästä.

-Kartanokahvilaki on ihan kiva tossa, KOP:in talossa.

-Niin se entinen Sirius, vai mikä se on. Ja ennen siinä oli, se tosiaan se taulukahvila, että pysty kattoon taulujaki samalla. (GH10.)

Mummon pullapuoteja toimii Jyväskylässä tällä hetkellä kaksi, Vaasankadulla ja Forumissa. Pullapuodit ovat lähinnä konditorioita, joista leivonnaisia myydään asiakkaille, niissä on kuitenkin myös muutama pöytä, että asiakas voi halutessaan nauttia kahvinsa ja leivoksensa paikan päällä. Mummon pullapuodeissa arvostetaan leivonnaisten tuoreutta, erityisesti Pullapuoteihin liitetään rallitorttu, jonka resepti on peräisin 60-luvulla Jyväskylän Suurajoihin osallistuneilta ruotsalaisvierailta.

Sitte Jyväshovissa saatan vieläkin käydä joittenki tiettyjen kavereitteni kanssa, mut mä en Jyväshovista nyt tykkää sen takia, koska siitä on tullu myös semmonen, kaljajuttu, ihan keskellä päivääki... Että mä en oikein nauti siitä, että mä kahvittelen jonku leivoksen kanssa, ku ystävän kanssa turisee jossain pöydässä, ja ku joku juo tuoppia ja sitte polttaa tupakkaa siinä vieressä, muhun vaikuttaa semmonen nyt tänä päivänä, enemmän ku aikasemmin. (GH9.)

Tossa, tuo Hoviraitti. Siinähän nyt on nää kahvilat. Siin on ihan kiva pyörähtää kahvilla. Mutta mieluummin meen sinne sisäpuolelle, kun jään siihen ihan, josta ihmiset kulkee. Koska mä vierastan sitä. Vähä semmosta trafiikkaa. (GH8.)

Jyväshovin Café Emmy sijaitsee myös aivan keskustassa. Kahvilan terassi on katetun torimaisen hoviraitin varrella. Aivan kahvilan vieressä on myös Hovin Baari. Asiakas, joka haluaa katsella ohikulkevia ihmisiä hakeutuu kahvilan terassille, rauhaa kaipaavat menevät sen sijaan sisälle kahvilaan. Café Emmy on valaistukseltaan hämärä. Kahvilassa on tarjolla erilaisia leivonnaisia, suolaista ja makeaa, sekä kevyitä lounasvaihtoehtoja. Kahvilalla on myös anniskeluoikeudet. Keskustan ulkopuolelta mainittiin Viherlandian kahvila Eeden, joka sai sekä kiitosta ainutlaatuisesta ympäristöstään ja tuotteistaan, että moitteita hälyisestä ympäristöstä (GH8, GH3).

Yhteenveto: "...Se on oikeestaan sekä kahvi, että seura on yhtä tärkeit..."

1990-luvun alussa Jyväskylään alettiin jälleen perustaa kahviloita. Kauppakadun muuttaminen kävelykaduksi tuki osaltaan kahviloiden suosioita ja kahviloihin poikkeamisen helppoutta. Kahvilat voidaan nähdä myös eräänlaisina kaupunkielämän elvyttäjinä. Kahviloiden avulla kaupunkilaiset saadaan pysähtymään keskustoihin, katselemaan ympäristöä ja muita ihmisiä. Kahvilat muodostavat virkistäviä keitaita kaupungin urbaaniin betonierämaahan. Kun ihmisille tarjotaan kaupungin keskustassa paikka, johon on mukava pysähtyä, keskustan ilme muuttuu positiivisemmaksi. Keskusta ei enää olekaan paikka, josta ihmiset haluavat asiat hoidettuaan nopeasti pois, vaan viihtyvät siellä muutenkin, kaupungin vilinää katsomassa. Kahvilat nähdään tärkeänä osana kaupunkikulttuuria, ja kahvilat kuuluvat nimenomaan suuren kaupungin katukuvaan. Ilman kahviloita kaupunkia ei voisi laskea suurten kaupunkien joukkoon. Kahviloiden puuttumisen kaupungista eräs haastateltavani sanoi osoittavan suorastaan moukkamaisuutta.

-Nyt varmaan taas, kun on näitä keskustoja elvytetty ja sitte niinku halutaan kaupungit saada eläviks, elvytettyä, niin kahviloitaki sitte ilmestyy, ja perustetaan enemmän.

-Se liittyy kyllä varmaan tähän kävelykadun systeemeihin, ja olisko sitte, joku sano, että tämmöstä eurooppalaistumista havaittavissa, että yritetäs....

-Mutta kesällä sais olla enemmän ulkoilmakahviloita noitten terassien ohella...(GH10.)

Autolla ajaminen on eräs modernin ihmisen tärkeimmistä rituaaleista. Autolla ajaessaan ihminen on kuitenkin jatkuvassa liikkeessä tilassa ja ajassa, kykenemätön pysähtymään ja ottamaan paikkoja haltuunsa. Autoilija on paikaton ja ulkopuolinen. (Taipale 1993, 66-67.) Jalankulkija sen sijaan on vapaa pysähtymään, ottamaan tilan haltuunsa toimimalla siinä ja antamalla sille merkityksiä - muuttamaan tilan paikaksi. Tähän on nyt mahdollisuus myös Jyväskylän keskustassa, kävelykadulla.

Kyllä, joo, niin se on auto parkkeerattava, ja mentävä kattoon, että onks vapaata vai ei... hirvee manööveri, siinä jalkautettu ihminen on paljo helpompi tekemään nopeita päätöksiä, ja vapaampi valitsemaan siitä tarjolla olevasta vaihtoehdosta. Musta tuo Kauppakadun muutos tuohon kävelykaduksi on hyvä tässä suhteessa, että niinku ihmisetki uskaltaa istua siellä kadunkulmassa, ja piipahtaa niihin kahviloihin, että se on elvyttäny uudelleen sen... (GH12.)

Kahviloissa on havaittavissa myös eräänlainen "eurooppalaistuminen", tarjontaan, sisustukseen ja tapahtumiin haetaan vaikutteita Euroopan kahvilakulttuurista. Kuitenkin eurooppalaisiin kahviloihin liitetty kuva välittömästä ilmapiiristä ja vapaasta seurustelusta kahvilan asiakkaiden kesken ei toteudu, eikä siihen pyritä. Tässä mielessä aiempina vuosikymmeninä toimineissa kahviloissa oli jopa "eurooppalaisempi" tunnelma, ymmärrettäessä eurooppalaisuudella vapaata seurusteluilmapiiriä kahvilan asiakkaiden kesken. Tämä ei kuitenkaan johtunut pelkästään vapaammasta keskusteluilmapiiristä ja -kulttuurista, vaan siitä, etteivät kahvilan asiakkaat olleet yhtä vieraita toisilleen, kuin tämän hetken kahvila-asiakkaat ovat keskenään. Koska kaupunki oli pienempi ja asukkaita vähemmän, ihmiset tunsivat toisensa paremmin. Kahviloissa oli myös omat, keskenään tutut vakioasiakaspiirinsä, jotka saattoivat koostua esimerkiksi tietyn koulun tai harrastuspiirin oppilaista. Harvemmin kahvilaan osui täysin toisilleen tuntemattomia ihmisiä. Nykyään kun kaupunki on kasvanut sekä alueeltaan että asukasluvultaan, asukkaat eivät enää tunne toisiaan samalla tavalla kuin aiemmin. Myös kahviloiden sisustus on muuttunut, kahviloiden kalusteena on yleensä pieniä, muutaman hengen pöytiä, joiden ympärille kokoontuvat seurustelemaan ne henkilöt, jotka tulivat kahvilaan yhdessä. Muihin kahvilan asiakkaisiin ei etsitä kontaktia, tärkeintä on se seura, jonka kanssa kahvilaan on tultu. Kuusikymmentäluvulla myös kahvilan sisustus satoi yhteen laajemman asiakaspiirin, jolloin keskustelu oli mahdollista lähes koko kahvilan mitalla.

Enemmätki tää privatisoituminen toteutuu myös siellä, kun täs julkisessa tilassa, et tulee tietty porukka sisään, joka niinku sitte hyvin selkeesti vaan seurustelee keskenään. Siinä mielessä voi sanoo kyllä, että ehkä se oli avoimempaa, tai ainakin nyt helpompi liikkua pöydästä toiseen, ottaa kontaktia, tokihan se pöytä oli silloinkin se, mut mä luulen, että se arkkitehtuuri vaikutti siihen, ku istuttiin sohvalla vierekkäin, niin ei ollu selvää rajaa, eri pöytäkantien välillä, et ne niinkun limitty toisiinsa, ja saatto kaks kolme pöytää juuri tällä lailla yhdistyä toisiinsa, et niillä oli samat vastakumppanit siinä, että tätäki kannattaa pohtia, että mikä tän kahvilan arkkitehtuurin merkitys on siihen, et minkälaiseks muodostuu sen sosiaalinen elämä. ...Jollon sinne syntyy semmonen ihan toisenlainen läheisyudentunne, ja kontakti sitten siihen ihan viereiseen pöytään, et se yhteys siihen toiseen pöytään ei katkea, ku se sohva yhdistää sitä, vaikka siinä on yksittäisiä pöytiä, tietysti sen yksinkertaisen seikan takia, että täytyy päästä sinne, välistä menemään, mutta silti se muodostaa tietyllä lailla yhtenäisemmän kokonaisuuden, ku nyt kahvilat, harvoissa on pitää tällaisia sohvia. Se on harmi, et niistä on luovuttu, mä luulen, että sillä on sosiologinen merkitys. (GH12.)

...Kyllähän kahviloihin kuuluu semmonen puheensorina ja sellanen, ehkä se on enemmänki sitä, että ihmiset on omassa seurueessaan siellä, ja ne ei niinku välttämättä välitä siitä, mitä muissa pöydissä tapahtuu, vaan juoruaa keskenänsä sitte. Et se puheensorina tulee siitä. (GH1.)

Se on jännä seki, vaikka että näkee joitaki ihmisiä, tietysti joskus voi mennä sanoon sanan tai toisen, mutta sitte niinku menee istumaan omalle paikalleen ja jättää ne tavallaan rauhaan, jos ne on joittenki muitten kanssa, että enempi niitä sitte vaan tervehtii vaan silleen, että moikkaa, mutta ei siellä niinku mee, mä en oo kans semmonen, että: "No saankos tulla tähän pöytään istumaan..." Täytyy tosi läheinen kaveri olla, että pongaa sen sieltä vahingossa. (GH9.)

Kahvilassa ei haluta tunkeutua edes puolittuttujen seuraan, varsinkaan jos he eivät ole yksin. Kahvilassa ei myöskään odoteta syntyvän keskustelua eri pöytäkuntien välille, vieraiden ihmisten kesken. Anniskeluravintoloissa tämä puolestaan on aivan normaalia. Kahviloissa oman seurueen ulkopuolelta tulevat kommentit koetaan jopa asiaankuulumattomiksi. Vaikka kahvilaan mennäänkin seurustelemaan, seurustelukumppani on yleensä jo mukana, kadulla tavattu tuttu, työ- tai opiskelutoveri, jonka kanssa halutaan syventyä keskustelemaan. Kahvilasta ei mennä etsimään seuraa, kuten ehkä ravintoloista.

Se on olevinaan normaaliakin, että jos sä terassilla istut jonkun ystävän kanssa, ja joku sanoo sieltä toisesta pöyvästä jotain, mut se, että jos sä kahvilassa oot, ja sulle joku sanoo, ja kattoo vähä, että mitäs sä nyt meille puhut... (GH9.)

Mä huulen, että ei varmaan kahvilaan mennäkään sellasin odotuksin, että siellä niinku sellasta sosiaalista toimintaa harrastetas, että sinne mennään se kahvi juomaan, tai ainaki mimun odotukset on lähinnä sellasia. Et sitten tosiaan, ne kapakat on erikseen, nämä kaljapaikat, että siellä sitä sosiaalisuutta sitte harrastetaan, mutta siellä voijaan sitä päivän lehtee plarata ja miettiä omia asioitaan, katella ehkä ihmisiä, mutta... (GH5.)

Kahvilat ovat yleensä savuttomia ja meluttomia, ihmiset olettavat saavansa olla kahvilassa rauhassa, omassa seurassaan, ilman kontaktia vieraisiin ihmisiin. Kahviloissa arvostetaan rauhallista ilmapiiriä, koska niihin mennään usein rauhoittumaan ja lepäämään ostosten lomassa tai miettimään omia asioita. Kahvilat tarjoavat myös seurustelupaikkana hyvän vaihtoehdon kodille: kun kutsuu vieraita kotiin, on koti laitettava vieraita varten kuntoon, mutta kahvilassa on tarjoilu järjestetty valmiiksi, sinne voi poiketa koska tahansa (GH4.). Kahvilassa asiakkaat haluavat kokea itsensä tervetulleiksi, aivan kuin paikka olisi siistitty ja tarjoilut varattu juuri häntä varten. Kahvilan voisi sanoa olevan eräänlainen julkinen olohuone, sinne on kaikilla oikeus poiketa rauhoittumaan ja nauttimaan tarjoilusta.

...jossa ihmiset voi kohdata toisiaan, vähä niinkun olohuoneessa, mut ei kummankaan olohuoneessa, silti ollaan aika yksityisesti siellä, että se mahdollistaa aika yksityisen keskustelun, tommonen kahvilamiljöö, ja semminkin se on paljo mukavampi, kun sitten joku kapakka, jossa saattaa olla kova musiikki ja tupakansavu ja... (GH12.)

Se että, ne ei oo niinku vielä räjähtäneet ne paikat, vaan ne on sellasia, että ku sinne menee, niin tuntee olevansa ikäänku tervetullut ja, että mua varte on nyt laitettu paikat siistiks... (GH1.)

...ei oo kauheen kiva mennä istumaan semmoseen kahvilaan, jossa ei oo ketään muuta kun minä siellä pitkän salin päässä. (GH8.)

Vaikka asiakas arvostaakin kahvilan rauhallisuutta, kahvilaan mennessään hän toivoo kuitenkin siellä olevan myös muita asiakkaita. Olo koetaan kiusalliseksi, jos kahvilassa ei ole muita. Kahvila pyritään valitsemaan sen mukaan, että kahvilan asiakspiiri olisi samanlainen kuin kahvilaan menijä itse. Toisaalta ei haluta itse erottua kahvilan asiakaskunnasta, toisaalta näin varmistetaan että kahvilan ilmapiiri on itselle sopiva ja muilla asiakkailla on samanlainen käsitys kahvilassa olosta kuin itsellä (GH10). Muut asiakkaat ovat tärkeitä myös sen vuoksi, että ihmisten tarkkailu, katselu ja kuuntelu kuuluvat osana kahvilakäynnin ohjelmaan, varsinkin jos kahvilaan mennään yksin. Ilman kontaktinottamisen tarvetta kahvila-asiakkaiden joukosta etsitään myös tuttuja kasvoja, ihmisiä joita on nähnyt aiemminkin ja tietää jyväsyläläisiksi. Istuessaan kahvilassa muiden asiakkaiden joukossa ihminen kokee olevansa myös joukon jäsen, vaikka onkin yksin, omassa seurassaan.

Se on niinku se, että onks tuttuja, ja... Kyllä sitä ehkä enempi niinku, se on tietysti vähä hassua sanoo, että kattelee ihmisiä, mut sitä vaan niinku kertakaikkiaan kattelee niitä ihmisiä, et ei kai nyt tosiaan voi sanoo, että kattoo ihmisten vaatteita, mutta ei kato niitäkää, vaan kattoo kertakaikkiaan niitä ihmisiä. Et se on semmosta käsittämätöntä ajanvietettä tämmöselle sosiaaliselle ihmiselle. Ja tota noin ni, on siinä seki, että jokus jää, ja hyvin monestiki jää kiinni, että jos sattuu istumaan lähellä jotain seuruetta, ja kuuntelee, niin kyllä sitä kuuntelee toisten keskusteluja. Vaikka ei nyt kato silleen, että kattoo niitä, et töllää, mutta, toki ku korvat on päässä, ni kyllä sitä nyt on sen verran utelias ihminen, että sitä kuuntelee...(GH9.)

...ja ehkä, siis ku ihmiset ehkä on laumasieluja, kuitenkin, tai laumaeläimiä, niin seki ehkä viehättää, että sielä on ihmisiä, koska se on semmonen paikka sitte taas missä voi katsella ohikulkevia ja siellä istuvia ihmisiä rauhassa, et voi tavallaan olla niinku anonyymisti muiden joukossa. (GH1.)

Uudet, keskelle kaupunkia perustetut kahvilat otettiin innolla vastaan, ne täyttivät aiemmin vallinneen kahvilatyhjiön ja tarjosivat kaupunkilaisille erilaisen mahdollisuuden seurusteluun keskellä päivää tai iltaisin. Kahvilat tarjoavat myös anniskeluravintoloihin nähden erilaisen, rauhallisemman levähdyspaikan. Kaupungin uudet kahvilat koetaan erityisesti naisten alueena. Vaikka kahviloissa asioivat myös miehet, suuri osa asiakkaista on naisia. Omasta mielestään naiset käyvät kahviloissa nimenomaan seurustelemassa, keskustelemassa ja viettämässä aikaa ystäviensä kanssa, kun taas miehet käyvät kahviloissa pikaisemmin esimerkiksi työtoverien kanssa kahvitauolla. Naishaastateltavani erottivat itsenäiset kahvilat naisten ja huoltamokahvilat miesten kahvipaikoiksi. Haastattelemani miehet eivät kuitenkaan kuuluneet huoltamokahviloiden vakioasiakaskuntaan, vaan suosivat myös itsenäisiä kahviloita. Koululaiset ja nuoriso kuuluivat kahviloiden vakioasiakkaisiin vielä vuosikymmen sitten, tällä hetkellä nuoriso ei juuri käy kahviloissa.

Kun vielä 60- ja 70-luvulla kahvilat olivat lähes ainoita paikkoja, missä nuoriso saattoi viettää aikaansa, tällä hetkellä mahdollisuuksia on paljon enemmän. Hampurilaispaikat ja muut pikaruokapaikat ovat korvanneet kahviloiden merkityksen seurustelupaikkoina, nuoriso viettää aikaansa myös ostoskeskuksissa, anniskelupaikat houkuttelevat yli 18-vuotiaita nuoria.

-Mutta kaupungin kahviloissa äkkipäätään vois sanoa, että naisia enemmän, ja sitte taas tämmösissä, huoltamoissa ja tämmösissä saattaa olla sitten taas miehiä...

-Mulle tuli mieleen, että miehet käy kahvilassa niinku työporukan kanssa, Että hirveen usein näkee just, että haalarit tai joku tietty univormu päällä, on semmonen porukka... Mutta naiset käy ehkä enemmän niinku vapaa-ajalla, ja huvin vuoksi.

-Ja ostos, tietysti ostosten lomassa, ja ehkä just semmosen seurustelun merkeissä. (GH10.)

Tavaratalokahvilat kuten huoltamokahvilatkin erotetaan selvästi itsenäisistä kahviloista, niiden funktio onkin erilainen. Kun itsenäiset kahvilat käsitetään seurustelupaikoiksi, joissa voidaan viettää aikaa jutellen kauan senkin jälkeen, kun kahvikuppi on juotu tyhjäksi, huoltamo- ja tavaratalokahviloiden merkitys ei perustu niiden viihtyisyyteen ja tunnelmaan seurustelupaikkana. Tärkeintä on nälän tai janon tyydyttäminen, ne tarjoavat myös sopivan tilan odottamiseen. Tavaratalokahvilat mielletään "pikapaikoiksi", joissa käydään vain hörppäämässä kahvikupillinen, voidaan istua ulkovaatteet päällä, pöytään ei aseteta pidemmäksi aikaa kuten itsenäisissä kahviloissa. Tärkeää on myös sijainti lähellä ostospaikkaa, kun raskas ostoskierros on tehty ja kädet ovat täynnä kantamuksia, tärkeää ei ole kahvilan miljöö ja tarjonta, vaan se että se on helposti saatavilla ja mahdollistaa pikaisen poikkeamisen ennen kotiinlähtöä. Tavaratalokahviloita ei pidetä viihtyisinä, vaan niissä koetaan olevan kiireistä, meluista ja rauhatonta. Baari-sana yhdistetään nykyään savuisiin ja meluisiin kahvi- ja kaljapaikkoihin, haastateltavat eivät liittäneet tämän hetken keskustakahviloista puhuttaessa yhteenkään baari- sanaa. Baareina pidettiin esimerkiksi linja-autoasemien kahviloita, tiettyjä huoltamokahviloita tai maaseututaajamien kahviloita..

Mutta sitte nää tavaratalokahviot on semmosia, että: "No käyäämpäs äkkiä tossa kahvilla, ennenku haetaan auto parkkitalosta". Että ku ei oo oikeestaan aikaa, eikä jaks enää lähteekään, ku on kassit ja käet täynnä, niin niissä käyään, kunhan saa jossain vaan sen kahvin. Ja silloin ei välttämättä, se on niinku tärkeintä, että se kahvipaikka, myyntipiste on siinä kymmenen metrin päässä, ku se, että se ois niinku sadan viidenkymmenen metrin päässä, ja pitää lähtee ulkokautta kävelemään. Et ne on sit semmosia, että silloin ei välttämättä kiinnitetä huomiota ollenkaan siihen, eikä väliä, missä se kahvi juuaan, kunhan se juuaan muualla ku kotona. Ne ehkä sillä lailla eroo, et ne on semmosia piipahtamis, pikapaikkoja, että siellä ei istuskellakaan kauaa, siellä voi vaikka pipo päässä istua, mutta sitte taas, jos mennään jonneki tämmöseen kahvila-kahvilaan, niin siellä sitte ajan kanssa, et riisutaan päällystakki, jätetään ne ostoskassit siihen, ja lähdetään sit vasta hakemaan sieltä kahvia ja näin. Se ehkä silleen niinku eroo. Että siellä vietetään,

kahvila-kahvilassa voidaan viettää sitä aikaa, kun on juotu se oma kahvi viidessä minuutissa, mutta taas jossain Anttilan kahvilassa välttämättä, ei jäähä enää istuskeleen, sit lähetään vaan saman tien pois. (GH9.)

Kahvilakäynnin merkitys joko juhlaan tai arkeen kuuluvana vaihtelee paitsi paikan, myös oman asenteen ja käyntilanteen mukaan. Jokapäiväisenä rutiinina kahvilakäynti liittyy arkielämään, mutta kahvilakäynti saattaa muuttua juhlaaksi jos haluaa esimerkiksi palkita itsensä leivoskahvilla. Vaikka Jyväskylän uudet kahvilat voivatkin ylpeillä laajoilla leivosvalikoimillaan, haastateltavieni arkiseen kahvitteluun leivokset eivät edelleenkään kuulu. Vaikka kahvilla käydään ehkä päivittäin ja kahvin kanssa nautitaan myös pullaa tai muita leivonnaisia, leivokset liitetään edelleen juhlatilaisuuksiin, ne ovat ylellisyyttä, jota ei voi ilman selitystä sallia itselleen. Myös tietty kahvila saattaa kuulua arkikahvilana elämään lähes joka päivä, esimerkiksi työpaikan kahvitunnilla, mutta erityistä tilannetta juhlistamaan valitaan kuitenkin jokin toinen, "juhmallisempi" kahvila. Yleensä kahvilan merkitys muuttuu ja arkistuu ikääntymisen myötä. Lapsuuden kahvilakäynnit olivat yleensä aina juhlaa, aikuisena ne ovat enemmän arkisia, ellei niistä sitten haluta tehdä juhlaa. Osalle asiakkaista kahvilakäynnistä on muodostunut tapa, joka on kenties opittu jo lapsuudessa. Kahvilakäynti kuuluu kaupungilla asioimiseen siinä missä kaupassa käyntikin.

Itseasiassa sieltä lapsuudesta varmaan on tullu semmonen, vähä niinku tämmönen tapa. Koska mun äiti on semmonen, että... Mä muistan, kun äitin kanssa ollaan oltu kaupungilla, ollaan ostettu milloin mitäki kolttua kouluun, tai jotain, ni on aina käyty sitte jossain kahvilla. Lähettiin varta vastenki, kyllä. Sitte niinku isompana yhdisty vaan nää kahvilahommat äitin kanssa kaupungissa siihen ostosjuttuun, et se oli ihan kiva lähtee, ku sitte aina ties, että sit äiti lupas, että mennään kahville jonneki, sitte oli hienoo... (GH9.)

Kyllä se merkitys on vaihtunu. Että silloin koulu...

-Se ei oo enää ylellisyyttä...

-Ei, opiskeluaikana se oli paikka missä tapas kavereita, ja nykyään se on semmonen missä käy huilaamassa ostosten lomassa. Tai sitte tosiaan, ehkä joskus juhlistamassa jotain, että jonku kunniaksi käydään kahvilla, jos jotain tapahtuu. Ihmeellistä...

-Leivoskahvilla...

-Normaalikäytäntö tuo jäätelöannos...

-Ei sitä voi sallia itselleen leivosta normaalisti. Täytyy olla joku selitys... (GH10)

Kahviloiden tehtävä on hyvin monipuolinen, ja kahviloilla on erilainen merkitys eri ihmisille. Kahvilat eivät kuulu kaikkien ihmisten elämään, kaikki eivät koe kahvilassa käyntiä tarpeelliseksi. Kahvilan valinta ja kahvilassa vietetty aika ovat hyvin henkilökohtaisia asioita. Kahvilan valintaan vaikuttavat sen tuotteet, sisustus, asiakaskunta tai sijainti sopivassa paikassa. Tällä hetkellä kahvilat palvelevat fyysisiä nälän ja janon tyydyttämistarpeita, kahvilla voidaan korvata joku päivän aterioista. Toisaalta kahvilan

tarjoomukset voivat tehdä arjesta juhlan. Ihmisten sosiaalisuuden tarvetta kahvilat palvelevat eri tavoin: ne voivat toimia sekä seurustelupaikkana, että paikkana olla yksin joukossa ja tarkkailla muita ihmisiä. Kahvilat tarjoavat tilan levähtämiseen ja rauhoittumiseen, omien asioiden miettimiseen. Kahvilat tarjoavat myös tilan odotteluun ja oleskeluun, ostamalla kahvilasta jotakin, sinulla on oikeus oleskella siellä kenenkään kysymättä tarkoituksiasi. Haastatteluissani kahvilaa sanottiin useimmin eräänlaiseksi julkiseksi olohuoneeksi, mutta sanottiin myös olevan kaupunkilaiselle esimerkiksi eräänlainen kesämökin korvike, paikka jossa viettää aikaa, jos ei omista kesämökkiä. Kahvilat liitettiin myös erityisesti kaupunkielämään kuuluvaksi, kaupunkikulttuurin osaksi. Haastatteluista kävi myös ilmi, että vaikka kaupungin elämä jatkuisi ilman kahviloitakin, se olisi kuitenkin puutteellista.

7. JYVÄSKYLÄ KAHVILAKAUPUNKINA - ONKO JYVÄSKYLÄSSÄ KAHVILAKULTTUURIA?

Kahvilakulttuurin luonne alituisen muutoksen kaupungissa

Jyväskylä säilyi pikkukaupunkina talvisodan kynnykselle saakka. Sen jälkeen kaupunki on kasvanut nopeasti sekä asukasluvultaan että myös alueeltaan, varsinainen ydinkeskustan alue on säilynyt lähes samana. Myös kaupungin arkkitehtuuri on muuttunut paljon ja keskusta muuttuu edelleen. Tutkimusajanjaksoni aikana kaupunki muuttui 7000 asukkaan pikkukaupungista 75 000 asukkaan pieneksi suurkaupungiksi. Kaupungin kahvilakatu on ollut Kauppakatu, jonka varrella suurin osa kahviloista on sijainnut. Kuitenkin 1990-lukua lähestyttäessä kahvilan sijainti Kauppakadun varrella on muuttunut tärkeämmäksi. Kun vielä ennen sotia suosituimmat kahvilat sijaitsivat Kauppakadun ala- ja yläpäässä, tällä hetkellä kahvilan on sijaittava aivan kaupungin ydinkorttelissa, Kilpisenkadun, Väinönkadun, Vapaudenkadun ja Yliopistonkadun rajaamalla alueella menestyäkseen ja sijaitakseen keskustassa. Kaupungin kahviloiden vaihtuvuus on ollut nopeaa, varsinkin 1950-luvun jälkeen, jolloin myös kaupunki on elänyt jatkuvan muutoksen aikaa.

Ennen toista maailmansotaa kaupungin kahvilatarjonta oli hyvin monipuolista. Ihmisten eriarvoisuus oli suurempi ja käyttäytymissäännöt tiukempia kuin sodan jälkeen. Kun ihmiset luokiteltiin eri arvoisiksi, myös kaupungin tilat ja paikat olivat eri arvoisia. Jokainen tiesi oman arvonsa, sekä paikat mihin kuului. Tämän vuoksi myös kahviloiden kirjo oli varsin laaja - jokaiselle löytyi oman asemansa mukainen kahvipaikka. Oli paremman väen leivoskahviloita, rahvaan kahviloita, kesäkahviloita, poliittisesti värittyneitä kahviloita ja miesten kahviloita. Kahvilat olivat erityisesti koulunuorison seurustelu- ja ajanviettopaikkoja, kahvilakäynnit liittyivät yleensä suosittuun iltaharrastukseen, Kauppakadulla kävelyyn. Kahvilat olivat myös nuorisolle ainoita mahdollisia julkisia tapaamispaikkoja, kun ravintoloihin ei ollut vielä pääsyä. Koska

nuorilla ei ollut rahaa leivoksiin tuhlatavaksi, seurustelulla oli kahvilassa tärkeämpi asema kuin kahvilan tuotteilla. Kahvilakäynneistä selvitetiin yleensäkin pienillä rahoilla, se oli suhteellisen halpaa huvia. Haastatteluissani ei yleensä leivosten nimiä tai ulkonäköä muisteta tai muistella, parhaiten ajalta ovat jääneet mieleen Niinikankaan ja Bäckströmin munkit, sekä pula-ajan perunaleivos. Kahviloissa on usein ollut viihdyttämässä musiikki, joko pianonsoitto tai gramofoni. Kahviloissa oli yleensä pöytiin tarjoilu.

Kahvilan nimi ja sijainti kadunnumeroa myöten muistettiin yleensä tarkasti. Sisustuksesta oli hajanaisempia muistikuvia. Haastatteluista käy ilmi kaupungin pienuus: tunnettiin kaupunki ja sen tarjoamat paikat, mutta myös kaupunkilaiset tunsivat toisensa. Kahviloiden asiakaspiirit koostuivat keskenään tutuista ihmisistä. Tieto kahviloista levisi suusta suuhun. Kahviloita oli kaupungin väkilukuun nähden paljon. Kahvilanpito oli kuitenkin yksi silloisen kaupunkielämän ja liike-elämän elinkeinoista, keino hankkia perheelle elanto. Kahvilat palvelivat asiakkaitaan muiden Kauppakadun pienten liikkeiden lomassa, kahvilan omistaja asui usein samassa rakennuksessa. Kahviloilla oli tärkeä osa kaupungin elämässä, niiden olemassaolo on itsestäänselvyys. Kahvilat kuuluivat tilanteesta ja kahvilasta riippuen joko arkeen tai juhlaan. Yleensä kahvilat olivat osa arkielämää, juhlan tai ylellisyyden tuntua kahvilakäyntiin haettiin menemällä hienompaan kahvilaan, esimerkiksi Santalan kahvilaan ja tilaamalla kahvin lisäksi leivos. Kahvilan ylellinen asema tulee esiin myös maalaisten pitäessä kahvilakäyntiä kaupunkimatkinsa kohokohtana tai juhlapäivän esimerkiksi vapun kahvilakäynnin yhteydessä, jolloin käytiin yleensä "paremman väen" kahviloissa. Arkiseen kahvilakäyntiin ei yleensä liittynyt leivonnaisia, vain pelkkää kahvia tai limsaa. Arkiselle kahvilakäynnille tärkeintä oli seurustelu kahvilassa ja tuttujen tapaaminen.

Sota- ja pula-aikana kahvilat joutuivat vaikeuksiin sekä tarvikkeiden että asiakkaiden puutteen takia, useimmat ennen sotia toimineista kahviloista joutuivat lopettamaan toimintansa. Sotien jälkeen myös palvelu kahviloissa muuttui - pöytiin tarjoilu muuttui itsepalveluksi. Jo talvisodan kynnyksellä Jyväskylään oli saatu ensimmäinen baari, 1950-luvulla kahvi- ja jäätelöbaarin idea levisi laajemmin Amerikasta Suomeen. Baari-sanalla oli aluksi positiivinen merkitys, Baarin sanottiin eroavan varhaisemmista kahviloista vain

olemalla modernimpi baaritiskeineen ja itsepalveluineen. Alkoholit ei kuulunut aluksi kahvi-tai jäätelöbaareihin.

1960-70- luvulla perustettujen uusien kahviloiden myötä kahvilakulttuuri virisi uudelleen elämään. Kahvilat olivat erityisesti nuorten suosiossa. Kahvilat olivat edelleen alaikäiselle nuorisolle paikkoja, jotka mahdollistivat kavereiden kanssa oleskelun ja seurustelun. Kahviloissa viihdyttiin myös erilaisten harrastusryhmien jäsenten, esimerkiksi teiniteatterilaisten tai bändien kesken. Kahvilat tarjosivat toisaalta paikan, jossa sai olla vapaammin kuin kotona, toisaalta kahvilat tarjosivat turvapaikan, jos vanhemmat eivät koulun jälkeen olleet vielä kotona. Kahviloissa oli omat vakioasiakaspiirinsä, tietyt nuorisoryhmät suosivat tiettyjä kahviloita. 1960-70- luvulla kahviloissa tärkeintä oli keskustelu ja kahvilan tarjoama seurustelutila, rahanpuutteen vuoksi kahviloiden leivonnaiset eivät olleet nuorille tärkeitä. Usein yhden yhteisen limsapullon ostolla iso nuorisojoukko varmisti oikeutensa oleilla kahvilassa.

1960-luvun alussa kaupunkiin syntyi myös uusi kahvilamuoto - tavaratalojen yhteyteen perustetut tavaratalokahvilat. Baarit muuttuivat tehtävältään ennemmin ruokaa ja vuosikymmenen lopulta myös keskiolutta kuin kahvia tarjoaviksi paikoiksi. Baari-sanankäytöstä tuli lähes muotia, sanan arvo kuitenkin laski ja baari ymmärrettiin nyt tasoltaan kahvilaa vaatimattomampana tarjoilupaikkana. Keskiolutoikeuksien tultua kahvibaareihin moni entinen kahvipaikka muuttui keskiolutbaariksi tai ruokaravintolaksi - voidaankin sanoa että kaupungin kahvilakulttuuri alkoi rapistua 1970-luvulla.

Kahvilakulttuurin rapistumisen seuraukset näkyivät selvästi seuraavalla vuosikymmenellä, 1980-luvulla kaupungissa voi sanoa olleen suorastaan kahvilatyhjiön. Kahvikupilliselle kaupunkilaiset saattoivat poiketa tavarataloihin tai esimerkiksi Ruthin konditoria-kahvilaan. Kun kahvilat olivat aikaisemmin tarjonneet myöhään iltaan asti auki olevan seurustelupaikan, nyt kahvilat sulkivatkin ovensa jo varhain illalla. Haastateltavani ihmettelivät miten oli mahdollista, että kahvilakulttuuri hävisi Jyväskylän kokoisesta kaupungista lähes kokonaan.

Vasta 1990-luvun puolivälissä kaupunkiin alettiin jälleen perustaa uusia kahviloita. Into kahviloiden perustamiseen liittyy kävelykatuun ja muihin kaupunkiympäristön elävöittämiseen tähtääviin projekteihin. Kahvilat nähdään tärkeänä osana kaupunkikulttuuria - kaupunki ilman kahvilaa ei ole oikea kaupunki. Uusien kahviloiden esikuvat ovat Euroopassa: tärkeää tällä hetkellä on monipuolinen leivosvalikoima, viihtyisyys sekä elävän musiikin tai muiden sopivien tapahtumien esittäminen kahviloissa. Kahvilat ovat edelleen ensisijaisesti seurustelupaikkoja, mutta ne tarjoavat myös tilan rauhoittumiseen tai lepäämiseen. Kahvilakäynti on myös aikaisemmista vuosikymmenistä privatisoitunut: kahvilaan mennään joko yksin tai tuttavien kanssa - muiden kahvila-asiakkaiden kanssa ei yleensä seurustella. Edeltävinä vuosikymmeninä kahvilan asiakaskunta koostui suurimmaksi osaksi nuorista, tällä hetkellä kahvilat eivät yleensä kuulu nuorten elämään. Oleskelupaikkoina kahviloiden tilalle ovat tulleet ostoskeskukset, hampurilaispaikat ja muut pikaruokapaikat, sekä Asema- ja Kauppakatu.

Rauno Lahtisen mukaan kahvilakulttuurilla tarkoitetaan kahvilatoiminnan eri osa-alueita, kahviloiden tapahtumia, tuotteita, omistajia ja asiakaskuntaa. (Lahtinen 1995, 22.) Itse luokittelisin edellä mainitut ennemminkin kahvilaperinteeksi, joista kahvilakulttuuri rakentuu. *Kahvilakulttuuri* käsittää lisäksi mielestäni kahviloiden merkityksen osana kaupunkikulttuuria - kaikki ne tavat, jolla kahvilat näkyvät osana kaupungin elämää - arkea ja juhlaa. Toisaalta kahvilakulttuuria ovat ne tavat miten asiakkaat kahvilassa käyttäytyvät ja miten nämä tavat on opittu tai syyt miksi asiakkaat kahviloihin menevät, esimerkiksi seurustelemaan, virkistymään tai hakemaan makunautintoja. Tärkeässä asemassa ovat myös kahviloiden merkitykset, jotka ovat erilaisia eri ihmisille. Kahvi ja leivonnaiset eivät välttämättä ole tärkein asia, sillä kuten monessa haastattelussa todettiin: "Saahan sitä kahvia kotonakin!" Yhtä tärkeä merkitys kahvilalla on rauhallisen lepo- tai virkistyspaikan tarjoajana, tai paikkana jossa voi olla yksin jouskossa, tarkkailla muita asiakkaita ja tulla itse nähdyksi. Muistoilla on tärkeä osa kahviloiden merkityksessä: yksilöllisistä kahvilamuistoista kertyy kollektiivinen muisti, joka on kaupungin yhteistä perinnettä. Yhteiset muistot vaikuttavat myös kaupunkilaisten identiteettiin.

Edellä (ks.s.11) määriteltiin kulttuurin olevan tietojen, valmiuksien, kokemusten ja uskomusten varasto, joka välittyy sosiaalisessa ryhmässä ja muotoutuu oppimisprosessin

yhteydessä. Tämä näkyy myös kahvilakulttuurissa: kahvilakulttuuri on tietoja ja kokemuksia kahviloista - mihin kannattaa ja on soveliasta mennä, valmiuksia käyttäytymiseen kahvilassa - istutaanko hillitysti Santalan kahvilassa syömässä leivosta, vai rennommin Niinikankaan kahvilassa kahvikupin ääressä. Tieto kahviloista leviää eteenpäin kahvilamuistojen ja kertomusten sekä oppimisen myötä. Kahvilakäyttäjymistä ja suhtautumista kahviloihin määrää pitkälle oppiminen sekä ympäröivän yhteisön vaikutus. Tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen säätelee myös kuuluvatko kahvilakäynnit kyseisen luokan toiminnan piiriin, kahvilakäyntien tarpeellisuus tai turhuus opitaan oman yhteiskuntaluokan normien kautta

Kulttuuri koetaan yleensä pitkäaikaiseksi ja muuttumattomaksi, vaikka tosiasiaassa kulttuuri ei ole pysyvä tila, vaan se sisältää jatkuvan muutosprosessin. Kulttuurin on muututtava yhteisön mukana pysyäkseen hengissä. Kuitenkin kulttuurista puhuttaessa ihannoidaan jotakin pysyvää ja pitkäikäistä, kulttuurin piirteitä, jotka ovat säilyneet muuttumattomina vuosikymmeniä. Ehkä juuri tämän takia on vaikea käsittää mitä tarkoitetaan jyvaskyläläisellä kahvilakulttuurilla, joka on muuttunut sekä ulkoisesti että kävijäryhmiltäänkin paljon kahvilatoiminnan varhaisvuosista ja jopa lähes hävinnytkin välillä. Kulttuuri-sanaan liitetään myös usein korkeatasoisuus ja hienostuneisuus, eikä tällaista hienostuneisuutta havaita Jyvaskylän kahvaelämässä. Kuitenkin kahviloiden merkitys on säilynyt kautta vuosikymmenten. Kahvila tarjoaa virkistys-, lepo-, tai seurustelupaikan sitä haluaville, kahvilat ovat aina olleet tärkeä osa kaupungin sosiaalista elämää. Kahviloita on ollut tarjolla myös erilaisille ihmisille ja erilaisiin tarpeisiin. Jyvaskylän kahvilakulttuuri on myös osa laajempaa kokonaisuutta - osa suomalaista kaupunkikulttuuria tai jyvaskyläläistä paikalliskulttuuria. Kahvilakulttuuri on ympäristönsä näköistä ja sopeutuu ympäristöönsä pysyäkseen hengissä. Kahvilakulttuurin voisi myös jaotella osiin - voidaan puhua Jyvaskylän kahvilakulttuurista, joka ei ole muuttumatonta ja pysyvää, vaan muuttunut jaksoittain kaupungin mukana. Toisaalta voidaan puhua yksittäisten kahviloiden omista kulttuureista tai eri ikäluokkien kahvilakulttuureista. Tämän perusteella voi sanoa, että Jyvaskylän kahvilakulttuuri on monipuolisuudessaan erittäin rikas.

Tekemässään pro gradu- tutkimuksessa Turun kahviloista vuosisadan alussa Lahtinen kirjoittaa:

"Turkulaisesta kahvilakulttuurista puhuminen voi tuntua suureelliselta, jos sitä vertaa Keski-Euroopan suuriin kahvilakaupunkeihin, mutta on itsestään selvää, että kahviloiden toiminta oli Turun kokoisessa kaupungissa paljon vaatimattomampaa. Ulkomaisessa kirjallisuudessa korostetaan yleensä kahvilakulttuurista kirjoittaessa kahviloiden merkitystä paikkoina, joissa erilaisten taidesuuntausten edustajat, lehtimiehet tai poliittiset ryhmittymät kokoontuivat ja pitivät majapaikkaansa. Turun tapauksessa lähdemateriaali ei juurikaan anna mahdollisuuksia korostaa kahviloiden merkitystä taiteen, politiikan tai journalismin edistämisessä, joten siinäkin suhteessa turkulainen kahvilakulttuuri - tai ainakin lähdeaineisto - eroaa keskieuropalaisesta." (Lahtinen 1995, 2-3.)

Mielestäni ei ole tarvetta verrata erilaisia kulttuureja keskenään asettamalla ne arvojärjestykseen, kohottamalla toinen kulttuuri toista arvokkaammaksi. Erilaisten kulttuurien arvojärjestykseen asettaminen ei palvele tieteenalaamme, jonka tarkoitus on saada selville mitä erilaiset kulttuurin piirteet merkitsevät kyseisen kulttuurin jäsenille. Vaikka oma kahvilakulttuurimme ei ehkä ole maailmalla yhtä tunnettua kuin esimerkiksi wieniläinen kahvilakulttuuri, on kahviloillamme varmasti yhtä tärkeä osuus oman kaupunkimme sisällä, kaupunkilaisten elämässä. Niinikankaan kahvilasta välitunnilla salaa haettu munkki tarjosi maistajalleen yhtä nautinnollisen makuelämyksen kuin wieniläisen kahvilan Sacher-torttu sikäläiselle kahvila-asiakkaalle. Jos eurooppalaiseen kahvilakulttuuriin lasketaan kuuluvaksi politikointi, taide ja journalismi, Jyväskylän kahviloista löytyy myös eri aikakausilta näitä eurooppalaiseen kahvilaelämään liittyviä piirteitä. Mustan Karhun ja Työväenyhdistyksen kahviloihin liittyy kiinteästi politikointi 1930-40- luvuilla. Kaupungin kahviloissa on eri aikoina ollut eri taidelajien edustajia asiakkaina: teatterilaisia, kirjailijoita, runoilijoita, kuvataiteilijoita ja muusikoita. Kahvila Kaptah oli 1970-luvulla toimittajien kantapaikka, koska sinne oli tilattu kaikki sanomalehdet ja niitä saattoi siellä käydä lukemassa. Jyväskylän kahviloihin ovat aina liittyneet tiiviisti myös yleiseen kahvilakulttuuriin liitetyt piirteet: seurustelu ja keskustelu, musiikki, pelit ja tietysti myös erilaiset kahvilatuotteet. Mielestäni jyväskyläläisen kahvilakulttuurin sisältö on pitkälle samanlainen eurooppalaisen kahvilakulttuurin kanssa, sen ilmenemismuoto vain on erilainen, ympäröivän kulttuurin mukainen.

Näen Jyväskylän kahvilat hyvin isäntäkaupunkinsa näköisinä, ja kaupungin elämänmenoa heijastavina. Jyväskylä on tutkimusajanjaksolla muuttunut hyvin nopeasti ja kahvilat kaupungin mukana. Jyväskylässä ei ole säilynyt yhtäkään kahvilaa tutkimusajanjakson

alusta, pitkäikäisimmät tällä hetkellä toiminnassa olevat kahvilat ovat Ruthin kahvila ja Kahvila Kaptah. Paljoa ei ole jäljellä myöskään 1930-luvun Jyväskylässä. Katsauksessani Jyväskylän kahviloihin 1930-luvulta tähän päivään olen jakanut tutkimusajan neljään aikajaksoon. Näiden ajanjaksojen kahvilat kuvaavat mielestäni selvästi kunkin ajanjakson kaupunkia, kaupungissa vallinnutta tapakulttuuria, arvo- ja merkityskenttiä. Nopeasti muuttuvaa kaupunkia ja erityisesti sen kahviloita muutamit nuorimmista haastateltavistani syyttivät kopioinnista ja oman pysyvän kahvilakulttuurin puuttumisesta. Kaikki eivät kuitenkaan pidä nopeita muutoksia pelkästään matkimisena, vaan osana nopeasti muuttuvan kaupungin luonnetta. Vaikka vanhasta Jyväskylässä kahviloineen ei ole nykyisen kaupungin katukuvaan jäänyt konkreettisia muistomerkkejä, historia ja perinne voidaan nähdä muutosten takaa, omien muistojen ja kokemusten, sekä vanhempien polvien välittämän muistitiedon kautta.

Näin vois pikemminkin sanoa, että jos aika on kopioida, niin kyl täällä tehdään se heti, et siinä mielessä, se on arvotuskysymys, jotkut sitte pitää sitä moukkamaisuutena, mut se kuuluu tähän nopeen rytmin muutoksen kaupunkiin. Vaikka tää on nopeiden muutosten kaupunki, niin täällä on historiaa, ja täällä on aika paljon mielenkiintoista historiaa, jonka erityisesti tää seminaari ja yliopisto on tänne tuonu, koska se on tuonu tänne väkeä muualta, joka osittain on jäänyt, osittain on mennyt pois täältä, koko ajan vaihtuu, ja sitte tää on koulukaupunki, jossa sitten kymmeniä tuhansia opiskelijoita pyörii koko ajan, eli suuri osa kaupungin väestä on hirveen nuorta ja levotonta, ja osa juurtuu tänne, osa ei siedä tätä kaupunkia ollenkaan, ja osa näkee tän just tommosena, että näkee vaan sen kulisin, määhän oon täällä niin kauan ollu, tai muista syistä, mutta että mä sitten nään tän kaupungin myös, että mulla on tarinoita tästä kaupungista, mulla on kahviloista tarinoita, että ne ei oo mulle vaan nopeasti muuttuvia kulisseja, vaan vaikka mä nään sen muutoksen, niin mä nään, että sielä on jatkuvuutta, että niihin liittyy aina, että se on ollu joskus täynnä ihmisiä, ne ihmiset on jotain puhunu siellä. Ei tää ole vain tämmönen nousukasmainen ja moukkamainen nopeiden matkijoiden kahvilakaupunki, vaan täällä on ihan aitoa, omaa, hyvää kahvilaperinnettä, ja itseasiassa se menee sinne tuhat kaheksansataaluvun puolelle reippaasti, että toki silloinhan oli aika paljon niitä viinanmyyntipaikkoja, ja tän tällasia, mut että, kyl täällä, tämmöisen julkisen alueen viihdepaikat, myös kahvila on sellanen, niin kyllä sielä on hyvä historia, eikä nykypäiväkään ihan lohdu ton ole. Että tietysti mitä arvostaa kahviloissa... (GH12.)

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Fredrikson, Erkki, 1978. Ravintolatoiminta Jyväskylässä 1800-luvulla. Suomen historian pro gradu-tutkielma Jyväskylän yliopistossa, toukokuu 1978.

Lahtinen, Rauno 1995. Kahviloiden Turku - turkulainen kahvilakulttuuri vuosisadan alussa. Pro gradu tutkielma. Turun yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos, Suomalainen ja vertaileva kansatiede.

K-SM: Keski-Suomen museon arkisto:

Leikearkisto

Rakennusinventointilomakkeet

Keski-Suomen museoyhdistys r.y. Kertomukset toimintavuosilta 1961-66.

Jyväskylän kaupunginarkisto

Jyväskylän asemakaava vuodelta 1951.

Informantin arkisto

Sanomalehti Keski-suomalainen 23.8.97

Haastattelut: (Nauhat tekijän hallussa.)

GH1, 28.4.97, nainen, s.1969

GH2, 28.8.97, mies, s.1926

GH3, 3.9.97, nainen, s.1922

GH4, 11.9.97, aviopari, s.1924

GH5, 22.9.97, nainen, s.1954

GH6, 24.9.97, nainen,s.1920

GH7, 29.9.97, aviopari s.1926 ja 1927

GH8, 2.10.97, nainen, s.1939

GH9, 5.11.97, nainen,s. 1969

GH10, 12.11.97, 3 naista, s.1961

GH11, 13.11.97, nainen, s.1924

GH12, 19.11.97, mies, s.1950

GH13, 28.11.97, mies, s.1950

GH14, 2.12.97, nainen, s.1950

Painetut lähteet

- Brück, Ulla 1988. Identity, local community and local identity. Teoksessa Honko, Lauri (toim.). Tradition and cultural identity. NIF Publications No. 20. Turku: Nordic Institute of Folklore, 77-92.
- Ehn, Billy - Löfgren, Orvar 1996. Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap. Stockholm: Natur och Kultur.
- Espeland, Wigdis J. 1981. Blommor från rännstenen. En studie av muntlig tradition och livsvillkor bland hemlösa alkoholister i Bergen. Teoksessa Honko, Lauri - Löfgren, Orvar (toim.). Tradition och miljö. Ett kulturekologiskt perspektiv. NIF Publications No. 11. Lund: Liber Läromedel, 135-197.
- Fredrikson, Erkki 1996. Kansan ravintoloita 1800-luvun Jyväskylässä. Teoksessa Hirvonen, Kauko (toim.). Kansankahvilasta Pesiaaliin - 80-vuotta JTY:n ravintoloita. Jyväskylä: Teatteriravintolat.
- Greverus, Ina-Maria 1987. Kultur und Alltagswelt. Eine einföhrung in Fragen der Kulturanthropologie. Nr. 26. Notizen. Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie. Universität Frankfurt am Main.
- Heise, Ulla 1996. Kaffee und Kaffeehaus, Eine Bohne macht kulturgeschichte. Leipzig: Gustav Kiepenheuer Verlag GmbH.
- Hirvonen, Kauko 1996. Alkuvaiheissa kiisteltiin anniskelusta ja tanssista. Teoksessa Hirvonen, Kauko (toim.). Kansankahvilasta Pesiaaliin - 80-vuotta JTY:n ravintoloita. Jyväskylä: Teatteriravintolat, 15-18.
- Honko, Lauri 1981. Traditionsekologi - en introduktion. Teoksessa Honko, Lauri - Löfgren, Orvar (toim.). Tradition och miljö. Ett kulturekologiskt perspektiv. NIF Publications No. 11. Lund: Liber Läromedel, 9-63.
- Honko, Lauri 1988. Studies on tradition and cultural identity. An Introduction. Teoksessa Honko, Lauri (toim.). Tradition and cultural identity. NIF Publications No. 20. Turku: Nordic Institute of Folklore, 7-26.
- Horelli, Liisa 1981. Ympäristöpsykologia. Prisma tietokirjaosto - psykologia. Espoo: Weilin & Göös.
- Jokinen, Kaarlo 1963. Vähän Monopolistakin. Teoksessa Keskinen, Eino (toim.) Jyskyjen seminaari. Jyväskylän seminaarin satavuotismuisto. Helsinki: Valistus, 275-279.
- Jyväskylän ja Ympäristön kuvitettu matkaopas 1995 (1912). Toim. Suomen matkailijayhdistyksen Jyväskylän haaraosasto. Jyväskylän matkailijayhdistys.

Jäppinen, Jussi - Fredrikson, Erkki 1995. Jyväskylän kauppakatu - kärrytiestä kävelykaduksi. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki, Tekninen palvelukeskus.

Jäppinen, Jussi 1977. Jyväskylä albumi. Jyväskylä: Gummerus.

Kirveennummi, Anna 1994. Etnologian arkea ja empiriaa: elämäntapa tutkimuksellisenä ongelmana. Teoksessa Arki ja Ympäristö. (Matti Räsänen 60 vuotta 8.5.1994.) Scripta Ethnologica Aboensia 41. Turun yliopiston kansatieteen julkaisuja.

Korkiakangas, Pirjo 1996. Muistoista rakentuva lapsuus: Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansatieteellinen Arkisto 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Kortteinen, Matti 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.

Laaksonen, Pekka 1982. Identiteten söks i traditionen. Teoksessa Nenola-Kallio, Aili (toim.) Folktradition och regional identitet i Norden. NIF Publications No. 12. Turku: Nordiska Institutet för Folkdiktning, 55-59.

Lappi, Tiina-Riitta 1997. Mielikuvia Kaupungista. Ympäristösuhteen etnologista tarkastelua Jyväskylän Kuokkalassa. Jyväskylän yliopiston etnologian laitos, tutkimuksia 32. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston etnologian laitos.

Liukkonen, Kalevi 1996. Keskimaa uskoo toimintaan ketjuissa ja keskeisiin liikepaikkoihin. Teoksessa Hirvonen, Kauko(toim.). Kansankahvilasta Pesiaaliin - 80-vuotta JTY:n ravintoloita. Jyväskylä: Teatteriravintolat, 60-62)

Lüdtke, Alf 1995. What is the History of Everyday Life and Who are its practioners? Teoksessa Lüdtke, Alf (toim.) The history of everyday life. Reconstructing historical experiences and ways of life. Princeton, New Jersey: Princeton University press.

Lönnqvist, Bo 1997. Leivos. Tutkielma ylellisyyden muutokielestä. Espoo: Schildts.

Lönnqvist, Bo 1998. Etnologia ja historiallinen antropologia. Teoksessa Junkala, Pekka - Kiuru, Elina (toim.) Toinen sivilisaatio. Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500-2000. Jyväskylän yliopiston etnologian laitos. Tutkimuksia 36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston etnologian laitos, 11-22.

Lönnqvist, Bo - Junkala, Pekka 1998. Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500- 2000. Teoksessa Junkala, Pekka - Kiuru, Elina (toim.). Toinen sivilisaatio. Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500-2000. Jyväskylän yliopiston etnologian laitos. Tutkimuksia 36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston etnologian laitos, 23-36.

Nummela, Ilkka (toim.) 1997. Jyväskylän kirja. Katsauksia kaupunkielämän vaiheisiin 1940-luvulta 1990-luvulle. JYY:n kotiseutusarja 33. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.

Pulla, Armas J. 1976. Kahvi. Helsinki: Otava.

- Räsänen, Matti - Räsänen, Riitta 1982. Ihminen fyysisen ympäristön viitekehyksessä. Teoksessa Suojanen, Päivikki - Saressalo, Lassi (toim.). Kulttuurin kenttätutkimus. Kulttuuri ja kieli I. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisu 9. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos, 37-49.
- Räsänen, Matti - Räsänen, Riitta (toim.) 1987. Kuin Tiiran lento. Muistelmia nuoruudesta 1920- ja 1930-luvun Jyväskylässä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 460. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Räsänen, Matti - Räsänen, Riitta (toim.) 1984. Älylästä Tyhmälän torille. Jyväskyläläiset muistelevat menneitä. Jyväskylä: Gummerus.
- Schivelbusch, Wolfgang 1986. Nautintoaineiden kulttuurihistoria. Helsinki: Otava.
- Suojanen, Päivikki 1982. Tutkimusstrategia ja tutkijan ideologia. Teoksessa Suojanen, Päivikki - Saressalo, Lassi (toim.) Kulttuurin kenttätutkimus. Kulttuuri ja kieli I. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisu 9. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos, 11-35.
- Sääskilahti, Nina 1998. Autenttinen kansankulttuuri? Teoksessa Junkala, Pekka - Kiuru, Elina (toim.) Toinen sivilisaatio. Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri suomessa noin 1500-2000. Jyväskylän yliopiston etnologian laitos. Tutkimuksia 36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston etnologian laitos, 64-78.
- Tommila, Päiviö 1970. Jyväskylän kaupungin historia 1837-1965, II. Jyväskylä: Gummerus.
- Tommila, Päiviö 1974. Jyväskylän kaupungin historia 1837-1965, I. Jyväskylä: Gummerus.
- Taipale, Kaarin 1993. Kaupunkitilan ja kaupunkikuvan merkitys elämän kehiksenä. Teoksessa Haarni, Tuukka - Knuuti, Liisa (toim.). Kaupunkikulttuuriin! Espoo: Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, 64-73.
- Tuan, Yi-Fu 1977. Space and Place. The perspective of experience. London.
- Virtanen, Timo J. 1994. Pakanamaa ja Naisvankila. Paikoista, rajoista ja ympäristöstä kaupunkikeskustelussa. Teoksessa Arki ja Ympäristö. (Matti Räsänen 60 vuotta 8.5.1994.) Scripta Ethnologica Aboensia 41. Turun yliopiston kansatieteen julkaisuja, 19-35.
- Wall, Marketta 1994. Hangon kahviloita, ruokaloita, ravintoloita ja majataloja. Teoksessa Birgitta Ekström (toim.). Hangon kylpylä 1879 - 1939. Hangon museon julkaisusarja no 14. Hanko: Hangon museo.
- Zukin, Sharon 1997. The Cultures of Cities. Cambridge: Blackwell Publishers.